

EL PROBLEMA NACIONAL CATALÀ

1a. Part

ANTECEDENTS

HISTÒRICS

Segona Part

EL MOVIMENT NACIONAL
SOTA LA DIRECCIÓ
DE LA BURGESIA

(1898-1936)

Edicions

horitzons

11015

EL PROBLEMA NACIONAL CATALÀ

EDICIONS

horitzons

El treball sobre els antecedents històrics del problema nacional català que es presenta en aquest opuscle —al qual seguirà una segona part dedicada a l'estudi del caràcter i de l'evolució del problema nacional català en el nostre segle—, és el resultat d'un estudi col·lectiu al qual han participat nombrosos militants del Partit Socialista Unificat de Catalunya.

Un primer text elaborat en forma de tesi per un nucli reduït fou sotmès a la consideració crítica dels militants, tant de Catalunya com dels exiliats en diversos països d'Europa i d'Amèrica. Les conclusions de discussions col·lectives en múltiples cercles d'estudi i les opinions individuals han estat reunides per una comissió, la qual s'ha encarregat d'examinar-les i contrastar-les, abans de redactar aquest assaig.

Moltes dificultats inherents a l'actual situació política d'Espanya, entre les quals hi ha la de no haver pogut assegurar una discussió més ampla i aprofundida de les opinions diferents i oposades amb la participació directa de llurs sostenidors, no deixaran de reflectir-se en el resultat.

Això fa que el present assaig, limitat d'amplària i cenyit a les qüestions en les quals ha recolzat la interpretació nacionalista burgesa de la història de Catalunya, segueix tenint més el caràcter d'un material guia per a l'estudi que el d'un text complet i acabat. L'interès que el tema ha suscitat dintre del PSU de Catalunya i la repercussió que els plantejaments que aquí es fan trobaran fora d'ell, han de donar encara lloc a molta discussió que contribuirà a perfilar i completar alguns aspectes i a afinar més el judici històric, abans d'arribar a conclusions definitives.

Actualment, s'ha entaulat una profunda lluita ideològica entre noves concepcions que pugnen per tal d'establir la veritat històrica, objectiva, i les velles concepcions que en el passat han falsejat la història per tal de "justificar" el nacionalisme de la burgesia catalana. Aquest fet, que no es produeix sols a Catalunya, sinó que és general a tot el país, té una gran importància per a la justa orientació política del poble català i per a la identificació de la lluita

pel seu alliberament social i nacional amb la lluita comuna dels pobles de tot Espanya per al triomf de la democràcia i per el seu desenrotllament ulterior.

Noves generacions d'historiadors han emprès una lloable tasca d'investigació científica, la qual contribueix objectivament a la destrucció de molts mites creats pel subjectivisme nacionalista, per les fantasioses llegendes amb què s'ha volgut adornar la vida dels reis i el paper de les institucions de l'època feudal.

Nombrosos llibres, assaigs i biografies de novells historiadors porten al coneixement de les masses populars una rica documentació en la qual recolzen nous plantejaments més ben orientats vers una justa interpretació de la història del nostre poble i de les seves relacions amb els altres pobles d'Espanya.

La influència del marxisme es fa sentir cada vegada més entre els joves historiadors, molts dels quals, basant-se en el materialisme històric, s'esforcen no solament a enriquir la historiografia catalana amb els resultats de llur investigació erudita, més també a relacionar les dades obtingudes unes amb altres, d'una manera dialèctica, partint rigorosament sempre del que és primer en la vida de tota societat humana: les forces productives i les relacions de producció.

La lluita ideològica entre les noves i les velles concepcions no es lliura solament entre historiadors professionals sinó que interessa i apassiona amples sectors del poble català.

Per això mateix, en publicar el present assaig, invitem tots aquells que s'interessin a l'estudi de la història de Catalunya que ens facin arribar llurs opinions crítiques i llurs punts de vista, oposats o complementaris, de manera a continuar i a eixamplar el diàleg i la discussió començats amb la seva elaboració.

PERE ARDIACA

1ª PART ANTECEDENTS HISTÒRICS

I

La nació és un concepte que no es pot considerar al marge del temps i de l'espai, com si hagués existit sempre. La nació, com totes les coses, no és eterna. Té un començament i un desenrotllament, i també tindrà una fi.

La nació és una categoria històrica de l'època del capitalisme ascensional, corresponent al creixement de les forces productives i a la formació d'amplis mercats.

Catalunya ha esdevingut una nació, com a resultat d'una llarga evolució històrica.

Durant milers d'anys, diversos agrupaments humans es van anar estenent i superposant per tot el territori peninsular. Amb les relacions econòmiques i personals entre les diverses tribus es va anar formant un conglomerat de pobles diferents. Els estudis realitzats sobre els costums i normes d'aquests pobles revelen una relativa homogeneïtat de desenvolupament i una certa unitat de civilització.

Es van establir a la Península colònies fenícies, gregues i cartagineses, el comerç de les quals va contribuir a estendre relacions entre els diversos pobles autòctons. Els colonitzadors grecs van donar el nom d'ibers als pobladors de la costa mediterrània i, a poc a poc, aquest nom va designar la Península i tots els seus pobladors.

A finals del segle III abans de l'era cristiana, els romans van envair la Península i després de vèncer una certa resistència hi van imposar llur dominació estatal.

Els romans van impulsar a llur profit l'explotació de riqueses naturals del país. Van organitzar divisions administratives per a millor dominar-lo i, utilitzant el treball d'esclaus en els latifundis, mines i obres públiques, van anar destruint gradualment les velles estructures de les comunitats iberes.

Sota la dominació romana, que va durar 600 anys, es van construir noves vies de comunicació i foren impulsats la producció i els intercanvis comercials. El cristianisme es va convertir en religió de la majoria de la població i la llengua llatina —llatí vulgar— es va anar imposant per damunt dels parlars locals. Sota la dominació romana es va generalitzar el nom d'hispanos per a designar els habitants de la Península.

En descompondre's l'imperi romà, els gods (o visigods, nom donat als gods que s'estengueren per l'occident d'Europa) invadiren la Península i arribaren a constituir un Estat peninsular per primera vegada independent de l'exterior. Però l'estructura econòmica de l'Espanya visigòtica, caracteritzada per l'entrellaçament del sistema mixt hispano-romà (esclavisme i comunitat primitiva) ja amb gèrmens de feudalisme, reforçats amb l'arribada dels gods, era extremament feble i no oferia base sòlida per al sosteniment de la monarquia de Toledo.

Els nous invasors, aquesta vegada els musulmans, no van trobar gran resistència, van destruir la monarquia visigòtica i, al seu torn, van arribar a dominar el país.

Després de dominar Espanya, van passar els Pirineus i foren derrotats per Carles Martel prop de Poitiers. Així, llur expansió territorial quedà limitada a la Península.

Els musulmans van tendir també a la unificació estatal amb el Califat de Còrdova. Van mostrar-se tolerants amb les creences i costums de les poblacions autòctones que se'ls sotmetien. Van aportar nous cultius, construïren recs i van contribuir a una nova impulsió de les forces productives i dels intercanvis comercials. El Califat de Còrdova va conèixer una llarga etapa d'esplendor fins que va co-

mençar a dissoldre's en lluites intestines. Aleshores els descendents dels gods van poder donar un nou impuls a la reconquesta d'Epanya.

En començar les guerres que van expulsar d'Espanya els musulmans es van crear condicions històriques particulars i la relativa homogeneïtat de la població peninsular es va anar descomponent en diversos nuclis, alguns dels quals més tard han esdevingut nacions, dites encara avui *nacionalitats ibèriques* si hi és inclòs Portugal i *nacionalitats hispàniques* quan n'és exclòs.

Formació de la nacionalitat catalana

Lluitant contra els musulmans, els exèrcits de Carlemany, emperador dels francs, van envair Espanya atravesant els Pirineus, poc temps després que els gods començaren la Reconquesta des de les muntanyes d'Austúries. Els francs van poder entrar a Espanya vers l'any 778 pel costat oriental dels Pirineus i finalment, després d'alternatives diverses, van aconseguir instal·lar-s'hi.

El territori conquerit pels francs va ser dividit en comtats: Barcelona, Girona, Ausona, Empúries, Rosselló, Urgell, Cerdanya, tots els quals foren reunits juntament amb la Septimània en un marquesat —Marca de Gòtia (frontera amb els gods)— del qual el Comte de Barcelona n'era sovint marquès. Més endavant vers l'any 865, la Septimània en fou separada i quedà un marquesat d'un territori més reduït, conegut amb el nom de Marca Hispànica i que era regit pel Comte de Barcelona.

L'ocupació d'aquest territori pels francs, nombrosos habitants del qual s'havien refugiat al Sud de França, les relacions molt estretes que es van mantenir fins al segle XIII amb el Llenguadoc i la Provença, i la separació estatal de la resta d'Espanya, van anar diferenciant la població dels territoris del Comte de Barcelona de la resta de la població peninsular. Aquesta diferenciació es va fer més patent quan amb la descomposició del llatí, es formaren llengües diferents. Aleshores, al territori del Comtat

de Barcelona començà a parlar-se la llengua catalana estretament emparentada amb el grup de la llengua d'Occitània.

El primitiu Estat català es basava sobre una població molt densa, forces productives tradicionals, però relativament avançades (es cultivaven no solament cereals, sinó a més la vinya, prats, ramaderia, etc.) i relacions de producció de tipus feudal, que representaven un progrés respecte al règim social anterior. Aquest nucli català desenvolupà ja molt aviat relacions comercials i culturals amb França i Itàlia, com ho demostra la història dels monestirs de Ripoll i Cuixà, entre d'altres.

A finals del segle XI es va produir una nova fase d'eixamplament del territori, més enllà del riu Llobregat, la qual posà en contacte els dominis del Comte de Barcelona amb el territori aragonès. Aragó, més endarrerit que Catalunya econòmicament, tenia tanmateix una forta organització militar. Els comtes de Barcelona estaven interessats a aprofitar la potència militar aragonesa, i els reis d'Aragó tenien interès en la sortida de llurs productes cap a Catalunya i més enllà, a través dels ports catalans, car en aquella època la Mediterrània era el centre comercial del món. Aquests interessos coincidents menaren a la unió del Comtat de Barcelona amb el Reialme d'Aragó, mitjançant el matrimoni de Ramon Berenguer IV amb Peronella d'Aragó.

L'avenç cap a les terres del Sud i la unió amb Aragó van convertir la dinastia comtal barcelonina en una potència important. Fins a aquell moment (principis del segle XII) els habitants d'aquells territoris havien estat designats amb el nom de *gods* o *hispanos* pels francs, mentre que els habitants de la resta d'Espanya els deien *francos* o *gent de Barcelona*. Però cap a l'any 1140 sorgiren, per primera vegada, els mots de *Catalunya* i *catalans* per a designar el territori del Comte de Barcelona i els seus habitants.¹

¹ Durant molt de temps s'han sostingut dues hipòtesis per a explicar l'etimologia d'aquestes mots. Segons uns, *Catalunya* i

La fase ascendent de l'Estat feudal català

La nacionalitat ² catalana es va afermar ràpidament en les condicions favorables d'aquella època. Els comtes de Barcelona i Reis d'Aragó van realitzar la conquesta de Ma-

catalans tindrien el mateix origen que *Castilla* i *castellanos* en el mot *castell* (terra de castells). Segons altres, Catalunya es derivaria del nom *Gotlàndia* (terra dels gods) donat pels francs a la nostra terra. Recentment el professor Coromines ha trobat en un document pisà una de les més antigues cites en què es mencionen els *catalans*, segons sembla originada per un defectuosa lectura (*katelanoi*) del mot *laketanoi* que aplicaren els antics grecs als habitants de la costa de Barcelona.

² La categoria històrica de *nacionalitat* no s'ha de confondre amb la *nació*.

Catalunya, com queda explicat, es va anar diferenciant de la resta d'Espanya en els segles IX-XII i es va afirmar com una *nacionalitat*. Els ideòlegs nacionalistes arranquen d'aquest període i presenten una Catalunya ja *nació*. Això no correspon a la veritat.

La nacionalitat posseix ja alguns trets característics, els quals seran necessaris a la nació. La nacionalitat és ja una comunitat humana formada històricament amb llengua i territori comuns, però la base econòmica és encara massa feble i els lligams econòmics i culturals no són prou desenvolupats per a assegurar l'estabilitat d'aquesta comunitat. Ciutats i senyors sencers passen fàcilment d'un rei i senyor a un altre per herència, dot, compra o donació, o bé per dret de conquesta.

La nacionalitat forneix els elements primaris indispensables per, en determinades condicions històriques, constituir la nació, reforçant i desenrotllant aquells elements. La *nació* es distingeix de la nacionalitat pel fet que els lligams econòmics del mercat nacional i els lligams culturals consoliden l'estabilitat de la comunitat humana i aquesta adquireix consciència nacional.

La nacionalitat no esdevé sempre necessàriament una nació. Degut a la feblesa de la base econòmica i dels lligams culturals, la nacionalitat es pot descompondre en diverses altres nacionalitats; es pot dividir i part d'ella integrar-se en nacions distintes, com una part de la nacionalitat catalana s'ha integrat en la nació francesa; diferents nacionalitats (o parts) poden fusionar-se en una sola nació com a França, o una sola nacionalitat pot donar vida a varies nacions, com la nacionalitat germànica a les nacions austríaca i alemanya.

Es el desenrotllament històric allò que ha anat determinant els resultats i la formació ulterior de les nacions.

llorca i més tard la de València. Més endavant van conquerir Sicília i Sardenya i arribaren fins a Tunis, Egipte, Grècia i Síria, on establiren còsols catalans que eren, de fet, representants dels grans comerciants barcelonins. La situació estratègica de Catalunya dintre de la Mediterrània medieval i totes aquestes conquestes, van fer que l'Estat català feudal ocupés un lloc de primer ordre en l'exploatació del mercat mediterrani, i rivalitzés amb les pròsperes repúbliques feudals italianes.

A l'interior del país, aquest període correspon a un fort desenvolupament de les forces productives. S'establiren importants sistemes de regadiu a les comarques de Lleida, Manresa i Urgell; es desenrotllà la indústria llanera des de Barcelona i Terrassa fins als Pirineus; per tot arreu aparegueren les típiques "forges catalanes" que en augmentar el tiratge dels forns permeteren obtenir ferro fos; el país es va cobrir d'innombrables molins. Hi va haver un gran desenrotllament industrial a Perpinyà i a Barcelona, on es van crear importants tallers de blanqueria, i les galeres i naus sortien a ritme accelerat de les Dressanes de Barcelona.

En aquell període de conquestes la noblesa i el patriciat urbà es van enriquir. Les grans fortunes eren les dels especuladors i armadors marítims de Barcelona, Tarragona i Tortosa.

Catalunya apareix aleshores com una nacionalitat que contrasta amb altres Estats feudals d'escasses activitats mercantils i industrials, i d'altra banda, amb les "repúbliques mercantils" feudals (Gènova, Venècia, etc.) que no tenien territori darrera d'elles i, per tant, llur potència militar era exclusivament mercenària. La Catalunya d'aquella època era una potència militar de primer ordre per terra i per mar. Disposava d'una agricultura pròspera, d'un artesanat productor important i d'una gran burgesia mercantil i marítima. *El Llibre del Consolat de Mar*, rellactat en català, fou el primer codi marítim acceptat per tots els països mediterranis.

Paral·lelament es desenrotllà un notable floreixement cultural: Ramon Llull fou el primer europeu a abandonar el llatí i emprar una llengua romànica (el català) per tractar qüestions filosòfiques i científiques. Ramon de Penyafort, Eiximenis i d'altres escriviren en català sobre temes jurídics, i sorgí una literatura històrica (Cròniques de Jaume I, Desclot, Muntaner, Pere III), narrativa i de creació poètica, de gran importància. La llengua catalana es va desenvolupar com a idioma polític (Arxiu de la Corona d'Aragó), administratiu (mercès a un aparell d'Estat molt avançat), marítim, comercial i com a llengua de cultura.

Aquesta és l'època que més exalten els nacionalistes catalans, destacant-ne només l'"esplendor" de les conquestes, la "riquesa" de la noblesa i del patriciat, i la "potència militar". Però aquesta grandesa exterior es va edificar sobre una explotació intensa del poble català, raó per la qual aviat sobrevingué la crisi de l'imperi i la decadència.

La fase ascensional del feudalisme català, caracteritzat per una associació d'interessos entre els nobles feudals i la burgesia mercantil, portava dintre seu els gèrmens de la seva pròpia destrucció.

Els historiadors constaten que hi havia un enduriment progressiu de les relacions feudals perquè els senyors necessitaven cada vegada més recursos que treien de llurs pagesos, i els impedièn emigrar o es feien pagar un rescot per a deixar-los marxar de la terra. La duresa de la situació dels pagesos es va anar fent insuportable amb la introducció dels *mals usos* i del dret de *remença*. Aquest enduriment de les relacions feudals al camp harrava el progrés de les forces productives i impedia la plena utilització de les existents. Va començar a haver-hi superpoblació interior, és a dir que les tècniques endarrerides no permetien d'alimentar amb seguretat la població molt densa, i per això es produïen fams periòdiques que provocaven l'emigració dels sectors més actius, joves i emprenedors. Hi havia superexplotació de la mà d'obra per raó de la seva mateixa abundància. Hi havia, finalment, pujada de preus i descens del salari real.

Mentrestant, els altres territoris de la Península seguien llur reconquesta. El sistema de repoblació feia que llurs pagesos visquessin en unes condicions de relativa llibertat que els pagesos catalans anaven perdent progressivament. En *L'origen de la família, de la propietat privada i de l'Estat*, Engels fa ressortir aquesta diferència escrivint: "Mentre a Castella el pagès no ha estat mai serf, el servatge més vergonyós va imperar a Aragó (llegeixi's Catalunya) fins a la Sentència de Ferran el Catòlic en 1486."

Aquesta diferència va jugar un paper important en les lluites entre la noblesa feudal catalana i la dinastia castellana. La pagesia catalana, irritada per la situació insuportable que patia, forní un terreny adobat a les aspiracions de la dinastia castellana, la qual oferí suport als pagesos contra els excessos dels senyors feudals.

La noblesa catalana tendia a mantenir i reforçar la seva dominació estatal contra la unió amb Castella, per la consolidació dels seus privilegis feudals. L'Església era ella mateixa una força feudal i compartia les posicions de la noblesa.

La burgesia catalana de l'època es migpartia entre les posicions de la noblesa i la pagesia. Així, el patriciat barceloní ("ciudadans honrats"), enriquit durant l'època florent dels mercats d'Itàlia i de l'Orient mitjà, figurava al costat de la noblesa feudal que havia donat els capitans i almiralls per a la conquesta d'aquells mercats i de les Balears i València. Era una burgesia comercial, àvida de conquestes, la qual ajudava la noblesa feudal a mantenir els seus drets infamants contra la pagesia. Però la capa artesanal i de mercaders que anava sorgint per tot Catalunya, es lligava més amb la pagesia que no pas amb la noblesa i també patia l'opressió dels senyors feudals i d'aquelles contínues guerres de conquesta.

La fase descendent del feudalisme català

Mentre a Catalunya l'expansió peninsular s'havia acabat a la primera meitat del segle XIII i a partir d'aleshores s'havia creat un imperi mediterrani, a la resta d'Espanya la reconquesta havia anat avançant i els diferents reialmes s'anaven unint en la dinastia castellana.

La forma mateixa de la reconquesta, va determinar a Castella la formació de ciutats importants, l'establiment dels pagesos sobre la terra en condicions relativament favorables, el naixement d'una important indústria tèxtil basada en la llana de la "Mesta" i un desenvolupament dels intercanvis comercials (fires de Medina, etc.). Tot això facilitava un fort creixement demogràfic que alimentava l'exèrcit de la reconquesta.

Mentre Castella es desenrotllava progressivament, a Catalunya —a partir de mitjans del segle XIV— la crisi del sistema prenia característiques cada vegada més greus.

Els pagesos començaren a lluitar contra l'explotació. Llur lluita s'expressà, d'antuvi, en formes primitives i impregnades de misticisme: s'aixecaven creus en els camps, s'obrien fosses davant les masies, els monjos mendicants —en contacte directe amb el poble— difonien sermons religiosos exaltants, i aparegué l'argumentació tradicional d'Adam intestat ("Adam morí sense deixar testament; per tant la terra ha de ser repartida entre els seus fills que són tots els homes. Es injust que uns la posseeixin i d'altres es quedin sense ella").¹ Però la lluita dels pagesos no va prendre forma organitzada fins al segle XV, quan els reis volgueren arbitrar en el problema. De moment, la crisi del feudalisme al camp català provocà la destrucció de les forces productives sota la forma de catàstrofes demogràfiques (a partir de 1333, periòdicament, es succeeixen la fam i la pesta, destruint gran part de la població). Comarques senceres quedaren convertides en deserts.

¹ Citat per J. Pella i Forgas: *Historia del Ampurdán*. Barcelona, 1883, pág. 661.

A Barcelona i altres ciutats les fortunes es van anar concentrant i aparegueren les primeres crisis financeres greus. A les ciutats començà d'haver-hi lluites socials que de vegades prenen la forma de persecucions de jueus (*pogroms* de Barcelona i Girona en 1391).

L'imperi mediterrani es desfeia sota els cops de la competència amb les repúbliques italianes, les guerres de Gènova i Sardanya, i l'avanç dels turcs pel Mitjà Orient. Tot això va fer que la necessitat de diners fos cada vegada més apremiant, però la població i les forces productives disminuïen i la moneda es desvaloritzava. Aleshores es creà la *Taula de Canvi* de Barcelona contra l'especulació financera.

La burgesia catalana, desallotjada de la Mediterrània cada cop més, es va veure obligada a mirar terra endins, amb la perspectiva de penetrar en un mercat florent de 6 a 7 milions d'habitants que tenia llavors. Espanya. És natural, doncs, que se sentís atreta per Castella, perquè hi veia la possibilitat d'intercanvis comercials que se li tancaven per mar.

Catalunya (el territori actual més el Rosselló i la Cerdanya francesos) comptava, en 1400, amb una població d'uns 375.000 habitants. Barcelona en tenia uns 35.000 i dotze altres ciutats (Perpinyà, Castelló d'Empúries, Girona, Vic, Vilafranca del Penedés, Cervera, Lleida, Montblanc, Valls, Reus, Tarragona i Tortosa) passaven dels 2.000. La gran massa de la població, més de 300.000 habitants, era pagesa i vivia escampada per masos i llogarrets, propietats dels comtes i barons. També era pagesa una bona part de la població de les ciutats. La pagesia odiava la noblesa i maleïa les guerres.

Com ja hem dit, les promeses dels enviats dels pretendents castellans prop dels pagesos, en les quals asseguraven llur suport contra les exaccions dels senyors feudals, trobaven un terreny adobat. L'actitud dels pagesos, més els disturbis de les ciutats, descomponien el poder dels senyors feudals.

A més de la contradicció fonamental de l'època —pagesia contra noblesa—, van esclatar les contradiccions entre l'alta i la baixa noblesa, entre el patriciat urbà i la noblesa, i entre aquests i l'artesanat.

Aquestes contradiccions es van traduir en lluites i disturbis a finals del segle XIV, i en la formació dels dos bans, *la Busca*, agrupament amb el qual una part del patriciat i la baixa noblesa cercaven el suport dels artesans i dels pagesos de les ciutats, i *la Biga*, que representava una mena de conjunció de l'alta noblesa i dels elements més rics del patriciat. Les reivindicacions de cadascun dels dos bans, expressades en llenguatge d'avui, eren les següents: *la Busca* exigia la devaluació i el proteccionisme i *la Biga* demanava estabilitat monetària i lliurecanvi.

La lluita entre aquests dos bans es va estendre de Barcelona a gairebé totes les ciutats catalanes i va afeblir l'Estat feudal català encara més.

En aquest clima sobrevingué la crisi dinàstica. La solució d'aquesta crisi pel Compromís de Casp, tan condemnat pels nacionalistes catalans, cal examinar-la tenint en compte les condicions concretes de l'època.

El Compromís de Casp

En 1410 va morir sense successió el rei Martí l'Humà. La Corona d'Aragó restà vacant i diversos pretendents aspiraven a cenyir-la. Els més sobressortints eren el Comte Jaume d'Urgell, el qual descendia d'Alfons el Benigne per línia masculina, i Ferran d'Antequera, regent de la Corona de Castella i més pròxim descendent dels reis d'Aragó, si bé per línia femenina.

Al cap de dos anys de no arribar a cap acord, en 1412, es va decidir que els representants de Catalunya, València i Aragó, tres de cada regne, es reunissin a Casp i resolguessin el conflicte nomenant un successor.

Els representants de València i Aragó eren partidaris de Ferran d'Antequera. Els de Catalunya mantenien dos criteris. Mentre Guillem de Vallseca, representant de la

noblesa, i l'arquebisbe de Tarragona, del clergat, es pronunciaven per Jaume d'Urgell, el representant del braç reial (de les ciutats), Bernat de Gualbes, va defensar la candidatura de Ferran d'Antequera. La seva intervenció fou decisiva perquè els dos altres representants catalans es sotmetessin al criteri majoritari i acceptessin el compromís.

En conèixer la decisió, Jaume d'Urgell es va sublevar però va quedar sol i fou vençut i fet presoner a Balaguer l'octubre del 1413.

Amb la decisió de Casp es van crear les condicions per a la unió de les Corones de Castella i Aragó.

En 1469 es van casar els prínceps hereus de les dues corones. En morir Enric IV de Castella en 1474 i Joan II d'Aragó en 1479, les dues corones s'aplegaren en el matrimoni d'Isabel I i Ferran II, coneguts en la història amb el sobrenom de *Reis Catòlics*.

El nét d'aquests, Carles I, el qual era ensems Emperador d'Alemanya amb el nom de Carles V, va unir les corones de Castella i Aragó en la seva sola persona, en un sol rei.

La noblesa catalana es va dividir; una part es va integrar a la Cort reial i una altra part va oposar resistència a la dinastia castellana, amb la qual entrava en contradicció volent salvaguardar els seus privilegis feudals. Fent-se forta en el seu instrument de poder, la Generalitat de Catalunya, s'enfrontà constantment a les tendències absolutistes del poder reial.

La Generalitat de Catalunya

Durant molts d'anys els reis feudals no tingueren en compte ningú més que la noblesa i les jerarquies de l'Església, com a pilars del feudalisme que eren. Més endavant, en la mesura que es va anar desenrotllant la producció i el comerç, van haver de tenir en compte les ciutats. Els patricis de les ciutats no depenien de cap comte ni baró i eren gent rica. Els reis tenien necessitat de llurs contri-

bucions econòmiques. D'altra banda, llur pressió per aconseguir participar en el govern de l'Estat va obligar els reis a reconèixer com a força política aquesta nova classe social que ja era una potència econòmica.

Així va nèixer la necessitat de les Corts, amb que es marcà un efectiu, per bé que limitat, progrés polític. Els reis reunien a les Corts els representants de la noblesa, de l'Església i de les ciutats, per demanar tributs i concedir a canvi furs i privilegis que, d'altra banda, procuraven abolir quan se sentien prou forts.

Jaume el Conqueridor fou fundador de les Corts catalanes i les convocà alguna vegada, però les reunions de les Corts catalanes no es van regularitzar fins a la segona meitat del segle XIII, sota el regnat de Pere el Gran.

Les Corts es componien dels tres braços esmentats: la noblesa, l'Església i les ciutats. La immensa majoria de la població, la pagesia, no hi va tenir mai cap representació.

Amb motiu de les guerres que Pere el Cerimoniós (1336-1387) va tenir amb Castella, Sicília i les Balears, les Corts catalanes van crear un organisme permanent encarregat de recaptar els impostos i contribucions per a aquelles guerres. Aquest organisme fou constituït a base de tres diputats, un de cada braç, i tres oïdors de comptes, i se li va donar el nom de Diputació del General o Generalitat de Catalunya. Així, doncs, a la Generalitat, igual com a les Corts, estaven representats, exclusivament, la noblesa, les ciutats i l'Església.

Amb el temps, les funcions d'aquest organisme van anar augmentant i va esdevenir un òrgan executiu, encara més pel fet que els reis residien molt sovint fora de Catalunya. La noblesa catalana va anar convertint la Generalitat en el seu òrgan de poder i instrument de defensa dels seus privilegis enfront del poder reial, d'un costat, i enfront del poble, de l'altre.

Situació de la pagesia i guerres pageses a Catalunya

Els senyors feudals havien imposat a Catalunya llur

dominació i s'havien repartit quasi tota la terra entre ells i l'Església.

La pagesia catalana formava dues capes principals: els *serfs* o *remences*, directament lligats a la propietat feudal, els quals es podien redimir del servatge pagant el rescot en condicions oneroses, quasi impossibles, i els *pagesos lliures*, pràcticament també asservits al senyor feudal erigit en *protector* a canvi de distints serveis i prestacions.

L'enduriment de les relacions feudals al camp, característic d'aquesta fase descendent del feudalisme català, va expressar-se per l'adopció de mesures que tendien a convertir la pagesia en una *casta inferior* tancada. Així, per exemple, l'Església, al Concili de Tarragona de 1370, va declarar els pagesos serfs i de remença indignes de "les ordres sagrades".

Malgrat les terribles persecucions i els càstigs encara més terribles, els pagesos es revoltaven sovint i formaven congregacions clandestines per ajudar-se mútuament en la lluita contra la noblesa i per alliberar-se del servatge.

Una acta de les Corts catalanes reunides a Tortosa en 1429, dóna una idea prou clara de la situació en què vivien els pagesos d'aquella època. Aquesta acta diu així: "*Per natura tots los homens naixen sots una condició e un mateix stament e per ley humana, procehint de rahó, són distingits e diferenciats. Així que alguns són liberts e altres adscrits e de remença... e encara altres són subjectes a algunes servituds...*"¹ I les Corts acabaven demanant que tots els pagesos, dels quals es descobrí, que formaven part de congregacions, fossis condemnats a cadena perpètua.

Els reis de la dinastia castellana portaven una concepció influïda per les característiques del règim feudal de Castella, en el qual els pagesos eren més lliures. Amb l'afany de limitar el poder de la noblesa catalana i de sotmetre-la al poder reial, els monarques castellans acordaren un cert suport a les reivindicacions dels pagesos i trobaren en ells un poderós aliat.

¹ Acta citada per J. Vicens Vives en "*Els Trastàmars*". Ed. Teide, Barcelona.

La crisi de la societat feudal catalana va atènyer un punt crític a la segona meitat del segle XV. Manifestació clara n'és la guerra que va esclatar el 1462 entre la noblesa i el rei Joan II.

Les revoltes pageses s'havien anat produint a intervals i de manera latent des del 1380. En 1455 ja havien començat a prendre caràcter de sublevacions. En 1462, aprofitant les desavinences entre Joan II i el seu fill, Carles de Viana, la noblesa catalana va destituir el rei, la qual cosa donà lloc a una guerra de deu anys (1462-1472). La Generalitat, aleshores, restablí tots els privilegis que les derogacions reials havien suprimit en part, i, immediatament, els pagesos de les comarques gironines s'aixecaren, acabdillats per Francesc de Verntallat, en lluita contra el servatge i els mals usos.

La Generalitat va nomenar successivament reis de Catalunya tres prínceps estrangers (Enric IV de Castella, Pere de Portugal i Renat d'Anjou) per tal de substituir Joan II. Però la sublevació dels pagesos va fornir al rei un poderós aliat durant els deu anys de guerra i el va ajudar a triomfar sobre la Generalitat, que es veié obligada a acceptar la *Concòrdia de Pedralbes*. Aleshores, Joan II va nomenar vescomte Francesc de Verntallat i va dictar algunes disposicions favorables als pagesos, però insuficients per a resoldre el problema plantejat.

La segona guerra pagesa va esclatar en 1480. La Generalitat decidí el restabliment de la plenitud dels privilegis feudals sobre els serfs i remences, abrogant totes les disposicions legals que s'hi oposaven, sense acord del rei, Ferran II, fill i hereu de Joan II.

Els pagesos, els quals havien aconseguit que el rei reconegués llurs congregacions i el dret de fer-se representar per elles, es sublevaren més amplament que mai contra la decisió de la Generalitat i contra la repressió desfermada pels nobles feudals. Capitanejats per Pere Joan Sala, els escamots sublevats recorregueren les comarques catalanes aixecant la pagesia i engrandint llurs efectius.

El 3 de febrer del 1485 prengueren per assalt la vila de Granollers, alçaren els pagesos del Vallès, del Maresme i del Baix Llobregat i es prepararen a donar l'assalt a Barcelona.

El 24 de març del mateix any, els pagesos foren derrotats en una batalla en la qual moriren més de dos-cents i altres tants quedaren presoners. Entre aquests estava el propi Pere Joan Sala, el qual fou condemnat a mort junt amb altres caps i foren immediatament executats. Però no va acabar la revolta.

Ferran II, el qual es trobava a Andalusia, hi va voler posar fi, i el 21 d'abril del 1486, va dictar la *Sentència de Guadalupe*. Amb aquesta sentència, a la qual fa referència Engels en la cita donada anteriorment, fou acordada als serfs i remences la llibertat personal i foren abolits els mals usos. Aquesta sentència va abolir jurídicament el servatge, i va convertir els pagesos remences en arrendataris emfitèutics, és a dir, sotmesos a contractes de parceria de llarga durada, que és un tipus de relacions de producció que encara subsisteix en l'actual estructura agrària de Catalunya.

La crisi general del feudalisme català —que va arribar al punt crític amb les dues guerres pageses— va demolir les bases de la potència catalana de l'Edat Mitja.

El camp quedà despoblat; la gran burgesia mercantil va quedar desfeta amb el tancament del comerç mediterrani, sobretot després de la terrible derrota infligida pels genovesos a les naus catalanes a Ponza, en 1435; l'alta noblesa va absentar-se de les terres marxant cap a la Cort de l'Estat Central, mentre la petita noblesa, arruïnada, vivia difícilment en els seus castells o es dedicava al bandidatge pels camins.

En acabar el segle XV, s'havien esfondrat les bases de la potència de l'Estat català feudal. Però durant els dos segles següents, les capes socials afavorides per la situació creada per la Sentència de Guadalupe, reconstruïren les noves bases d'una forta economia.

II

EL DESCOBRIMENT D'AMÈRICA I LES SEVES CONSEQUÈNCIES

La tendència absolutista dels Reis Catòlics i llur lluita per a unir tot el territori peninsular sota el poder reial eren objectivament progressives en aquella època.

A Catalunya topaven amb la noblesa, però coincidien amb els interessos de la pagesia, dels artesans i dels mercaders.

El descobriment d'Amèrica és presentat per molts historiadors burgesos com una simple bona inspiració de la reina Isabel. En realitat fou una de les més grans empreses burgeses d'aquella època: cercar un camí comercial més curt i directe per anar a les Índies. Aquest fet prova que, en aquell temps, a Castella creixia amb un gran impuls la nova classe burgesa.

Però les expedicions militars per a conquerir Amèrica, les fàcils victòries i les riqueses que hom n'extreia, van donar nova força i preponderància a la noblesa castellana i van contribuir a l'exaltació del fanatisme religiós. La monarquia va tornar a recolzar més en la noblesa —la qual formava els conquistadors— que en la burgesia. L'or d'Amèrica li permetia comprar arreu tota mena de productes.

Amb el descobriment d'Amèrica, i les empreses militars que van seguir, les tendències absolutistes de la monarquia es van capgirar de progressives en regressives. En *La Revolució Espanyola*, Marx escriu: "La llibertat d'Espanya desaparegué llavors sota el xoc de les armes, la pluja d'or i els terribles actes de fe".¹

¹ Edició espanyola. Moscú, sense data. Pàg. 11.

L'or d'Amèrica permeté a la monarquia espanyola de mantenir exèrcits poderosos i de somniar en la conquesta del món. Però Espanya es va anar empobrint, desagnant i despoblant. La producció manufacturera de Castella va declinar en la mesura que s'enfortia la noblesa, que es recrutaven soldats i que augmentava el corrent migratori cap a Amèrica.

Aleshores es van trencar las tendències unitàries de les diverses nacionalitats hispàniques que, empeses per un procés objectiu de desenrotllament polític i econòmic, es venien manifestant des del Compromís de Casp.

La ruptura d'aquestes tendències unitàries és posada en evidència per Marx en l'obra damunt citada. "A mesura que la vida comercial i industrial va declinar" —diu Marx—, "les relacions internes esdevingueren rars, els contactes entre els habitants de les diferents províncies menys freqüents, els mitjans de comunicació restaren desatesos, i els grans camins es van despoblar gradualment. Així doncs, la vida local d'Espanya, la independència de les seves províncies i municipis, l'estat de diversificació de la seva societat basada originalment en la configuració física del país, i desenvolupada històricament per la forma isolada com les diferents províncies es van emancipar del domini àrab, formant petits reialmes independents, fou finalment enfortida i confirmada per la revolució econòmica, que assecà les fonts de l'activitat nacional".

El paper preponderant de la noblesa en la societat espanyola de l'època, es trobà reforçat amb la *Guerra de les Comunitats*. La política del rei dirigida a suprimir els privilegis municipals de tipus feudal, progressiva en ella mateixa car corresponia a les necessitats del desenvolupament històric, a Espanya tingué com a resultat l'aixafament de la burgesia que intentà oposar la força militar de les ciutats al poder imperial. Així, a partir del 1525, la *Guerra de les Comunitats* va eliminar la burgesia castellana com a força política important. La inflació de preus

que va produir el riu d'or americà va acabar de liquidar-la. En el panorama de la societat espanyola restà la noblesa com a única beneficiària de la conquesta i explotació d'Amèrica.

La monarquia va concedir als ports de Càdiç i Sevilla el monopoli de tota mena d'embarcaments.

La situació de Catalunya

A conseqüència de la crisi dels segles XIV-XV ja explicada, la població de Catalunya s'havia reduït a 300.000 o 350.000 habitants, dins una Espanya que comptava prop de 7 milions. Però la redempció de la pagesia en 1486 havia estimulat les energies per a la roturació de noves terres i per a una intensificació dels cultius a fi d'obtenir un major rendiment de les collites. Això va augmentar la capacitat adquisitiva de les masses pageses i va impulsar la formació lenta i laboriosa d'un mercat català.

A poc a poc, la producció artesanal va anar creixent i es va desenrotllar la producció manufacturera. Lentament, a Catalunya es van anar teixint els llaços d'una vida econòmica i d'una nova distribució del treball, que van crear les bases materials per a la transformació futura de la nacionalitat catalana en una nació.

Aquest nou procés de desenvolupament econòmic interior de Catalunya també es beneficià de l'afluència de l'or d'Amèrica. Aquest or, drenat cap als països europeus a canvi de llurs mercaderies, també venia cap a Catalunya on contribuïa a impulsar el creixement de les forces productives, com ajudà a desenrotllar les d'altres països.

Les estades de Carles I a Barcelona permeteren de pensar en un rebrotament de les relacions amb els mercats italians. Posteriorment, sota el regnat de Felip II, la preparació de l'expedició militar de Lepant féu imaginar un redreçament econòmic basat en l'expulsió dels turcs de la Mediterrània. Totes aquestes esperances van esdevenir més reals quan, a finals del segle XVI, les guerres de Flandes van desviar la riuada d'or americà cap a les fires d'Itàlia,

i situaren Catalunya novament en els corrents comercials, per bé que temporalment.

Catalunya conservava les seves antigues institucions (Corts i Generalitat) i l'Estat espanyol no lluitava contra aquests vestigis. Però la situació va canviar a partir del regnat de Felip III, quan Espanya es trobava arruinada i desagnada per conflictes internacionals continus, amb la flota molt disminuïda i amb la guerra a les seves fronteres.

La monarquia necessitava més recursos que els que li arribaven d'Amèrica. Felip III, i més encara Felip IV, van anar extremant la demanda a Catalunya de contribucions, subsidis i soldats.

Això esdevingué motiu de continus regateigs i d'enfrontaments constants que es van anar enverinant progressivament. Finalment, sota el regnat de Felip IV, esclatà entre la Monarquia i la Generalitat la guerra del 1640, dita "Guerra dels Segadors" o "Corpus de Sang" i, més exactament, "Guerra de Secessió", la qual va durar fins al 1652.

La guerra de Secessió

Sota el regnat de Felip IV, la guerra entre Espanya i França va situar Catalunya en la línia del front. Els exèrcits reials formats per tropes mercenàries recrutades arreu d'Europa, es comportaven com era corrent en aquella època: abassagaven els pagesos, robaven, violaven, mataven, etc...

Els pagesos, excitats pel capteniment de la tropa i incitats a la revolta pels propis senyors i per la Generalitat, es llençaren contra els soldats i llurs oficials. Si la revolta pagesa fou violenta i sagnant, la repressió de l'exèrcit en cara en fou més. Llavors, la revolta s'estengué arreu de Catalunya, pertot on hi havia soldats de passatge o guarnició.

Les colles de segadors del voltant de Barcelona entraren a la ciutat el dia 7 de juny, diada de Corpus, d

1640, al crit de *Muyra el mal Govern! Visca la terra!* Assaltaren la presó i alliberaren els empresonats; escometeren els edificis representatius del poder reial i es lliuraren a una matança d'elements oficials, entre els quals el virrei, Comte de Santa Coloma.

Recolzant en aquest moviment pagès i popular, la Generalitat va destituir Felip IV i va proclamar la "República", és a dir, la separació d'Espanya, per la qual cosa aquesta guerra és anomenada "Guerra de Secessió".

Però passada l'explosió violenta i satisfeta la venjança, la majoria dels pagesos van tornar a llurs ocupacions i no van seguir la Generalitat en la seva proclamació. La "República" fou d'efímera duració.¹

Els exèrcits reials enviats contra la Generalitat van avançar amb relativa facilitat fins a Barcelon. Allí les tropes de la Generalitat i la població barcelonina es van enfrontar a l'exèrcit i el van derrotar en la batalla de Montjuic.

Llavors, la Generalitat, tement una expedició punitiva i trobant-se impotent per a fer front a Felip IV sense l'auxili de la pagesia, va anul·lar la República i va declarar l'auto-anexió amb França; nomenà Comte de Barcelona Lluís XIII i, en morir aquest, Lluís XIV. Catalunya va tenir en aquell període virreis francesos i va haver d'acordar subsidis al rei de França. Però aquest no va ajudar Catalunya com havia promès i Barcelona, assetjada, acceptà la capitulació que li oferí Joan d'Austria en nom de Felip IV, per la qual eren servades les institucions i els furs.

Lluís XIV, però, va seguir ocupant el Rosselló i part de la Cerdanya, que li foren cedits oficialment en 1659.

¹ Es evident que la República proclamada en 1640 per Pau Clarís no pot equiparar-se a les repúbliques burgeses actuals, tal com ho plantegen alguns historiadors nacionalistes. En les concepcions d'aquella època, la República, si hagués pogut prosperar, hauria estat una república barcelonina feudal, com les de Gènova i Venècia, amb les quals els catalans de l'Èdat Mitjana havien tingut molta relació.

El desenvolupament històric posterior

A conseqüència de la guerra, Catalunya sofrí durant uns anys el caos monetari, la fam i la misèria. Però vers el 1675 començà la reconstrucció de les forces productives i es va preparar un nou quadre històric.

Hi va haver un augment de població (malgrat l'amputació del Rosselló, la Catalunya de 1700 passava àmpliament dels 400.000 habitants, xifra no aconseguida des del segle XIII), hi va haver redreçament monetari (la lliura catalana guanyà valor en els mercats), es crearen noves indústries, especialment tèxtils, i una classe burgesa es desenrotllà pròsperament i preparà projectes com, per exemple, la societat per accions "Fénix de Cataluña", dirigida per Feliu de la Penya.

Cap a finals del segle XVII va pujar a Europa el preu del vi, mentre augmentava la producció de les vinyes catalanes, i vingueren capitalistes holandesos a instal·lar fàbriques d'aiguardent i a organitzar-ne l'exportació.

A aquesta burgesia pròspera formada pels "ciutadans honrats"¹ de Barcelona, de Reus, de Mataró, etc., s'uniren alguns elements actius de la noblesa. Tots plegats van constituir una oligarquia que considerava Carles II "el millor rei que ha tingut Espanya" (són llurs pròpies paraules) i que posteriorment va proporcionar els quadres dirigents de la Guerra de Successió.

La Guerra de Successió

En 1705, sota el regnat de Felip V, nét del rei de França Lluís XIV, tornà a esclatar la guerra entre la Generalitat de Catalunya i la monarquia espanyola. Felip V, voltat d'una Cort on els francesos tenien gran influència, es proposava de trencar els compartiments feudals i unificar el país sota la monarquia absoluta, com havia

¹ Denominació feudal del patriciat urbà, que seguia conservant-se a principis del segle XVIII.

fet Lluís XIV a França. L'oligarquia catalana, objectivament interessada en aquest procés d'unificació, aspirava a dirigir-lo; tant per a aconseguir una participació decisiva en la direcció de l'economia espanyola i obrir-se vies pròpies en el comerç amb Amèrica, com per a impedir una possible desviació del desenvolupament econòmic espanyol en profit exclusiu de la burgesia francesa.

Políticament, els dirigents de l'oligarquia catalana es van declarar a favor del príncep austríac, amb l'esperança que un monarca cridat i imposat per ells seria més favorable a llurs aspiracions.

Els enviats de la Generalitat i els representants d'Anglaterra establiren un compromís, pel qual aquesta prometia d'ajudar a instaurar al tron d'Espanya un rei austríac que substituís Felip V.

La Generalitat, que havia fet acte d'acatament a Felip V en 1701, va invitar l'arxiduc Carles d'Àustria a presentar-se a Barcelona, on fou proclamat rei d'Espanya. Aleshores, Felip V assetjà Barcelona per terra i per mar, però l'arribada de reforços anglesos el van obligar a retirar-se.

València i Aragó també prengueren partit a favor de l'arxiduc Carles. Els partidaris d'aquest, ajudats pels anglesos i pels austríacs, van entrar a Madrid en 1706 i 1710. Però Felip V va ocupar València i, en 1707, va fer pública una pragmàtica suprimint els furs de València, d'Aragó i de Catalunya.

En 1710, Felip V va escometre Catalunya. En aquest moment va morir l'Emperador d'Àustria i l'arxiduc Carles va pujar al tron de Viena. Anglaterra, per tal d'evitar la unió de les corones austríaca i espanyola, abandonà la seva intervenció a Espanya.

En 1714, les tropes franceses i espanyoles de Felip V, sota el comandament del duc de Berwick, assetjaren Barcelona i l'assaltaren. La població barcelonina —dirigida per Casanova i el conseller segon Feliu de la Peña— va resistir heroicament, però davant el nombre superior dels assaltants, el dia 11 de setembre del 1714, fou vençuda.

Felip V va dissoldre la Generalitat, i Catalunya passà a ser governada com una regió més d'Espanya en virtut del Decret de Nova Planta.

Característiques particulars de les dues guerres

Aquestes guerres tingueren un caràcter molt particular donades les condicions concretes d'Espanya.

No es poden equiparar mecànicament a les lluites sovint acarnissades d'aquell temps, en altres països, entre les monarquies tendents a l'absolutisme i la noblesa feudal defensant els seus privilegis. En altres països, la lluita de la monarquia contra els senyors feudals afavoria objectivament el desenvolupament de les forces productives i donava suport a la burgesia, amb què contribuïa a unir-la com a classe nacional.

A Espanya, Felip V va iniciar precisament aquesta política. Però l'absolutisme, des del Descobriment fins al segle XVIII, no havia afavorit el desenvolupament de les forces productives, sinó que les havia escanyades tot arruïnant el país en guerres de conquesta i, més tard, defensant aquestes conquestes, guerres que reforçaven el paper de la noblesa. L'absolutisme del monarques espanyols no havia recolzat en la burgesia, sinó que hi havia xocat i l'havia aixafada, com ho féu Carles I amb les Comunitats de Castella i les Germanies de València i les illes Balears.

Referint-se a aquest període, Marx escriu en l'obra ja esmentada: "...en els Estats europeus la monarquia absoluta es presentà amb un caràcter civilitzador, com a la iniciadora de la unitat social. Fou el laboratori en el qual els elements diversos de la societat foren barrejats i fusionats fins a permetre a les ciutats el canvi de la sobirania i independència local de l'Edat Mitja pel govern general de les classes mitjanes i el domini comú de la societat civil. A Espanya, al contrari, mentre l'aristocràcia es submergia en la degradació, sense perdre cap dels seus pitjors privilegis, les ciutats perdien llur poder medieval sense guanyar importància moderna".¹

¹ Op cit., pàg. 12.

D'altra banda, aquestes guerres tampoc no es poden presentar, tal com fan el nacionalistes burgesos catalans, com a guerres *nacionals* entre Catalunya i Castella.

La base econòmica de la societat era encara essencialment l'agricultura, i la pagesia, que era la massa immensa de la població, no tenia cap participació en els afers de la Generalitat de Catalunya i de la Monarquia a Castella. I pel que fa a Castella, tampoc no es pot parlar en aquella època de participació de la burgesia.

Es important d'assenvalar també, que aquestes dues guerres tenen característiques ben diferents.

En 1640 la Generalitat serveix d'instrument a la petita i mitjana noblesa, al clergat i a la burgesia. En aquella època, l'alta noblesa catalana ja estava aliada amb l'alta noblesa de l'Estat central, a la Cort dels Austries. Els dirigents de la Generalitat aprofitaren l'exasperació de la pagesia pels excessos dels exèrcits castellans i dels mercenaris estrangers. Així transformaren un moviment popular de revolta en moviment polític.

Es evident que la noblesa, la burgesia i el clergat barcelonins, recolzant en la comunitat de llengua i en la diferenciació que s'havia accentuat durant els darrers 140 anys d'aïllament, maldaven per donar a llur guerra un caràcter *nacional*, cridant a defensar Catalunya "contra el rei i els castellans". Aquestes crides van trobar un ressò favorable entre els intel·lectuals i estudiants (els quals sorgien de la petita noblesa i de la burgesia) i entre la menestralia i alguns sectors pagesos (particularment els de les ciutats) que eren capes socials sensibles a les reivindicacions que la Generalitat plantejava contra el pagament de tributs i les lleves de soldats.

Això demostra que la formació de la nació catalana havia avançat considerablement. Però, d'altra banda, el petit grup de nobles i clergues catalans es va col·locar sota la sobirania francesa, tot repetint la vana recerca de sobirania estrangera de la guerra de 1462-1472. Això prova que en la mentalitat dels dirigents no s'identificava *poder polític* i *sobirania nacional*. Aquells homes pensaven encara en ter-

mes feudals: sobirans, assemblees representatives de les classes privilegiades, etc.

En canvi, en 1705 la situació és diferent a causa del pròsper desenrotllament econòmic dels darrers decennis del segle XVII. Aleshores apareix una capa burgesa diferenciada, amb una gran sensibilitat per a la competència econòmica i animada per un desig d'intervenció en els afers espanyols. No és casual que en la guerra de 1705-1714 les *corporacions* juguessin el paper d'organitzadors. Llurs dirigents consideraven Catalunya com una part d'Espanya (ho diuen explícitament en una Memòria contra la burocràcia de Cadix que volia fer pagar a les naus catalanes com "estrangeres"), i durant tota la guerra no van deixar de dirigir-se a "l'Espanya enganyada".

L'explosió de tipus particularista es va produir en l'ambient desesperat del setge de Barcelona del 1714, quan els dirigents van témer que els privilegis barcelonins i catalans, conservats fins aleshores, serien suprimits.

També cal tenir present que la pagesia (és a dir, la immensa majoria de la població catalana) no fou mobilitzada sinó molt feblement per oposar-se als exèrcits reials i que aquests no van topar amb una veritable resistència més que a Barcelona i els seus voltants.

Aquestes guerres corresponen als xocs i contradiccions característiques del període de transició de la societat feudal a la societat burgesa moderna, període que a Espanya ha estat particularment llarg i penós, ple de contradiccions, com ho demostra la subsistència en els nostres dies de forts vestigis de feudalisme.

Aquestes guerres tingueren, a més, el caràcter particular del període de decadència militar d'Espanya, quan els monarques d'altres països que abans havien tremolat davant d'ella, ara s'aliaven i intrigaven --en representació i defensa dels interessos de llurs burgesies respectives-- per acabar d'aixafar-la i repartir-se el seu imperi. Les rivalitats entre la Generalitat de Catalunya i la Monarquia espanyola eren explotades, alternativament, per les distintes potències europees.

En 1640 fou França que va atiar la Generalitat contra la Casa d'Àustria. El resultat final de la guerra fou la capitulació de la Generalitat davant del rei, però el Rosselló i part de la Cerdanya, ocupats per les tropes franceses, van quedar en poder de Lluís XIV i li foren cedits oficialment, com ja hem dit, en virtut del Tractat dels Pirineus.

En 1705, en canvi, fou Anglaterra la que va empènyer la Generalitat contra Felip V i a favor de la casa d'Àustria. El resultat final d'aquesta guerra fou la derrota i la dissolució de la Generalitat, però els anglesos, que havien ocupat Menorca i Gibraltar, n'exigirien el lliurament, junt amb concessions per al comerç amb Amèrica, en virtut del tractat d'Utrecht, en 1713. En 1783 van haver de tornar Menorca, però es van quedar Gibraltar que encara conserven.

Consideracions generals sobre el segle XVIII

La guerra del 1705-1714 va acabar amb la victòria de Felip V, amb la dissolució de la Generalitat i amb la imposició a Catalunya d'una política d'assimilació forçosa i de la llengua castellana com a únic idioma oficial.

El judici històric no es pot limitar a condemnar la brutalitat del mètode, i deixar de banda l'examen de les condicions i dels corrents polítics de l'època. Tampoc no es pot judicar amb un criteri nacionalista prefabricat, sinó destriant els elements positius i negatius que el fet va determinar en l'ulterior desenrotllament econòmic i polític de Catalunya i del conjunt al qual fou vinculada més estretament que abans.

La historiografia nacionalista catalana caracteritza tot el temps que va des del 1714 fins a mitjans segle XIX com un "període d'abjecció". D'aquesta manera desvirtua més de 125 anys d'història de Catalunya i negligeix la brillant intel·lectualitat catalana de l'època per haver parlat i escrit en castellà.

Els catalans d'avui no tenim perquè menysprear un segle i mig d'història del nostre poble. En el segle XVIII

la nació catalana era encara en formació. Podia formar-se i podia no acabar de formar-se. No existia, doncs, com un fet categòric i no se'n podia tenir consciència definida.

En aquestes condicions, no es pot parlar de "traïció" a una "nació catalana" que encara no existia. El desenrotllament econòmic i polític ulterior era el que havia de decidir si Catalunya esdevindria una nació, com així ha estat, o si es fusionaria amb altres nacionalitats en la nació espanyola, la qual també maldava per formar-se.

Després de la derrota del 1714 i de la dissolució de la Generalitat, la noblesa que restava a Catalunya, intentant salvaguardar el màxim de privilegis possible, va cercar accés a la Cort de Felip V i va adoptar el castellà.

La pagesia catalana no es va sentir ferida per la dissolució d'un organisme en què no tenia cap participació i el qual li apareixia com un instrument de dominació dels seus enemics més directes: la noblesa terratinent catalana.

La burgesia i la intel·lectualitat van anar evolucionant d'acord amb la situació, encara més pel fet que a Espanya, en conjunt, va començar un període de pau i de prosperitat econòmica.

Les estretes relacions econòmiques i culturals que es lligaren aleshores entre les diferents nacionalitats hispàniques, determinaren que durant el segle XVIII es reforcessin les tendències objectives vers la unitat hispànica.

Les noves condicions econòmiques i el desenrotllament cultural

Des del punt de vista del desenrotllament econòmic, la tendència de les monarquies europees vers l'absolutisme fou, de primer antuvi, objectivament progressiva. Aquesta tendència va portar a unir amples territoris sota una administració general única, trencant les traves feudals i afavorint la creació de grans mercats nacionals.

Però quan la burgesia esdevingué una classe poderosa

capaç de prendre el poder, l'absolutisme monàrquic es va convertir ell mateix en una trava per al progrés. Llavors, aixecant les masses pageses i els treballadors de la ciutat contra la noblesa i l'absolutisme, per la reforma (o la revolució) agrària, per la llibertat i per la igualtat polítiques de tots els ciutadans, la burgesia donà al poble consciència nacional, s'erigí en classe dirigent i, als països de desenvolupament capitalista normal, va prendre el poder.

A Espanya, el desenrotllament econòmic havia anat reprenent, especialment a les regions perifèriques de la Península. L'ascens de la burgesia va motivar que en aquest període s'iniciés una política que, ensems que tendia a reforçar l'absolutisme monàrquic, resultava beneficiosa per a la prosperitat econòmica del país.

Espanya es va anar unint sota lleis generals tendents a eliminar l'aïllament i la dispersió feudals.

Es van suprimir les duanes interiors que entorpien la circulació de mercaderies d'una província a una altra. Es van dictar lleis afavorint la producció, eximint d'impostos, o rebaixant-los, facilitant la importació de matèries primeres. Es va regular la importació d'articles tèxtils i d'altres mercaderies, i s'aplicà el proteccionisme econòmic, per tal d'afavorir la producció interior.

Es van decretar una sèrie de disposicions a favor de la llibertat del treball. En 1778 es concedí a les dones el dret d'associar-se als gremis; en 1780 fou declarada lliure la instal·lació de telers de seda; en 1782 es prohibí als gremis la persecució dels treballadors no controlats per ells; en 1787 es declarà lliure l'exercici de tots els oficis del ram de la construcció i es van rehabilitar per decret els oficis de sastre i d'altres que es consideraven deshonorants.

Aquest procés de desenvolupament de les forces productives que determinà l'aparició d'uns sectors burgesos cada vegada més forts i més influents prop del Govern central, és especialment notable a Catalunya.

Ja a partir del 1718 es fa sensible un progrés del camp català. Augmenta l'extensió dels conreus (roturacions, co-

lonització, fundació de pobles nous, etc.) i llur intensificació (millors mètodes en la vinya, ramaderia a les masies, etc.). S'introdueixen cultius nous i d'altres s'especialitzen (arròs, plantes per a colorants, etc.). La baixa dels preus del blat a tot Europa i l'elevació dels preus del vi plantegen una conjuntura excel·lent per a la Catalunya vitícola i afavoreixen un relatiu benestar popular.

Es perfeccionaren també les tècniques industrials. En 1738 aparegueren les primeres fàbriques d'indianes. La indústria cotonera que, en 1723 utilitzava 2.000 obrers, n'ocupava 21.000 en 1780. La indústria sedera, quasi inexistente a començaments de segle, ocupava 12.000 obrers amb més de 4.000 telers, en 1790. La indústria llanera, si bé va recular en els pobles petits, es concentrà a Terrassa i Sabadell, on els fabricants (Galí, Roca, etc.) arribaren a competir, millorant la qualitat dels productes, amb els teixits anglesos i francesos que s'havien anat fent cars. El nombre total d'obrers catalans, a finals de segle, era calculat en uns 80.000. Els gremis de la ciutat de Barcelona tenien més de 30.000 afiliats.

En 1785, s'instal·là a Catalunya el primer teler mecànic d'Espanya, i uns anys més tard aparegueren les *bergadanes*, invent d'un industrial de Berga, que van ser adoptades pels anglesos.

Aquesta burgesia ascendent, junt amb la burgesia de la resta d'Espanya, va anar obtenint una sèrie de disposicions a favor de la llibertat del treball, la supressió de mesures discriminants com el *dret de bolla*,¹ impost que pesava sobre Catalunya; la circulació lliure de grans; les primeres autoritzacions de comerç lliure dels catalans amb Puerto Rico i la Luisiana, a partir de 1756; i —finalment— aconseguí en 1778 que s'autoritzés totalment el comerç lliure amb Amèrica. Ja a partir del 1760 el comerç americà era una de les ocupacions corrents dels bergantins catalans, la construcció dels quals a les viles de la costa, de Salou a Roses, s'havia convertit en una indústria de les més pròsperes.

¹ Impost de duana interior.

Corresponent a les noves condicions econòmiques, la població catalana va augmentar amb extraordinària rapidesa (algunes viles duplicaren la població en pocs anys, amb natalitats de 45-50 per 1.000). Catalunya, que tenia 407.000 habitants en 1718, s'acostava al milió a finals del segle XVIII (aquest creixement del 100% és particularment significatiu si és comparat amb l'índex de creixement general d'Espanya, que va ser del 65 al 75%, o de França, que augmentà només el 30%).

Es evident que l'articulació del mercat espanyol i, amb ell, d'una vida econòmica comuna de totes les nacionalitats d'Espanya, va afavorir en gran mesura aquest desenrotllament de l'economia catalana.

La producció catalana era venuda lliurement a tot Espanya i nombrosos comerciants catalans anaren a instal·lar-se a Castella, Andalusia, Galícia, etc... La vinculació econòmica va fornir un ample mercat de prop d'onze milions d'habitants, que era a finals del segle XVIII la població d'Espanya.

En 1758 es va fundar a Barcelona la *Junta Particular de Comerç* (recreació del vell Consolat de Mar) que representà l'ascens d'una burgesia mercantil organitzada. La *Junta de Comerç* va construir la Llotja actual, mantenint dintre seu el vell saló gòtic com un veritable símbol, i creà en 1760 el Col·legi de Medicina, en 1769 l'Escola de Nàutica, en 1770 l'Acadèmia de Ciències Naturals i en 1777 la de Jurisprudència.

Junt amb el redreçament econòmic es va produir la florida cultural, i els intel·lectuals catalans també van sortir dels marcs locals estenent llurs activitats cap a tot Espanya.

Els metges catalans Virgili i Gimbernat participaren respectivament, com a primeres figures, en la fundació del Col·legi de Medicina de Càdiç i del Col·legi de Sant Carles de Madrid, esdevingut l'actual Facultat de Medicina. Pere Abad fou professor de botànica a Sevilla. Josep Quer creà el Jardí Botànic de Madrid. Capmany es destacà a Madrid com a economista. Benet Baïls en l'astronomia i les mate-

màtiques. Domènec Badia (Alí Bei) en la diplomàcia, especialment en missions als països àrabs.

Amb el redreçament econòmic i cultural, també es va produir el polític. Un gran esperit de reformes s'estenia pel país, impulsat pel nou ascens de la burgesia. Durant aquest segle es va frenar el poder de la Inquisició i es prepararen les condicions per a la seva dissolució en 1813.

El creixement de la burgesia va impulsar el període dit del "Despotisme Il·lustrat". Els homes representatius d'aquest període: Olavide, Comte d'Aranda, Campomanes, Floridablanca i Jovellanos, actuaven al costat del rei i eren monàrquics; objectivament, però, creaven condicions favorables per a impulsar el desenvolupament capitalista d'Espanya.

Aquests homes eren l'expressió d'un estat d'opinió del país i de la influència que exercia l'avenç polític de la burgesia a tot Europa. L'actuació contribuïa a centrar l'atenció del país en la necessitat d'una reforma agrària i feia ressaltar la conveniència de la llibertat política i religiosa. Contribuïen així a preparar les condicions necessàries per a la revolució burgesa.

L'evolució de la qüestió nacional al segle XVIII

El segle XVIII fou un segle d'impuls de la producció mercantil espanyola, durante el qual les tendències absolutistes de la monarquia ajudaren objectivament a fer avançar Espanya cap a un més ràpid desenrotllament capitalista i envers la *unitat nacional* espanyola.

La unitat administrativa i el castellà, com a llengua oficial, foren imposats a Catalunya, primerament per la força. Però en la mesura que es va anar articulant el mercat espanyol i que els intercanvis comercials s'anaren intensificant amb avantatge per a Catalunya, les relacions culturals s'anaren intensificant també, i allò que havia estat imposat per la violència a poc a poc fou acceptat voluntàriament.

El propi pes de les coses va empènyer la burgesia i els intel·lectuals catalans a acceptar el castellà com a idioma de comerç i de cultura de totes les nacionalitats hispàniques.

La intel·lectualitat catalana donà un nou impuls a la literatura, amb el castellà com a instrument d'expressió i a base del neo-classicisme —exaltació de les grans unitats polítiques— com a tendència ideològica.

La burgesia i els intel·lectuals van començar a parlar d'Espanya, presentant-la davant del poble català com una entitat única políticament i econòmica, i enfortiren el sentiment espanyol de les masses populars.

El greuge que els nacionalistes catalans els fan *a posteriori*, és injust. Perquè, en realitat, actuaven d'acord amb el procés objectiu de l'època i concordaven amb el sentiment del poble català.

Els lligams econòmics, polítics i culturals que, per damunt de totes les vicissituds, s'havien anat desenrotllant històricament, considerablement reforçats en el curs del segle XVIII, coincidint amb un període de pau i de prosperitat econòmica, van determinar un fenomen polític que ha jugat un gran paper en tot el desenvolupament ulterior i que cal tenir en compte també avui: el poble català ha experimentat profundament el sentiment espanyol abans de constituir-se en nació.

Aquest sentiment espanyol del poble català es va manifestar, amb força extraordinària, del 1808 al 1814, en la guerra d'independència d'Espanya contra la invasió napoleònica. La pagesia, que no s'havia mobilitzat ampliament ni en 1640 ni en 1714, es va aixecar com un sol home en defensa de la independència d'Espanya; reforçà l'exèrcit regular, formà nombroses i coratjoses partides guerrilleres i mobilitzà el sometent en pobles i ciutats. L'exemple, però, més significatiu ens el dona el fet que els intents de Napoleó d'atreure's Catalunya oferint-li la creació d'un govern autònom i el reconeixement oficial de la llengua catalana, no van trobar ressò digne d'esment en cap classe ni capa de la població.

En realitat, la tendència històrica general creava les condicions econòmiques en què les distintes nacionalitats formades durant l'època feudal s'anaven lligant i fusionant entorn del mercat espanyol i anaven constituint una nació espanyola. La qual, si no s'ha realitzat és essencialment per no haver triomfat al seu temps la revolució democràtico-burgesa.

III

EL PRIMER PERIODE DEL SEGLE XIX: 1808-1833

El trencament d'aquesta tendència històrica i l'aparició del moviment nacional català, que consolidà la nació catalana a part, es van produir durant el segle XIX, davant les dificultats amb què va topar la revolució burgesa, com a conseqüència de la seva derrota i del consegüent enfortiment de la reacció monàrquico-terratinent.

Juntament amb la línia de desenrotllament que acabem d'explicar, les condicions particulars del desenvolupament anterior havien creat una sèrie d'elements contradictoris, que sols el triomf de la revolució burgesa i l'impuls que hagués rebut el desenvolupament capitalista podien haver superat.

Als països capitalistes més avançats la unitat nacional s'ha fet a l'entorn de la nacionalitat més forta políticament i econòmicament.

A Espanya les coses no eren així. Mentre de Catalunya anaven cap a Castella comerciants i intel·lectuals, de Castella venien cap a Catalunya funcionaris i militars. Això, que en les condicions del segle XVIII no va revestir gran importància, es va convertir, a mitjans del segle XIX, en un cavall de batalla de la propaganda nacionalista "contra els que venien a manar i a cobrar contribucions".

Castella havia assimilat diverses regions del país i havia esdevingut la nacionalitat més forta políticament parlant. Era la nacionalitat que apareixia dins i fora del país, a través de l'Estat espanyol, com la representativa de tot Espanya. Nogensmenys, aquesta força política de Castella

no era el resultat d'un vigorós desenrotllament de les forces productives internes, que tot just s'iniciava després d'un segles de decadència, sinó el resultat de la conquesta d'Amèrica i de la puixança militar que les riqueses d'Amèrica havian donat a les classes dominants.

Durant el segle XVIII la burgesia castellana havia tornat a créixer, per bé que amb un retard considerable. La seva feblesa era particularment sensible, car tenia en front una noblesa terratinent forta, políticament, que oferia una resistència tenaç.

En canvi, Catalunya, extremament feble políticament havia desenvolupat els mitjans de producció molt més que Castella, sobre tot si tenim en compte el nombre respectiu d'habitants.

La burgesia catalana estava en condicions d'enviar cap a Castella mercaderies manufacturades, cosa que no podia fer la burgesia castellana en sentit invers. De Castella venien a Catalunya productes agrícoles, mentre que Catalunya trobà a Castella un ample mercat per als seus productes industrials.

En començar la vinculació del mercat espanyol, la burgesia catalana era ja un grup compacte i capdavanter a Catalunya.

En altres països, on el desenrotllament burgès fou paral·lel al creixement del mercat interior, la burgesia va llançar-se a la lluita pel poder a fi de destruir les traves que impedièn aquest creixement. La burgesia catalana —en canvi— atreta pels beneficis de les colònies, tingué una visió de curt abast i es limità a assegurar-se privilegis i la part del lleó en el mercat espanyol i en l'explotació de les colònies d'Amèrica.¹

¹ Prat de la Riba escriu: "Perduda en un racó d'Espanya, va vegetar en vida pobra i miserable, lluny del poder, lluny dels nous ideals, lluny de les grans empreses nacionals i europees. Van mudar d'orientació les coses del món i Catalunya va revenir, va retornar-se. Primer va correr darrera de la riquesa. Que la deixessin treballar, que no la distraguessin de la feina era tot el que demanava". (Prat de la Riba: *La Nacionalitat Catalana*, Edicions de la Biblioteca Catalana, Mèxic 1947, pàg. 181).

La burgesia catalana, amb aquest comportament, presentava Espanya davant del poble català com una unitat política i contribuïa poderosament a reforçar el sentiment espanyol de les masses populars de Catalunya. Però al mateix temps, mantenint-se com un grup burgès a part, frenava el desenrotllament dels vincles burgesos amb la resta d'Espanya i anava consolidant les bases materials de la nació catalana.

I el resultat d'aquesta contradicció fou que quan, malgrat tot, la revolució democràtica es va posar a l'ordre del dia, partint de la gran mobilització contra Napoleó per la independència d'Espanya, la burgesia catalana va ésser incapaç de jugar el paper que li corresponia, en la lluita de tota la burgesia i del poble d'Espanya per la presa del poder.

La participació de les grans masses del poble a la guerra d'independència va determinar llur desvetllament a la vida política. Aleshores, la revolució democràtica es va posar a l'ordre del dia.

En començar el segle XIX, la burgesia era l'única força que, en tant que classe, podia dirigir la revolució. El proletariat era llavors molt feble i encara no havia adquirit consciència de classe.

La burgesia espanyola (la catalana compresa) es va trobar unida per l'impuls patriòtic general i pel vigorós moviment de masses. Les Corts de Càdiç es reuniren el 1810 sota la presidència del diputat català Doctor Dou, i el 1812 promulgaren la primera Constitució liberal d'Espanya.

Però a partir del 1814, amb el retorn de Ferran VII, l'aristocràcia terratinent es va reagrupar ràpidament a l'entorn del monarca i va oposar a les forces de la revolució un bloc compacte i centralitzat. Ferran VII signà el decret d'abolició de la Constitució elaborada per les Corts de Càdiç.

La burgesia liberal, que no renunciava a la reforma de l'Estat, va recolzar el complot liberal que prepararen a Catalunya els generals Lacy i Milans del Bosch, en

1817, i el pronunciament de Riego a Cabezas de San Juan, que determinà la proclamació de la Constitució de Càdiç en 1820.

L'aristocràcia terratinent i l'Església, momentàniament vençudes, no abandonaren el combat i en 1822 van constituir la Regència de La Seu d'Urgell. Aleshores, les potències legitimistes d'Europa, reunides al Congrés de Verona, es proposaren apagar el foc liberal espanyol. Els "Cent Mil Fills de Sant Lluís" passaren els Pirineus en abril del 1823, enderrocaren el règim constitucional i imposaren novament l'absolutisme. Barcelona fou l'última gran ciutat que es va rendir.

Les dificultats, en lloc d'unir més la burgesia, la van anar dispersant. La unitat política, forjada durant la guerra d'independència, es va anar trençant, i els interessos particulars de cada grup de la burgesia es sobreposaren als del conjunt.

En països capitalistes desenvolupats, com França, Anglaterra i altres, la burgesia es plantejà com a objectiu central la presa del poder i consegüentment la seva pròpia unitat, en tant que classe, i la unitat de les masses pageses i el poble al seu entorn. A Espanya, però, la burgesia catalana, que era la més desenvolupada, es proposava com a objectiu central de la seva política la reivindicació del *proteccionisme econòmic* més ultrancerament que en el segle XVIII, puix que les colònies americanes s'aixecaven en la lluita per llur independència. A més, en aquests territoris, la burgesia catalana topava, cada vegada més, amb la competència dels països capitalistes més avançats, i, d'aquesta manera, el seu afany de conservar i monopolitzar al màxim el mercat espanyol, s'exacerbava.¹

¹ El català Batlle, a les Corts espanyoles de l'any 1821, deia: "Si Catalunya no hagués trencat les cadenes de la segona edat de ferro, destruint els abusos del règim feudal, avui no se la podria qualificar d'industrial i ella mateixa no podria vantarse d'aquest títol que l'ha fet cèlebre a tots els racons del món. La llibertat interior és la que ens convé. I la llibertat exterior del comerç seria un cop mortal per a les nostres fàbriques. Aleshores la pobresa de Catalunya arruinaria Espanya".

La qüestió del proteccionisme econòmic

La reivindicació del *proteccionisme econòmic* consistia a prohibir l'entrada de l'estranger de mercaderies que eren produïdes al país o a imposar-les-hi forts drets de duana, de manera que no poguessin competir. Aquesta reivindicació en relació amb els productes industrials, fou inspirada per la burgesia catalana.

Al segle XVIII, el *proteccionisme* resultava una mesura obligada per l'endarreriment econòmic i polític d'Espanya. Aleshores el proteccionisme econòmic havia d'haver permès un impuls més accelerat de la producció industrial espanyola. Per tal que això tingués lloc, eren necessàries dues condicions: primer, la inversió dels beneficis capitalistes en el millorament tècnic dels mitjans de producció i en la creació de noves fonts de riquesa; segon, rompre les estructures feudals de la propietat al camp i realitzar les altres tasques de la revolució burgesa. Només això podia permetre la consolidació i ampliació del mercat interior.

Nogensmenys, la burgesia catalana, en invertir una part important dels seus beneficis en l'explotació d'Amèrica (a causa del més alt rendiment de les inversions a les colònies), es va trobar, en el curs del segle XIX, sense colònies i amb tant o més retard que abans, en comparació amb la burgesia anglesa i francesa. Llavors va convertir el proteccionisme en el seu objectiu central, gairebé exclusiu, més ultrancer que mai.

Aquesta actitud contradictòria va permetre que la reacció monàrquico-terratinent maniobrés amb aquesta reivindicació burgesa i se'n servís per a enverinar les relacions entre la pagesia i la burgesia, entre els diversos grups burgesos i entre els qui solament units la podien vèncer.

L'aristocràcia terratinent l'emprà per a mobilitzar les masses pageses contra la burgesia, i denunciar el proteccionisme com un privilegi burgès per a vendre cares unes mercaderies que es podien comprar més barates si hom

deixava entrar lliurement les de França, Anglaterra, etc. Així amagava la causa principal de la misèria de les masses treballadores del camp, que eren els seus privilegis aristocràtico-feudals, i en culpava el proteccionisme de la burgesia.

La contradicció entre *proteccionistes* i *lliurecanvistes* també va enfrontar la burgesia catalana amb una bona part de la burgesia castellana, menys interessada en el monopoli d'un mercat que ella mateixa no podia abastir encara.

La reacció podia maniobrar, adés facilitant l'entrada d'articles industrials estrangers, apaivagant els uns, adés aplicant tarifes proteccionistes, apaivagant els altres. En un i altre cas, es trobaren exacerbades les contradiccions entre els qui solament units la podien vèncer.

D'aquesta manera les masses pageses eren utilitzades com a reserva de l'aristocràcia terratinent i el grup burgès més important s'anava aïllant del conjunt espanyol, amb el consegüent afebliment de tota la burgesia.

La burgesia catalana i l'aristocràcia terratinent van anar donant a la lluita en pro i en contra del proteccionisme un caràcter *nacional*, i rivalitzaven en l'emmetzinament de les relacions entre el poble català i la resta d'Espanya.

L'aristocràcia terratinent cridava les masses populars de Castella perquè s'oposessin als privilegis dels burgesos catalans, crida que aviat es va convertir, en el seu llenguatge, en "incitació contra els catalans".¹

D'altra banda, la lluita pels interessos burgesos era presentada a Catalunya com l'*interès nacional* de tots els catalans. La culpa dels mals que afligien Catalunya anava

¹ Luis María Pastor, en la sessió inaugural de la "Asociación para la reforma de los aranceles", el 25 d'abril del 1859, s'expressava en aquests termes: "Ja no cal témer les hordes ferotges dels boscos. De les grans ciutats ens arriben els bàrbars de la civilització que s'esforcen a imposar al món el feudalisme dels industrials". (M. Pugès: "Cómo triunfó el proteccionismo en España". Ed. Juventud, Barcelona, 1931, pàg. 101).

deixant d'ésser presentada com una qüestió de les classes reaccionàries de tot Espanya (les catalanes compreses) i passava a ésser "la culpa dels castellans en bloc". Així, mentre s'estenia la culpa a les masses treballadores i als demòcrates castellans, se'n netejava graciosament als terratinents i altres reaccionaris catalans.

EL SEGON PERIODE DEL SEGLE XIX: 1833-1874

El govern reaccionari, un cop instal·lat al poder, va desencadenar una repressió terrible contra els liberals. A Catalunya aquesta etapa fou representada pel govern terrorista del Comte d'Espanya (1827-1832).

Però sota el règim de la reacció, van créixer les forces progressives destinades a destruir-lo i arribà el moment que foren prou fortes per a suscitar el conflicte dinàstic que donà origen a la primera guerra carlina. La lluita de la burgesia ascendent contra les forces del feudalisme es lliurà aleshores en dos fronts. Un front militar, representat per la guerra carlina dels set anys, i un front legal de reformes, representat per les lleis de desvinculació agrària i de desamortització.

A Catalunya, la burgesia rebé amb entusiasme el nou règim d'Isabel II. La Comissió de Fàbriques de Barcelona deia que els carlins "són un partit desacreditat, les intencions sinistres dels quals no tenen més objecte que la dissolució completa de la societat i l'obscurantisme".¹

La burgesia catalana participà aleshores activament a la vida política i va expressar el seu entusiasme per la desamortització, malgrat que suposava la venda dels béns de les ordres religioses. Illas i Vidal, representant de la fracció més conservadora de la burgesia catalana, proclamava que la desamortització "es una mina fecunda en benestar material i en avantatges morals per al país".² La crema

de convents de Barcelona en la nit del 25 de juliol del 1835 es va fer davant de la passivitat satisfeta de la milícia burgesa, i un banquer de la importància de Gaspar de Remisa que deia sentir-se ultratjat per la crema dels convents, no tingué cap vacil·lació a adquirir tot seguit immenses propietats eclesiàstiques.

En canvi, quan el 5 d'agost del mateix any, en el curs d'un moviment popular causat per la depressió econòmica i la fam, fou cremada la fàbrica Bonaplata, la milícia burgesa es va mobilitzar immediatament per defensar-la contra els assaltants.

La desamortització i les seves conseqüències

La desamortització de Mendizábal va produir efectes diferents a Catalunya i a la resta d'Espanya. Mentre a Catalunya representà un pas endavant car estengué l'explotació capitalista al camp, a la resta d'Espanya determinà l'aparició d'una nova oligarquia formada per la fusió de l'antiga aristocràcia terratinent amb una nova burgesia agrària que va invertir els seus capitals en l'adquisició dels grans latifundis de les ordres religioses i de les propietats comunals dels municipis.³

En enfocar la reforma agrària en un sentit liberal com a pura i simple desamortització, no fou desfeta cap de les bases econòmiques de l'aristocràcia i sí, en canvi, la propietat comunal dels municipis (els anomenats *bienes de propios y comunes*). Ocorregué, així, que es va ampliar la casta dels grans terratinents, mentre que els antics colons de l'Església i els pagesos que vivien del conreu de les terres comunals, quedaren convertits en proletaris agrícoles.

¹ El balanç de la desamortització fet en 1890 va mostrar que s'havien expropiat béns per valor de 2.700.000.000 pts., dels quals corresponien 500 milions a propietats eclesiàstiques i la resta a la propietat comunal dels municipis (Piernas Hurtado: "Tratado de Hacienda Pública", t. II, pàg. 505).

¹ Citat per Vicens Vives: "Industrials i polítics del segle XIX" Ed. Teide, Barcelona, 1958. Pàg. 230.

² Idem, id. Pàg. 232.

D'aquesta manera la desamortització accentuà la diferència entre l'estructura econòmica catalana i la de la resta d'Espanya.

Aquesta estructuració de la nova oligarquia va preparar el que havia de ser l'Estat de la Restauració. Els esdeveniments històrics del període 1833-1874 han de considerar-se com una lluita entre els terratinents i la burgesia per tal d'arribar a consolidar-se al poder mitjançant el domini de l'aparell de l'Estat.

A la seva manera, Jaume Balmes expressava aquesta línia de desenvolupament i anunciava l'Estat de la Restauració quan va proposar solucionar el conflicte dinàstic mitjançant el matrimoni del pretendent carlí Comte de Montemolín (Carles VII) amb Isabel II. El primer representava l'aristocràcia terratinent i la segona, la burgesia que va realitzar la desamortització del 1834.

Característiques de la burgesia catalana

Dintre d'aquest Estat agrari, amb un mercat interior reduïdíssim, el nucli burgès més coherent era el constituït per la burgesia industrial i mercantil catalana. Mentre aquesta burgesia tingué un mercat colonial no va sentir cap interès per a impulsar el desenrotllament del mercat interior i forçar el desenvolupament capitalista d'Espanya. En aquest període no es va plantejar el problema de la presa del poder polític. Per això la política de la burgesia catalana es va reduir a la lluita del proteccionisme, amb la qual lluita actuà com a grup de pressió per demanar que se la deixés treballar amb tranquil·litat, lluny de la competència anglesa i francesa, i que se li assegurés un mercat colonial.

Per naturalesa de classe, la burgesia catalana era al segle XIX una força liberal democràtica. Però el seu liberalisme era supeditat per una banda al proteccionisme que la feia entrar en contradicció amb els liberals lliurecanvistes de la resta d'Espanya i, per altra banda, a la necessitat d'utilitzar l'aparell repressiu de l'Estat per a dominar el proletariat català.

El general Prim, liberal monàrquic, és una expressió de la intervenció de la burgesia catalana en la política espanyola d'aquell període. Nomenat governador civil de Barcelona pel règim conservador que va seguir a la caiguda d'Espartero, fou un dels dirigents de la repressió contra el moviment popular del 1843, conegut amb el nom d'aixecament de *la jamància*. Un dels caps de l'aixecament era Abdó Terrades, líder obrerista republicà, que fou dels primers a parlar català en els mítings polítics. L'aixecament fou finalment aixafat per l'exèrcit i la burgesia.

En relació amb Amèrica, a finals de segle, una part de la burgesia catalana fou partidària d'una política transigent, de negociació i concessions, en la qual veia l'única manera de conservar unes colònies que la intransigència de l'aristocràcia terratinent anava a perdre irremissiblement. En això coincidia amb el moviment popular i democràtic de tot Espanya, el qual volia acabar amb les guerres colonials. En canvi, la seva naturalesa imperialista la féu lligar-se amb la reacció quan aquesta va preparar la conquesta del Marroc. Es l'època del comandament de Prim a l'Àfrica i de la seva victòria a la batalla de Castillejos. L'expedició colonialista fou presentada al poble amb el màxim de romanticisme nacionalista. Els soldats catalans van ser nomenats "els néts dels almogàvers". La qual cosa revela fins a quin punt la burgesia catalana del 1860 sonava en l'imperi mediterrani dels segles XIII i XIV.

El caràcter liberal democràtic de la burgesia i el seu paper dirigent a Catalunya semblen en contradicció amb el fet que Catalunya i Euscadi han estat els llocs on la reacció més recalcitrant aconseguí una veritable mobilització de masses durant les guerres carlines. Això s'explica pel fet que, éssent les dues regions d'Espanya on la burgesia exercia més fortament i clarament la seva hegemonia, en elles es presentava amb major agudesesa la contradicció burgesia-terratinents. Els terratinents carlins especulaven amb els furs i el sentiment religiós de les masses pageses

i així assoliren disposar al camp d'una base popular a llur favor en la lluita contra la burgesia.

Com ha escrit Bosch Gimpera, la burgesia catalana era liberal en política i conservadora en qüestions socials.¹ Es a dir: lluitava contra el poder de l'aristocràcia terratinent espanyola i s'aliava amb els terratinents a Catalunya. Lluitava en la política espanyola contra un poder que no es podia substituir sense enderrocar-lo i no s'atrevia a enderrocar-lo perquè en tenia necessitat a Catalunya contra la classe obrera i les masses populars.

Les forces de classe a Catalunya

Durant el segle XIX, el desenrotllament econòmic de Catalunya va anar prenent les formes característiques del capitalisme modern. La indústria cotonera tenia 53.000 obrers en 1846. A Terrassa i Sabadell s'instal·là la indústria llanera. A finals del segle el nombre d'obriers tèxtils es calculà en 140.000 mentre el d'obriers metal·lúrgics arribava als 40.000.

Del 1800 al 1890, la població de Barcelona va passar de 115.000 habitants a 500.000.

La fàbrica tèxtil de Salvador Bonaplata, quan fou cremada en 1835 ja emprava la força del vapor i ocupava 600 obrers. Uns anys més tard, la "Companyia Barcelonesa" (metal·lúrgica) fundada per Nicolàs Tous, Güell Ferrer i Celedoni Ascacibar, ocupava 400 obrers. A partir del 1838 la indústria tèxtil va portar a terme el seu equipament modern amb la importació de màquines angleses, telers Jacquard, etc.

Tot seguit començà la concentració industrial que va anar destacant del conjunt burgès català una capa més rica i influent: la gran burgesia catalana. Els seus capitals eixiren dels mars estrets del territori català i es van anar barrejant en el conjunt espanyol amb els de la gran burgesia basca, dels terratinents i financers de tot el país i

¹ Pere Bosch-Gimpera i Ferran Soldevila: *Història de Catalunya*. Col. Catalònia, Mèxic D. F., 1946. Pàg. 300.

amb el capital estranger que ja al segle XIX començà a fer inversions a Espanya.

La impulsió dels negocis ferroviaris, d'ençà de la inauguració de la línia Barcelona-Mataró en 1848 (la primera d'Espanya), va donar ampla base a l'entrellaç dels capitals espanyols i estrangers. En 1862 la Borsa de Barcelona havia absorbit 445.000 accions de distintes companyies ferroviàries per un valor efectiu de 189.360.000 pts. i nominal de 308 milions. El mateix pot dir-se dels negocis elèctrics, siderúrgics i químics a mesura que es van anar creant.

També es va manifestar la intervenció del capital català en la Banca. El grup Girona, Serra i Plandolit, fundador del "Banc de Barcelona" en 1844, tenia també fortes posicions a Madrid, particularment al "Banco de Castilla". Immediatament es creà la Banca Arnús, l'Arnús-Garí i en 1876, el Banc Hispano-Colonial. Aquest últim fomentà l'expansió del capital català cap a tot Espanya i les colònies, mitjançant una sèrie de societats anònimes tals com "Tabacos de Filipinas". A finals del segle XIX les inversions de capital català en les colònies representaven el 60% de totes les inversions espanyoles. Simultàniament es va iniciar l'entrada a Catalunya de capitals procedents de la resta d'Espanya que començaren a entrellaçar-se amb els de la burgesia catalana.

A partir de mitjans del segle XIX va avançar la concentració industrial, com es pot veure en aquestes xifres relatives a la indústria tèxtil aportades per l'economista Sayró:¹

Anys	Nombre de fàbriques	Nombre d'obriers	Capitals en pts.	Cavalls força
1847	4.583	97.346	103.500.000	2.095
1860	3.600	125.00	250.000.000	7.800

¹ Citat per J. Vicens Vives: "Historia Económica de España", Ed. Teide, Barcelona, 1959. Pàg. 600.

Es a dir, que mentre els capitals augmenten en un 111%, la força instal·lada en el 272% i el nombre d'obrers en 27.654, el nombre de fàbriques disminueix en 983.

El mateix passava a la metal·lúrgia on els tallers "Santa Bàrbara" de Valentí Esparó i la "Companyia Barcelonesa", fundats, respectivament, en 1838 i 1841, es fusionaren en 1855 en la societat anònima "La Maquinista Terrestre i Marítima".

Al mateix temps que la burgesia, també creixia i es desenvolupava a Catalunya la classe obrera. A finals del segle XVIII tots els obrers catalans sumaven uns 80.000. En 1900 els obrers tèxtils passaven de 140.000 i els metal·lúrgics de 40.000. Entre tots els treballadors industrials arribaven a uns 300.000.

La concentració industrial va anar convertint en obrers els antics artesans, i, especialment, a un nombre creixent de treballadors del camp. La mà d'obra catalana anà resultant insuficient i es van reclutar nous obrers entre els treballadors de tot Espanya. En 1857, Barcelona tenia 216.000 habitants. En 1877 ja arribava a 345.794, dels quals només 200.000 havien nascut a la ciutat. A finals de segle la població de Barcelona va atènyer 553.000 habitants. També va créixer ràpidament la població de les ciutats i localitats del voltant de Barcelona.

La classe obrera catalana s'ha format, doncs, a base de treballadors de Catalunya, Aragó, València, Múrcia, Andalusia, Castella, Galícia, de tot Espanya. Sense aquest recrutament la indústria catalana no hauria pogut desenvolupar-se amb l'empenta que ho va fer.

La supressió dels gremis, la concentració de les masses obreres i la lluita d'aquestes contra l'explotació van determinar l'aparició d'associacions proletàries, entre les quals una de les primeres i més importants fou l'"Associació de Teixidors", fundada per Josep Muntés vers 1840.

La progressiva concentració industrial accentuava l'explotació dels obrers. Segons els càlculs de l'historiador F. G. Bruguera, basats en les xifres aportades per Madoz per a l'any 1841, sobre una producció valorada en

90.847.000 pts., la patronal de les fàbriques de teixits va obtenir un benefici de 15.141.272 pts., és a dir, més del 16,5%. Els 81.168 treballadors d'aquestes fàbriques (homes, dones i nois) van cobrar entre tots, el mateix any, 30.588.830 pts., és a dir solament dues vegades el que van obtenir de benefici unes dotzenes de patrons.

Els salaris van atènyer els nivells més baixos en 1854. Els comiats de treballadors, a causa de la crisi d'aquell any, van agreujar la situació insostenible de la classe obrera, la qual es llançà a un moviment espontani de destructors de màquines que és conegut amb el nom de *Questió de les selfactines*.¹ Però el sentiment instintiu de protesta es va transformar ràpidament en l'organització conscient d'una gran acció obrera, amb la primera vaga general d'Espanya (1855), en què una de les principals reivindicacions era el dret d'associació.

En 1870 es va celebrar a Barcelona un Congrés obrer al qual participaren societats obreres catalanes i representacions de tot Espanya. En aquest Congrés es va fundar la "Federació Regional Espanyola" de la I Internacional de Marx i Engels.

L'experiència de la primera República

La contradicció entre els interessos de la burgesia catalana i la política lliurecanvista del govern conservador es va accentuar quan la Guerra de Secessió dels Estats Units i provocà una gran crisi en l'indústria cotonera. La crisi arribà al punt de màxima agudesa amb el *crac* de la

¹ Amb aquest motiu, Sixto Cámara, un dels primers socialistes espanyols, escrivia al periòdic madrileny "*Soberania Nacional*" d'abril del 1855, que els obrers catalans guanyaven 10 rals diaris que quedaven reduïts a 6 després de pagar l'auxiliar, l'oli, el sabó, la cera i el fons de la mutualitat. I després de dir que el pis costava 2 rals diaris i que per a mantenir la dona i dos fills només quedaven quatre quartos, resumia: "ahí tienen explicada con su horrible crudeza la profunda crisis o insurrección, si así se la quiere llamar, de los obreros catalanes".

Borsa de Barcelona del 1866. Extensos sectors de la petita burgesia es van trobar arruïnats i es van unir al descontent de l'alta burgesia, produït pels mals negocis.

En aquestes condicions no és sorprenent que les eleccions del gener del 1868 donessin la majoria als candidats republicans a totes les ciutats catalanes. L'historiador Vicens Vives assenyala que aleshores Prim es va convertir en el punt de connexió dels grans fabricants de Barcelona amb els generals de la conjuració. El *pronunciamiento* de setembre del 1868 es va a realitzar recolzat en l'aixecament immediat de les poblacions de Madrid i Barcelona. Isabel II va fugir d'Espanya i Prim, àrbitre de la situació, va col·locar al tron Amadeu de Savoia.

A Catalunya s'anava desenvolupant el sentiment català sota la influència de la burgesia catalana que apareixia davant del poble com una força poderosa, transformadora de la vida social, portadora de progrés i enfrontada amb les classes dominants de l'Estat espanyol. La influència política de la burgesia anava penetrant cada cop més entre les masses populars. La classe obrera no estava encara en condicions de disputar a la burgesia la direcció d'aquestes masses.

Pi i Margall va realitzar aleshores un lloable intent d'harmonitzar el sentiment "regional" deixat pel feudalisme i que la lentitud del desenrotllament capitalista d'Espanya no facilitava de superar amb la "unitat espanyola" que ajudés i impulsés aquest desenrotllament. Tractava d'harmonitzar el sentiment català i la consciència d'una ciutadania espanyola.

El gran mèrit de Pi i Margall, del qual Engels escriví que "de tots els republicans oficials era l'únic que actuava en socialista"¹ fou la seva visió del fet que la Revolució burgesa exigia que l'acció de tota la burgesia espanyola fos dirigida per un fort partit, que l'orientés en la lluita contra l'aristocràcia terratinent, sense por de la classe

obrera, ans esforçant-se a obtenir el seu suport i la seva aliança per a l'establiment del poder de la burgesia.

Pi i Margall va fundar el Partit Federal, el qual va trobar ràpidament audiència a tot Espanya. A Catalunya, a Llevant, a Andalusia, a Galícia, a Madrid i altres ciutats es van crear seccions del Partit Federal. Aquest partit va adquirir una força important i, en abdicar Amadeu de Savoia i proclamar-se la República, Pi i Margall va ésser nomenat Ministre de l'Interior i va succeir Figueres poc després, a la Presidència.

La principal crítica que es pot fer al Partit Federal i a Pi i Margall és el no haver plantejat més que molt timidament la lluita per a la reforma agrària, per la qual cosa quedà aïllat de les masses pageses. En canvi, va plantejar algunes qüestions socials que li atragueren una part de la classe obrera.

Però la classe obrera catalana fou influïda per la direcció bakuninista en el Congrés de la Internacional a Barcelona, el setembre del 1870. Això fou el resultat no solament de l'activitat de l'agitador italià Fanelli, sinó de la decebent experiència històrica soferta pels obrers catalans, que en quasi mig segle de lluites polítiques darrera de la burgesia, no havien obtingut cap millorament en llur situació. Es coneguda la crítica d'Engels als dirigents anarquistes de Barcelona per no haver orientat la classe obrera a donar el seu suport a la política preconitzada per Pi i Margall.¹

La primera República no es va poder consolidar. Les lluites entre proteccionistes i lliurecanvistes, entre unitaris i federals, la proclamació de l'Estat Català per la Diputació de Barcelona i les sublevacions cantonals van crear un tal estat de confusió que Pi i Margall es considerà incapaç de resoldre'l i va dimitir.

I després d'haver conegut quatre Presidents de l'Executiu, amb onze mesos d'existència, la República va esfondrar-se amb el cop d'Estat del General Pavía.

¹ Marx i Engels: "La Revolución Española". Moscú, s.d., pàg. 202.

Així fou com la burgesia catalana, no obstant haver provocat la revolució del 1868, en haver de resoldre el problema del poder polític es va trobar paralitzada pel temor a la classe obrera. La burgesia havia fet històricament tard. El temor a la "seva esquerra" va fer que la burgesia catalana fos conservadora, que es decidís pel compromís amb les forces reaccionàries i que fos incapaç de dirigir la revolució. Per això va traïr la República i va recolzar el pronunciament monàrquic de Martínez Campos.

Evolució del sentiment nacional

En aquest període, la burgesia havia esdevingut la força capdavantera de Catalunya, i la intel·lectualitat va seguir la burgesia.

Així com el desenvolupament econòmic del segle XVIII va menar la burgesia i la intel·lectualitat a adoptar el castellà com a llengua de comerç i de cultura, al segle XIX la lluita política les va fer tornar al català per tal d'aixecar-lo com a element diferenciador i recolzar-s'hi per a la mobilització de *tot* el poble.

La base per al ressorgiment de la literatura catalana era encara molt sòlida. La llengua castellana era oficial a Catalunya, parlada pels funcionaris de l'Estat, per l'alta burgesia i l'alta intel·lectualitat. Però les llengües locals tenen una gran força de resistència i el català continuà essent l'idioma del poble, pràcticament aïllat de la resta d'Espanya, força mancat d'escoles i, allà on n'hi havia, amb mestres catalans. El ressorgiment de la literatura catalana recolzava, doncs, en el fet que el català era l'idioma viu, parlat per tot el poble.

D'altra banda, la deformació sistemàtica del passat històric va anar penetrant en la mentalitat i en les concepcions d'una gran part del poble català, sobretot en el període ascensional de la burgesia i d'expansió de la cultura burgesa entre les masses populars.

Malgrat tot, però, l'impuls del moviment nacional no

va resultar fàcil. L'onada nacionalista menada de dalt topava amb la resistència tenaç del sentiment espanyol, fortament arrelat en les masses populars, sentiment que la burgesia i la intel·lectualitat havien contribuït a enfortir anteriorment.

El renaixement literari català va començar vers el 1830. Pròsper de Bofarull, donant la pauta, publicà aquell any "*Los Condes de Barcelona vindicados*". Aribau, en 1833, va llegir en un cercle de catalans residents a Madrid l'*Oda a la Pàtria*, veritable toc de diana per al desvetllament de la intel·lectualitat i per al retorn al català. Rubió i Ors, amb el pseudònim de "Lo Gayter del Llobregat", va començar a publicar cròniques poètiques en català, exaltant la Catalunya medieval.

Aquest moviment es desenrotllà amb força, especialment a partir del 1854, quan Duran i Bas començà la publicació dels seus articles al "*Diari de Barcelona*" i Joan Illas i Vidal va escriure l'opuscle "*Cataluña en España*". Des del 1857 els "Coros" de Clavé s'estengueren per tot Catalunya, a imatge de la "Societat Coral Euterpe" de Barcelona, i en 1859 Milà i Fontanals portà a terme la restauració dels Jocs Florals, fundats en 1393 per Joan I l'"Amador de la Gentilesa".

Vers 1869 es situa l'inici del paper preponderant de Valentí Almirall dins el moviment catalanista. Aquell any, Almirall, des dels rengles del Partit Federal de Pi i Margall, va promoure l'anomenat "Pacte de Tortosa", que pretenia l'aliança de Catalunya, Aragó, València i Mallorca com a base d'una Espanya Federal. L'any següent, 1870, Almirall va accentuar les seves posicions catalanistes des de les pàgines d'*El Estado Catalán*, quotidià que, no obstant, es publicava en llengua castellana. El sentiment espanyol estava tan fortament arrelat en les masses populars que els propis capdavanters del nacionalisme feien constants afirmacions d'espanyolisme. Així, Valentí Almirall escrivia en 1877: "Els catalans són en general tan espanyols com els habitants de les altres regions d'Espanya i ho són no solament per sentiment, sinó per reflexió."

Mossèn Jacint Verdaguer i Angel Guimerà, entre molts d'altres, marcaren el triomf de la renaixença de la llengua catalana i la seva consolidació en la literatura amb valuoses obres com *L'Atlàntida*, del primer, i *Terra Baixa*, del segon, que foren traduïdes al castellà i a diverses llengües europees.

Els esforços de la burgesia i de la intel·lectualitat van anar influïnt les masses populars catalanes i hi començaren a desvetllar un sentiment nacional en tant que catalans, però això no va fer pas desaparèixer el sentiment espanyol ni la consciència de llur ciutadania espanyola.

EL TERCER PERIODE DEL SEGLE XIX: 1874-1907

La Restauració

Enderrocada la República, l'aristocràcia terratinent tornà a emparar-se del poder, s'hi va afermar i va restaurar la Monarquia. D'aquesta manera es clogué el parèntesi de situacions provisionals obert a començaments de segle. La nova oligarquia sortida de la desamortització (aristocràcia terratinent més burgesia agrària) va arribar a un compromís amb les burgesies industrials catalana i basca, que s'havien revelat impotents per a realitzar llur revolució. L'experiència de la República va portar la burgesia a pactar amb la oligarquia dels terratinents per poder disposar de l'aparell de l'Estat contra el proletariat cada cop més combatiu i millor organitzat.

Alfons XII va desembarcar a Barcelona el 9 de febrer del 1874. La gran burgesia catalana, constituïda com a classe dirigent, li va fer una magnífica rebuda. Enriquida al costat de les classes dominants, facilitat el seu accés a l'explotació de les colònies per la monarquia i la noblesa feudal castellana, esporuguida per la classe obrera, la gran burgesia catalana va ser una de les forces principals de la restauració monàrquica.

En moments difícils per a la monarquia, fou el Banc Hispano-Colonial de Barcelona el que va fer un préstec

de 25 milions de pesos per superar les dificultats financeres de l'Estat i per continuar la guerra contra els pobles de Cuba i Filipines. Naturalment, a canvi d'aquest préstec la monarquia concedí a la gran burgesia catalana nous privilegis a les colònies. L'historiador Vicens Vives precisa que "el grup català (de capitalistes) amb els Girona, Güell, Arnús, Taberner, etc. es trobà al centre mateix de la política de la Restauració, a la qual donava suport amb la Borsa i amb els Bancs que havia fundat i controlava".¹

Igual com va fer la reacció de la resta d'Espanya, la gran burgesia catalana va posar en marxa el caciquisme per impedir que el poble arribés a exercir la menor influència en la sobirania legislativa. Així, Josep M. Planas i Casals fou col·locat al front de la màquina conservadora, subvencionada pel grup financer Girona, i Josep Comas i Masferrer fou nomenat cap de la màquina liberal, subvencionada pel grup financer Arnús.

Durant uns 10 anys, en xifres rodones del 1875 al 1885, es va desenvolupar una etapa de fabulosa prosperitat per als negocis de la gran burgesia. Es el període anomenat de *la febre de l'or* (nom de la novel·la de Narcís Oller). Hi va haver un *boom* espectacular en el mercat del vi (com a conseqüència de la invasió de la filoxera a les vinyes franceses) i en l'exportació de ferro, plom i coure. Les estadístiques revelen un augment continu de la indústria tèxtil. Els capitalistes catalans feien préstecs al Govern i s'assistí a un gran desenvolupament de la Banca catalana.

En aquest període la burgesia es desinteressava del moviment catalanista sostingut aleshores quasi exclusivament per Valentí Almirall. El primer i segon Congressos Catalanistes convocats per Almirall, respectivament en 1880 i 1882, i la fundació del "Centre Català", per iniciativa del propi Almirall, en el míting del Teatre Romea

¹ Vicens Vives: "Historia Social y Económica de España y América", vol. IV, 2.

de juny del 1882, no van tenir un ressò de veritable importància.

Les coses van canviar a partir del 1885, quan *la febre de l'or* tocà a la seva fi i la invasió de la filoxera a les vinyes catalanes assenyalà el principi de la crisi econòmica. Aquests fets coincidiren amb el viratge del Govern de la Restauració cap una política lliurecanvista. Ja el tractat comercial amb França de l'any 1883, inspirat pels territoris andalusos a fi d'augmentar l'exportació de vins a canvi de l'entrada de manufactures franceses, havia provocat una represa de posicions proteccionistes entre la burgesia industrial catalana. Però l'oposició es va desfermar quan, coincidint amb la crisi, fou conegut el projecte de conveni comercial amb Anglaterra. Aleshores, el míting de la Llotja de l'11 de gener del 1885, convocat per Almirall, veié la coincidència dels burgesos afectats pel lliurecanvisme del govern i la crisi, amb els juristes esglaiats pels intents d'unificació del Dret Civil i amb els intel·lectuals del grup de "La Renaixença".

Tots junts presentaren a Alfons XII el 10 de març del 1886 l'anomenat *Memorial de Greuges* que portava el títol oficial de "Memoria en defensa de los intereses morales y materiales de Cataluña".

El moviment nacionalista

La crisi i els sobresalts lliurecanvistes van fer que la burgesia catalana comencés a donar-se compte que l'Estat de la Restauració no responia als seus objectius. La burgesia catalana començà a prendre consciència que el futur de les colònies estava compromès (cada cop més greument) i que no podia comptar amb el mercat interior anquilosat i sense desenrotllament. Llavors la seva mentalitat de grup de pressió va començar a donar pas a una voluntat de lluita política *per a participar en la direcció* de l'aliança burgesia-terratinents. La burgesia catalana va seguir veient el futur com a conquesta de colònies i no com a eixamplament del mercat interior, la qual cosa hagués fet neces-

sària la destrucció de l'Estat central per la via revolucionària. Però això no s'ho proposava perquè li interessava emprar la força repressiva de l'Estat per fer front a la lluita reivindicativa de la classe obrera.

El moviment catalanista continuà desenvolupant-se degut a l'acció política i ideològica de la burgesia, com un reflex de les diferències estructurals, històriques i culturals de Catalunya amb la resta d'Espanya, que el fracàs de la revolució burgesa no havia permès de superar, i que la desamortització, l'orientació colonial de la burgesia i l'estructura del mercat espanyol havien anat accentuant. La joventut universitària, sota la direcció de Narcís Verdguer i Callís, va fundar el *Centre Escolar Catalanista*, dintre del vell Centre Català d'Almirall, però aviat se'n va separar per constituir la *Lliga de Catalunya* juntament amb els intel·lectuals de *La Renaixença* (Guimerà i d'altres).

El mateix any de la presentació del Memorial de Greuges (1886) fou fundada la Cambra de Comerç, sota la presidència de Manuel Girona, com a continuació de l'antiga "Junta Particular de Comercio". Aleshores, la burgesia catalana estructurada a l'entorn de la Cambra de Comerç i del Foment del Treball Nacional va preparar, en col·laboració amb l'Estat, l'Exposició Internacional del 1888. Arran de la seva inauguració, la Lliga de Catalunya presentà a la reina regent un escrit plantejant les reivindicacions econòmiques i culturals dels catalans.

L'any 1888 va aparèixer el "Diario Mercantil" i l'any 1890 el "Diario del Comercio", ambdós fundats per mantenir les campanyes proteccionistes del Foment del Treball Nacional. L'esforç reeixí a aconseguir la llei proteccionista del 1891, extensiva a Cuba i Filipines. Això va presentar una excel·lent oportunitat per als industrials tèxtils que van monopolitzar els mercats d'ultramar fins 1898.

Mentestant, els joves procedents del Centre Escolar (Puig i Cadafalch, Duran i Ventosa, Prat de la Riba, etc.) havien pres la direcció del moviment nacionalista a partir de l'any 1887, data en què va començar a declinar el paper

d'Almirall. A primers del 1892 van fundar la *Unió Catalanista*, i al març del mateix any es va celebrar una Assembla Catalanista a Manresa. En aquesta reunió s'aprovà el document conegut amb el nom de *Bases de Manresa*, primera plataforma política nacionalista, en la qual es formulà l'objectiu d'una Catalunya autònoma en una Espanya estructurada federalment.

Si la presentació del *Memorial de Greuges* en 1886 assenyala el principi de la fusió de la burgesia polititzada amb el moviment catalanista, les *Bases de Manresa* van significar un pas decisiu en l'adopció del nacionalisme com a plataforma política per la burgesia catalana.

L'intent burgès de prendre part en la direcció de l'Estat semblava aleshores una necessitat cada cop més urgent. I la plataforma nacionalista apareixia com la línia política més útil, donats els esdeveniments d'aquells anys.

En efecte, l'última dècada del segle XIX correspon a una crisi econòmica general i a la crisi financera de l'Estat. En 1892 caigué l'exportació del mineral de ferro, amb la qual s'enriquien els capitalistes bascs i asturians, que també es posaren en moviment. Lligat amb aquesta situació, es va produir a tot el país un nou ascens del moviment obrer i democràtic.

A partir del 1890 van començar a succeir-se les vagues a Barcelona i en altres ciutats industrials de Catalunya. L'any 1890 es va celebrar a Barcelona, per primera vegada, el Primer de Maig, i es començà a plantejar la reivindicació de la jornada de 8 hores. La classe obrera basca, amb la vaga dels miners de la Orconada, també va irrompre en el panorama polític d'Espanya. L'agitació obrera de Catalunya i Euscadi es va estendre a tot el país. A més de les vagues reivindicatives, els obrers començaren a promoure grans vagues i manifestacions contra les guerres colonials.

Els camperols s'agitaven contra els impostos i contra la caiguda dels preus agrícoles, causada per l'enderrocament de les exportacions de farina i de vi. També s'opo-

saven a les guerres colonials. Els obrers andalusos del camp promovien vagues i insurreccions en llur lluita pel pa.

En aquesta situació va arribar l'any 1898 amb la pèrdua de les colònies. El pànic provocà la caiguda de tots els valors a la Borsa. La pesseta va descendir de 29,62 per una lliura esterlina, a 39,24.

Amb la pèrdua de les colònies, la contradicció entre la burgesia catalana i el poder de l'aristocràcia terratinent es va aguditzar fortament.

Les exportacions espanyoles a Cuba, Filipines i Puerto Rico caigueren de cop. Segons Ramon Canosa¹ les xifres en milions de pessetes són les següents:

PAISOS	1897	1907
Exportacions a Cuba	252,9	63,4
id. a Filipines	79,4	14,2
id. a Puerto Rico	33,1	3,3
Totals	365,4	80,9

Tenint en compte que totes les vendes de Catalunya a la resta d'Espanya eren de l'ordre d'uns 500 milions de pessetes i de 450 milions en direcció inversa, els 284,5 milions de pessetes en menys de les exportacions als països citats, representaven un cop molt greu per a l'economia espanyola en general, i particularment per a l'economia catalana, la qual hi tenia un percentatge molt elevat.

Amadeu Hurtado, que més endavant fou candidat triomfant de Solidaritat Catalana, descriu la situació creada per la pèrdua de les colònies: "Per primera vegada en la nostra història política, passats els primers estordiments de la catàstrofe, l'aspiració del poble a tot arreu, com a Catalunya, era un intent de renaixença nacional que enfoqués totes les energies possibles a aixecar la vida interior del país, reduït per fi al seu propi solar."²

¹ Ramón Canosa: *Un siglo de Banca Privada (1845-1945)*. Ed. Nuevas Gráficas, S. A., Madrid, 1945. Pàg. 52.

² Amadeu Hurtado: *Quaranta anys d'advocat*. Ed. Xaloc, Mèxic, 1956. Pàg. 51.

Aleshores es va fundar la *Lliga Regionalista* i el seu òrgan de premsa, el diari "La Veu de Catalunya".

Prat de la Riba llençà la formulació de la trilogia: "Catalunya, Estat nació — Espanya, Estat federació — i Imperi." Les seves idees van intensificar la mobilització de la burgesia catalana, que s'aglutinà a l'entorn de la política nacionalista.

La gran burgesia catalana, en lloc de plantejar-se la mobilització de les masses populars, de les forces democràtiques de tot Espanya, va cercar l'aliança per dalt, amb els grans capitalistes bascs i els grans terratinents espanyols, en la lluita orientada, no vers l'enderrocament de l'Estat semifeudal, sinó a obtenir participació en la seva direcció i a assegurar-se'n el màxim de privilegis.

La gran burgesia catalana necessitava el recolzament del camp per a la seva política nacionalista. Però, obsedida per la puixança del moviment obrer, no va plantejar reivindicacions socials que interessessin la pagesia treballadora, sinó que s'orientà vers l'aliança amb els terratinents catalans, molts dels quals eren, a més, industrials capitalistes.

L'instrument d'aquesta aliança fou en bona part l'*Institut Agrícola Català de Sant Isidre*, fundat en 1851 per l'aristocràcia catalana terrinent i carlina (els marquesos de la Quadra, d'Alfarràs, de Sentmenat, el comte de Fonollar, el baró de Corbera i altres).

A través de l'Institut la burgesia havia aconseguit una certa ampliació del mercat en el camp català. Els sindicats creats per l'Institut aplegaven els camperols en un sistema cooperatiu i de crèdit limitat a la compra d'adobs de llavors i d'eines, facilitaven els contractes amb les diverses companyies industrials transformadores dels productes agrícoles, i eren un centre on actuaven els magatzemistes locals. Els sindicats lligaven els camperols amb llaços burgesos i els endeutaven, obligant-los a vendre, de vegades per avançat, llurs collites. Però, al mateix temps, en donar-los facilitats per a la compra d'adobs i eines

modernes, en facilitar-los llavors selectes, presentaven la burgesia davant dels camperols com una classe nova, portadora de progrés. Els sindicats eren dirigits en general per terratinents, clergues i propietaris rurals rics, és a dir, reforçaven el caciquisme.

A les altres capes de la societat catalana anava penetrant la política nacionalista de la burgesia, especialment entre la intel·lectualitat i la burgesia mitjana. El nacionalisme català també guanyava terreny entre els funcionaris locals i els empleats i dependents de comerç, que eren capes treballadores més sotmeses que els obrers a la influència política i ideològica de la burgesia.

A les eleccions del 1901 el sentiment nacional ja es va manifestar puixant a Barcelona, on les candidatures nacionalistes obtingueren un primer èxit, i enviaren a les Corts una important minoria, presidida pel Dr. Robert.

Però el moviment nacional català esdevingué expressió del sentiment de les masses populars gràcies a la projecció democràtica i progressiva que li van donar els esdeveniments històrics de principis del segle XX.

Santiago Carrillo, Secretari General del Partit Comunista d'Espanya, ha resumit aquella situació amb aquestes paraules:

"El poder de l'Estat es trobava en mans de l'aristocràcia terrinent castellana, assentada sobre el latifundi feudal. Aquesta oligarquia agrària era una llosa de plom sobre les espatlles del país: un enorme obstacle al seu desenrotllament econòmic. Per a exercir la seva dominació, l'aristocràcia terrinent havia dreçat un exèrcit de casta i una burocràcia centralista parasitària. La seva política en relació amb les nacionalitats consistia en l'avassallament, l'assimilació violenta, recolzant en els elements reaccionaris de la burgesia de les nacionalitats.

"Catalunya atreia l'hostilitat dels terratinents feudals per dues raons: per la seva burgesia puixant, la qual entrava en conflicte amb els interessos i la dominació latifundistes, i pel seu proletariat que portava una gran energia revolucionària. Catalunya i el país basc eren al 1900

una representació del capitalisme modern, que necessitava expansió, mercats, i ensopegava amb el vell Estat semi-feudal, anquilosat i anacrònic, governat per una classe que, als països moderns, ja havia estat derrotada i relegada al museu històric".¹

En efecte, el poder de l'aristocràcia terratinent lluitava contra l'ascens del moviment democràtic i reprimia violentament totes les forces de l'oposició. Enfront del moviment nacional català s'aixecà rabiosament el centralisme recalcitrant i reaccionari de la classe dominant de l'Estat espanyol i, naturalment, amb ell s'arreglerà l'Exèrcit. L'oficialitat va cometre una sèrie d'agressions contra el moviment nacional, assaltava locals, impremtes i redaccions de diaris, especialment a Barcelona.

El Govern estimulava l'Exèrcit i va decretar la Llei de Jurisdiccions que consistia a lliurar als tribunals militars els acusats de "delictes d'ordre públic i contra la pàtria", és a dir, els obrers sindicats, els nacionalistes i els republicans.

Contra la repressió s'aixecà un profund corrent popular que es va sentir representat per la coalició de forces polítiques unides el febrer del 1906 en *Solidaritat Catalana*: la Lliga, els carlins, Unió Republicana, Catalunya Federal, el Centre Nacionalista i la Unió Catalanista.

Especial importància, dins la Solidaritat, va tenir l'aliança política entre la gran burgesia i els terratinents, representats aquests pel moviment carlí del Duc de Solferino i aquells per la Lliga. El nacionalisme imperialista de la gran burgesia s'avenia perfectament amb el "Dios y fueros" dels carlins. Els dos especulaven amb les reminiscències del passat feudal en la mentalitat del poble, i dient-se defensors dels interessos locals (regionals, la Lliga es deia regionalista), els dos aspiraven, a la seva manera, a instaurar llur dominació sobre tot Espanya.

¹ Santiago Carrilo: *La lucha del proletariado por la dirección del movimiento nacional*, "Nuestra Bandera", núm. 20, març 1958.

Les masses del camp se sentien catalanes i també se sentien espanyoles, però estaven contra el Govern de Madrid que enviava llurs fills a Cuba i al Marroc, que els carregava d'impostos i del qual no rebien cap satisfacció.

Així va ser com va arribar el gran triomf de Solidaritat Catalana a les eleccions d'abril del 1907. Aquesta victòria arreu de Catalunya, significà el triomf del profund sentiment popular aixecat contra la repressió desfermada pel govern central i contra el seu caràcter reaccionari.

IV

CONCLUSIONS I PERSPECTIVES

El procés històric ha determinat la formació de la nació catalana en un territori concret: el de l'antic principat, és a dir, el de les actuals quatre "províncies" de Barcelona, Girona, Lleida i Tarragona.

En aquest territori concret es donen tots els elements característics de la nació. Segons la coneguda definició de Stalin,¹ podem dir que *Catalunya és una comunitat estable, formada històricament sobre la base de la comunitat d'idioma, de territori, de vida econòmica i de psicologia, manifestada en les particularitats de la cultura nacional.*

Durant el segle XVIII la progressiva articulació del mercat espanyol portava a la unificació econòmica i nacional d'Espanya, però al segle XIX, en no reeixir la revolució burgesa, la unificació nacional d'Espanya no es va produir.

En arribar l'esmentat segle, la burgesia no tingué la força suficient per a dirigir la revolució i imposar una solució *nacional* —és a dir, espanyola— als problemes polítics, econòmics i socials del país.

La reforma agrària —problema essencial— no va ser realitzada. La desamortització, per bé que va constituir una base per el desenvolupament capitalista a Espanya, va reforçar, en fi de comptes, l'oligarquia terratinent.

D'aquesta manera, a l'interior d'un mateix Estat es

¹ Vegeu J. Stalin: "El marxismo y la cuestión nacional". *Obras*, Moscou, 1953, t. II, pàg. 316.

van desenrotllar nuclis humans amb estructura i característiques diferents.

Mentre la major part del país va continuar amb l'estructura agrària semifeudal, a Catalunya i a Euscadi es va accelerar el desenvolupament capitalista, és a dir, l'extensió de les relacions capitalistes de producció al camp i a la ciutat.

La gran burgesia catalana, vitalment interessada pel mercat espanyol i per la utilització de l'aparell estatal per a la protecció dels seus interessos colonials, d'un costat, i, d'altra banda, per por del proletariat i de la revolució popular, igual que la gran burgesia basca, va arribar a un compromís amb l'aristocràcia terratinent i la va ajudar a ensorrar la República i a restablir el seu poder. Aquest compromís comportava importants avantatges econòmics per a la burgesia catalana i basca, mitjançant tarifes proteccionistes, per a l'explotació dels mercats espanyols i colonials.

Però aquest compromís no va ser suficient quan el desastre colonial va obligar la burgesia a orientar-se fonamentalment vers el mercat espanyol i quan la fallida internacional de l'Estat de la Restauració la va deixar sense una arma adequada per a la seva expansió imperialista. L'Estat centralitzat i burocràtic de l'oligarquia agrària frenava l'ampliació del mercat espanyol, el desenvolupament de les forces productives i l'extensió de les relacions de producció capitalistes.

Lavors la gran burgesia catalana tornà a entrar en contradicció amb l'aristocràcia terratinent i es va plantejar la lluita pel poder. Conseqüentment, es va plantejar la creació d'un partit polític propi —la Lliga Regionalista de Catalunya— i es va posar al capdavant del moviment nacional català per tal de convertir-lo en una força política al seu servei.

Precisament perquè la burgesia catalana es proposava una tasca a escala espanyola i perquè defugí els problemes socials que el país tenia plantejats, les seves forces reals

es reduïen a Catalunya i va mobilitzar les masses catalanes en tant que catalanes, és a dir, en tant que masses objectivament diferenciades de les de la resta d'Espanya. I és indubtable que aquesta mobilització va enfortir la consciència que les masses catalanes tenien de llur diferenciació. Així, sobre la base d'una comunitat, històricament formada, de territori, de llengua, de vida econòmica i de psicologia, comunitat que el desenvolupament d'Espanya i l'orientació política de la classe hegemònica catalana — la burgesia — no havien fet més que enfortir, la mobilització realitzada per aquesta burgesia en defensa dels seus propis interessos — presentats com a interessos de tot el poble — va contribuir a donar consciència a les masses catalanes de llur diferenciació, va accentuar llurs peculiaritats culturals i les va acostumar a pensar el problema polític espanyol en funció de llur particularisme.

Ensems, la mobilització política de les masses de la resta d'Espanya que l'oligarquia governant va intentar de realitzar — sovint amb èxit — contra la burgesia catalana, va accentuar, per via de reacció, les diferències existents i va oposar al *particularisme* català un *unitarisme* reaccionari basat en l'explotació del sentiment unitari de les masses espanyoles.

En el joc recíproc de tots aquests elements econòmics, socials, polítics i psicològics, les característiques nacionals del nucli català van atènyer un grau de cohesió suficient perquè Catalunya esdevingués una nació.

Alguns nacionalistes pretenen basar llur *nació catalana eterna* en una suposada puresa racial dels catalans. La història, però, demostra la inconsistència d'aquesta concepció. La nació catalana, com totes les altres, és el producte d'un llarg procés, durant el qual s'han creuat races múltiples a través de migracions i invasions. La raça no té res a veure amb la formació de les nacions.

Els nacionalistes catalans i castellans coincideixen en el fet de confondre la nació amb l'Estat, encara que des d'angles diferents. Segons els primers, Catalunya és nació

des de que va tenir un Estat. És més, consideren que tots els territoris que van formar part d'aquest Estat i part català, són part de "llur" nació catalana. Els segons neguen a Catalunya la categoria de nació perquè no té un Estat propi i amb la mateixa lògica dels primers, consideren Catalunya part de "llur" nació espanyola, perquè està integrada en aquest Estat.

Existeix un Estat espanyol i en relació amb aquest Estat, una ciutadania espanyola. Però en aquest Estat existeixen diverses nacions hispàniques, una de les quals és Catalunya. Tal com es diu en les tesis polítiques del Primer Congrés del PSU de Catalunya (octubre 1956): "El desenrotllament històric, ensems que ha determinat la formació de quatre nacions hispàniques, ha creat i consolidat entre elles llaços polítics, econòmics, culturals i d'amistat fraternal, donat-les en llur diversitat una pàtria comú que és Espanya". Aquest fet explica que s'hagi popularitzat el mot *nació* per a designar la comunitat de nacions hispàniques.

Els nacionalistes catalans pretenen que València, les Balears i la Catalunya francesa són part de la nació catalana perquè parlen català i perquè van pertànyer a un Estat català. Aquesta concepció revela la naturalesa imperialista del nacionalisme burgès català. A part de la seva formulació errònia — car València era una tercera part de la Confederació Catalano-aragonesa i, per tant, no va ésser mai part de l'organització estatal catalana — ni l'Estat (com ja s'ha dit) ni la llengua no determinen la nació.

Una nació ha de tenir un sol idioma, però un mateix idioma pot ser el de diverses nacions, com és el cas del castellà, de l'anglès, de l'alemany, etc. En relació amb l'idioma, cal distingir, a més, el que és idioma nacional, parlat pel poble i florent malgrat les repressions i el que encara es parla com a llengua del passat, però que ha cedit o va cedint terreny a un altre idioma acceptat i reconegut com a idioma de comerç i de cultura nacional (França ofereix exemples variats, amb diverses gradacions, de la

resistència que ofereixen les llengües locals a desaparèixer, ensems de com s'ha anat imposant l'idioma nacional).

L'Estat i la nació són dues coses diferents. L'Estat existeix des de que la societat es va dividir en classes oposades i antagòniques, en explotats i explotadors. La seva creació és anterior a la formació de les nacions.

L'Estat no és un tret distintiu de la nació. És un atribut al qual tota nació ha de tenir dret, però independentment que la nació constitueixi el seu Estat nacional a part o estigui integrada amb altres nacions en un Estat multinacional, no gensmenys, la nació existeix.

La independència i sobirania nacional d'una nació no s'ha de mesurar pel fet que constitueixi o no un Estat propi a part. Si està integrada en un Estat multinacional, allò que decideix de la seva independència i sobirania és el caràcter voluntari o forçós d'aquesta integració i de la forma d'integració. El reconeixement del dret d'autodeterminació, fins a la separació, i la defensa en comú de la independència, són les bases sòlides que garanteixen la unió voluntària i el reconeixement mutu de la personalitat nacional entre les nacions agrupades en un Estat multinacional.

Moltes nacions amb Estat nacional propi es troben mediatitzades o dominades per altres nacions i llurs Estats imperialistes. En canvi, les nacions soviètiques, integrades en un Estat socialista multinacional, són les nacions més lliures del món.

La democràcia socialista ha resolt victoriosament els problemes nacionals tan aguditzats en l'antiga Rússia tsarista. Cadascuna de les quinze Repúbliques federals té la seva pròpia organització estatal. Totes plegades, formen la Unió i integren voluntàriament l'Estat soviètic, el qual garanteix la defensa de la independència i sobirania nacionals de totes i de cadascuna d'elles, assegura la igualtat de drets, organitza l'ajuda mútua i fraternal per el desenvolupament econòmic, polític i cultural comú i de cadas-

cuna, impulsant un procés més ràpid en les més endarrerides, mercès a una major aportació de les més avançades.

Cada República federal conserva el dret de separar-se de la URSS, amb la qual cosa és subratllat així el caràcter voluntari de la Unió.

Avui existeixen al món nacions burgeses i nacions socialistes. Les nacions burgeses es transformen en socialistes com a resultat del triomf de la classe obrera sobre la burgesia.

Amb l'establiment de la dictadura del proletariat i la construcció del socialisme, el contingut de la nació canvia essencialment. La divisió de la nació en classes antagòniques, heretada de la burgesia, va desapareixent, i la vella nació burgesa es transforma en una nació més coherent, integrada per classes treballadores amigues, sense explotats ni explotadors, és a dir, en una nació socialista.

En desaparèixer les classes explotadores, desapareixen de la nació els elements causants de la desconfiança, de les incomprendions, i dels enfrontaments, a vegades de guerres, amb altres nacions. Les nacions socialistes esdevenen amigues i fraternals.

Avui ja existeix un sistema mundial de països socialistes. Independentment que integrin un mateix Estat multinacional o diferents Estats, segons llur línia de desenrotllament anterior, les nacions socialistes tendeixen, per pròpia naturalesa, a ajudar-se mútuament, econòmicament i políticament, reforcen els lligams culturals entre elles, i es van creant els vincles que conduiran gradualment i naturalment a la futura desaparició de les barreres nacionals.

En els Estats multinacionals burgesos, la forma federal i el grau de democràcia interna suavitzen i atenuen els enfrontaments nacionals, però l'existència de classes explotadores manté les bases per a suscitar, en determinades condicions, problemes nacionals.

En els Estats multinacionals burgesos i unitaris, en els quals la integració o la forma d'integració és imposada i l'Estat apareix com a expressió del domini d'una de les nacions, els problemes nacionals s'enverinen amb freqüèn-

cia degut a la lluita que existeix entre les classes dominants de les distintes nacions. Com més forta és la reacció interior, més unitària és la concepció de l'Estat per part de les classes i castes dominants. L'aristocràcia terratinent és la força que ha encarnat la concepció més rabiosament unitària de l'Estat, superada posteriorment per l'oligarquia financera i la seva concepció feixista de l'Estat.

A Espanya, el franquisme és el producte de la coalició de l'oligarquia financera i de l'aristocràcia terratinent en l'Estat feixista. El seu mòbil ha estat sempre assegurar als monopolis l'obtenció dels màxims beneficis explotant la classe obrera, els pagesos i les capes mitjanes. Per això li han estat necessaris la creació d'un enorme aparell burocràtic, per a regimentar i controlar la vida econòmica i política del país, i el manteniment d'una gran màquina militar i repressiva. I, naturalment, l'opressió de l'ultra-centralista i burocràtic Estat franquista s'ha traduït en l'abolició de totes les llibertats fonamentals, incloses les llibertats nacionals autonòmiques dels pobles basc i català.

Sols el socialisme, que acaba amb la divisió interna de les nacions en classes antagòniques, crea les condicions per a l'entesa fraternal sòlida de les nacions i posa les bases sanes i segures per a la solució justa i definitiva del problema nacional.

Això no vol dir que el problema nacional no es pugui atenuar i suavitzar abans d'arribar al socialisme, a través de la lluita per la democràcia.

La lluita contra la dictadura del general Franco i per la democratització del país obrirà als pobles de Catalunya, Euscadi i Galícia amples camins per a l'establiment de llurs drets socials i nacionals.

En les condicions actuals d'Espanya, la classe obrera, guiada pel seu partit marxista-leninista, ha esdevingut la força capdavantera de la lluita per la democràcia i constitueix la més ferma garantia per a la solució dels problemes de la revolució democràtica, entre els quals el del reconeixement de la personalitat nacional dels pobles basc, gallec i català.

Segona Part

EL MOVIMENT NACIONAL

SOTA LA DIRECCIÓ DE LA BURGESIA

(1898-1936)

INTRODUCCIÓ

La primera part d'aquest estudi porta el títol d'*Antecedents històrics* i analitza el procés de formació de la nació catalana. Per a una millor comprensió d'aquesta segona part ens ha semblat adient de reproduir les conclusions a què arriba:¹

“El procés històric ha determinat la formació de la nació catalana en un territori concret: el de l'antic Principat, és a dir, el de les quatre “provincies” de Barcelona, Girona, Lleida i Tarragona.

En aquest territori concret es donen tots els elements característics de la nació. Segons la coneguda definició de Stalin, podem dir que *Catalunya és una comunitat estable, formada històricament sobre la base de la comunitat d'idioma, de territori, de vida econòmica i de psicologia, manifestada en les particularitats de la cultura nacional.*

Durant el segle XVIII, la progressiva articulació del mercat espanyol portava a la unificació econòmica i nacional d'Espanya, però al segle XIX, en no reeixir la revolució burgesa, la unificació nacional d'Espanya no es va produir.

En arribar l'esmentat segle, la burgesia no tingué la força suficient per a dirigir la revolució i imposar una solució *nacional* —és a dir, espanyola— als problemes polítics, econòmics i socials del país.

La reforma agrària —problema essencial— no va ser realitzada. La desamortització, per bé que va constituir una base per al desenvolupament capitalista a Espanya, va reforçar, en fi de comptes, l'oligarquia terratinent.

D'aquesta manera, a l'interior d'un mateix Estat es van desenrotllar nuclis humans amb estructura i característiques diferents.

Mentre la major part del país va continuar amb l'estructura agrària semifeudal, a Catalunya i a Euscadi es va accelerar el desenvolupament capitalista, és a dir, l'extensió de les relacions capitalistes de producció a la ciutat i al camp. L'extensió de les relacions capitalistes de producció al camp cal entendre-la més aviat com extensió de la influència política i social de la burgesia urbana al camp. Aquesta influència fou possible no solament pels lligams que la burgesia urbana mantenia amb el camp per l'origen de molts dels seus components, sinó per l'aliança política i econòmica entre la burgesia i els grans propietaris agrícoles, representats per l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre. De fet, el tipus dominant de relacions al camp català —aparceries, rabasses, censos, arrendaments, masoveries, etc.— seguia essent semifeudal, tot i l'avanç del sector pròpiament capitalista.

La gran burgesia catalana, vitalment interessada pel mercat espanyol i per la utilització de l'aparell estatal per a la protecció dels seus interessos colonials, d'un costat, i d'altra banda per por del proletariat i de la revolució popular —igual que la gran burgesia basca— va arribar a un compromís amb l'aristocràcia terratinent i la va ajudar a ensorrar la primera República i a restablir el seu poder. Aquest compromís comportava importants avantatges econòmics per a la burgesia catalana i basca, mitjançant tarifes proteccionistes, per a l'explotació dels mercats espanyols i colonials.

Però aquest compromís no va ser suficient quan el desastre colonial va obligar la burgesia a orientar-se fonamentalment vers el mercat espanyol i quan la fallida internacional de l'Estat de la Restauració la va deixar sense

¹ Vegeu *El problema nacional català*, Primera part, “Antecedents històrics”. Pàgs. 34 i 35.

una arma adequada per a la seva expansió imperialista. L'Estat centralitzat i burocràtic de l'oligarquia agrària frenava l'ampliació del mercat espanyol, el desenvolupament de les forces productives i l'extensió de les relacions de producció capitalistes.

Lavors, la gran burgesia catalana tornà a entrar en contradicció amb l'aristocràcia terratinent i es va plantejar la lluita pel poder. Conseqüentment, es va plantejar la creació d'un partit polític propi —la Lliga Regionalista de Catalunya— i es va posar al capdavant del moviment nacional català per tal de convertir-lo en una força política al seu servei.

Precisament perquè la burgesia catalana es proposava una tasca a escala espanyola i perquè defugí els problemes socials que el país tenia plantejats, les seves forces reals es reduïen a Catalunya i va mobilitzar les masses catalanes *en tant que catalanes, és a dir, en tant que masses objectivament diferenciades de les de la resta d'Espanya*. I és indubtable que aquesta mobilització va enfortir la consciència que les masses catalanes tenien de llur diferenciació, Així, sobre la base d'una comunitat, històrica-

ment formada de territori, de llengua, de vida econòmica i de psicologia, comunitat que el desenvolupament d'Espanya i l'orientació política de la classe hegemònica catalana —la burgesia— no havien fet més que enfortir, la mobilització realitzada per aquesta burgesia en defensa dels seus propis interessos —presentats com a interessos de tot el poble— va contribuir a donar consciència a les masses catalanes de llur diferenciació, va accentuar llurs peculiaritats culturals i les va acostumar a pensar el problema polític espanyol en funció de llur particularisme.

Ensems, la mobilització política de les masses de la resta d'Espanya que l'oligarquia governant va intentar de realitzar —sovint amb èxit— contra la burgesia catalana, va accentuar, per via de reacció, les diferències existents i va oposar al *particularisme* català un *unitarisme* reaccionari basat en l'explotació del sentiment unitari de gran part de les masses espanyoles.

En el joc recíproc de tots aquest elements econòmics, socials, polítics i psicològics, les característiques nacionals del nucli català van atenyir un grau de cohesió suficient perquè Catalunya es reafirmés com nació.”

EL MOVIMENT NACIONAL CATALÀ
SOTA LA DIRECCIÓ DE LA GRAN BURGUESIA
[1893-1917]

A finals de segle l'inestable edifici de la Restauració —bastit gràcies al compromís de la burgesia industrial i financera amb l'oligarquia terratinent trontollava sota el pes del desastre colonial i la crisi econòmica. La lluita de classes s'intensificava a tot el país.

Els treballadors de la ciutat i del camp realitzaven accions contra l'encariment del cost de la vida i contra l'extensió de la desocupació forçosa. Recordem que l'any 1890 s'havia celebrat per primera vegada la festa del Primer de Maig i plantejat la reivindicació de la jornada de 8 hores. Les masses pageses de Castella i Andalusia assaltaven finques i procedien a repartiments de terra. El govern accentuava la repressió.

La pèrdua de les colònies va plantejar a la gran burgesia catalana el problema —urgent, vital— del mercat interior. Era evident que l'Estat de la Restauració havia fracassat en el doble imperatiu de desenrotllar el mercat interior i de conquistar una posició sòlida en el mercat internacional. L'expansió colonial —sistema clàssic del primer desenrotllament capitalista— quedava brutalment tallada, impossibilitada. Era necessari un canvi en l'estructura de l'Estat espanyol. El compromís de 1875 ja no servia. La burgesia catalana —la més desenrotllada i coherent de les burgesies hispàniques d'aleshores— va decidir d'emprendre directament la lluita pel poder polític espanyol.

I és notable que el primer intent el fes, no a través d'una lluita política, revolucionària, decidida, sinó, altra vegada, per la via del compromís, de la lluita de camarilles. Amb motiu del retorn del general Polavieja —que tant s'havia distingit per la seva ferocitat contra el poble

de les Filipines, en defensa dels interessos de la burgesia imperialista espanyola— les corporacions econòmiques catalanes van organitzar una campanya d'adhesions i van demanar al rei que encarregués a Polavieja la formació del nou govern. L'encarregat fou Silvela, però Polavieja va ser nomenat ministre de la guerra. I un representant directe de la burgesia catalana, el jurista Manuel Duran i Bas, va ocupar la cartera de Justícia. Aquest govern va designar el doctor Robert alcalde de Barcelona per reial ordre. I altres homes representatius de la gran burgesia van ser nomenats alcaldes de Tarragona, Reus i altres grans ciutats de Catalunya. El nou govern havia de fer front a una forta impulsió del moviment democràtic espanyol i havia de pagar les enormes despeses de la guerra.

Malgrat els 20 milions de dòlars de la venda de Puerto Rico i Filipines als EE UU i els 25 milions de pessetes de la venda de les Palaos i Carolines als alemanys, calia imposar noves càrregues fiscals. Alguns impostos van ser apujats de més d'un cent per cent. La burgesia va replicar a les noves càrregues tributàries amb una campanya d'agitació dita de "tancament de caixes" que invitava els contribuents a no pagar. La campanya adquirí a Catalunya la màxima intensitat. El govern va suspendre les garanties constitucionals i va enviar vaixells de guerra a Barcelona, va intensificar la repressió contra el moviment obrer i va fer empresonar alguns industrials i comerciants. Les contradiccions van esclatar en el sí del nou govern i al cap de tres mesos dimitien el doctor Robert d'alcalde de Barcelona i successivament Polavieja i Duran i Bas.

La via del nou compromís, de l'arribada al poder a través de les camarilles —indici prou clar de les aspira-

cions i força d'una burgesia— havia fracassat. Els homes més desperts de la burgesia catalana compregueren que calia un altre camí.

La gran burgesia crea un partit polític propi

El govern Silvela dimití. Sagasta, cap del nou govern, dissolgué les Corts i convocà eleccions per el mes d'abril del 1901. Aquestes eleccions van transformar el panorama dels partits polítics de Catalunya. La gran burgesia va abandonar l'aparell dels partits electorals —liberal i conservador— amb el qual venia actuant des de la Restauració i es va decidir a crear el seu propi partit, *en tant que burgesia catalana*, per a la lluita pel poder.

Sota la impulsió de les corporacions econòmiques, el Centre Nacional Català i la Unió Regionalista recentment fundats per Prat de la Riba, Ventosa i Calvell, Domenech Muntaner i d'altres, es van unir per a presentar, per primera vegada a les eleccions per Barcelona, una candidatura *catalanista*. D'aquesta unió, confirmada i enfortida pel cos electoral, va sorgir el nou partit: la *Lliga Regionalista de Catalunya*.

La candidatura dita dels "quatre presidents" expressa clarament el caràcter de classe del nou partit. La integraven el doctor Bartomeu Robert, ex alcalde de Barcelona i president de la Societat Econòmica d'Amics del País; Lluís Domènech, president de l'Ateneu Barcelonès; Sebastià Torres, president de la Liga Industrial i Comercial, i Albert Russinyol, president del Foment del Treball Nacional.

Enfront d'aquesta candidatura es va presentar, també per primera vegada, la de la coalició republicano-federal, encapçalada per Alejandro Lerroux i Francesc Pi i Margall ex president de la primera República espanyola, el qual gaudia de gran prestigi entre els treballadors i la petita i mitjana burgesia de Catalunya.

Les eleccions van donar el triomf per majories a la

candidatura de la Lliga. Per minories foren elegits Lerroux i Pi i Margall. Amb aquesta victòria, la Lliga va enviar a las Corts un grup presidit pel doctor Robert que, amb el suport del grup de terratinents encapçalat pel president de l'Institut Agrícola Català de San Isidre, Marquès de Camps, va plantejar el problema nacional català, com a plataforma de la gran burgesia catalana en la lluita pel poder.

Objectius i plataforma política de la gran burgesia catalana

Pel seu caràcter de classe, la lluita de la gran burgesia catalana pel poder polític, contra l'aristocràcia terratinent era òbjectivament progressista en les condicions de començament de segle.

La burgesia espanyola aspirava a conquerir el poder, a modernitzar l'Estat i a servir-se'n per a impulsar el desenrotllament capitalista d'Espanya. Aquesta aspiració de la burgesia coincidia llavors amb l'interés general —compès el de les masses treballadores de la ciutat i del camp— que, en el fons, patien més de les traves oposades per l'aristocràcia terratinent al desenrotllament capitalista que no pas d'aquest desenrotllament mateix.

La denúncia dels vicis de l'Estat semifeudal i les crítiques amb què la burgesia catalana combatia la casta dominant podien ser compartides —i ho eren de fet— per totes las forces democràtiques. L'any 1904, amb motiu de la visita d'Alfons XIII a Barcelona, la Lliga va publicar un manifest en el qual deia expressar el "disgust de l'opinió veritable".

"...davant la inconsciència amb què l'Estat espanyol perdura en els seus vicis i rutines seculars; davant la impotència política d'aquest Estat demostrada anys endarrera en una de les pàgines de la seva esterilitat com agent de civilització, proclamada amb eloquència aclaparadora per inacabables extensions de terres ermes, estèrils, que no saben produir el blat que ha d'importar de l'estranger;

per una moneda depreciada; per comunicacions bàrbares i incompletes; per una administració grollera i corrompuda, per una indústria pobra i endarrerida com el mercat que l'alimenta, sense expansió internacional i sense colònies...

La gran burgesia catalana percebia, doncs, la necessitat d'una reforma agrària per solucionar el problema de les "inacabables extensions de terres ermes" i per impulsar el desenrotllament industrial, mitjançant l'elevació de la capacitat adquisitiva del "mercat que alimenta". Entorn d'aquest problema fonamental —i del caràcter de classe de l'Estat i de les llibertats democràtiques— podia mobilitzar les masses populars i unir l'acció de les forces progressives de tot Espanya. A més —qüestió important per comprendre els límits d'aquesta burgesia— és evident que la solució d'aquest problema bàsic, central, hauria permès d'anar cap a una solució democràtica del problema nacional.

Tanmateix, la gran burgesia catalana no va convertir aquests problemes en objectiu central de la seva acció política. A començaments del segle xx, en desvetllar-se massa tard a la lluita pel poder, ja no podia ser la força revolucionària que no havia sabut ser en 1873. Per por del proletariat la gran burgesia va buscar l'obtenció dels seus objectius per una via no revolucionària.

El manifest electoral de 1901 definia bastant bé els seus objectius veritables:

"Anem a enviar a les Corts gent que ho remogui tot i que no es doblegui davant de ningú; que —cridin o no cridin els polítics de Madrid— faci comprendre als governants que aquesta ciutat de Barcelona no vol viure en estat de setge perpetu, sinó que vol llibertat per a créixer i fer créixer Catalunya i fer respectar la personalitat de la pàtria catalana; que no es vol veure sobrecarregada d'impostos i d'inspectors; que, si paga, vol manar en el que és seu i no vol traves i corrupció per tot arreu, ni que quan reclama li tanquin a la presó els honorables representants dels gremis com si fossin lladres i criminals."

Malgrat la circumstància històrica, la burgesia catalana començava la conquesta del poder amb esperit retrògrad. I en el fons, rarament va aconseguir de superar-lo en aquests anys de lluita acarnissada.

Formulació de principis

Com ha estat dit en la primera part d'aquest opuscle, *Antecedents històrics*, el sentiment nacional català havia anat creixent i desenrotllant-se en el poble durant l'accidentada trajectòria política, social i cultural del segle xix. A finals de segle, sobretot, havien anat prenent coherència diverses línies doctrinals definidores del catalanisme —la que procedia del federalisme a través de Valentí Almirall, la tradicionalista de Torras i Bages, la regionalista conservadora de Manyé i Flaquer, com també la dels joves Guimerà i Domenech i Montaner. Una minoria d'ideòlegs intentaven de portar els principis a la pràctica.

En són testimonis diversos intents d'organització política: Congressos Catalanistes, Centre Català, la Lliga de Catalunya, el Centre Escolar, la Unió Catalanista. Amb el "Memorial de Greuges" la relació entre el moviment polític i ideològic i les corporacions econòmiques entra en una fase decisiva. Les Bases de Manresa, les assemblees de la Unió Catalanista en seran les etapes successives. El *Compendi de Doctrina Catalanista* (1894) és un esbós² ja gairebé acabat del cos doctrinal, que culmina amb *La Nacionalitat Catalana*, ambdues obres d'Enric de la Riba, l'ideòleg més eminent del nacionalisme català.

Una cosa interessa subratllar de seguida: l'objectiu veritable de la gran burgesia catalana, no era la defensa de la nació catalana, sinó arribar al poder per defensar als seus interessos de classe. El mateix Prat de la Riba ens ho dirà amb la franquesa que el caracteritzava:

"...No s'ha conquistat l'Estat, el dret, la llengua; no

² El *Compendi* fou obra conjunta de Prat de la Riba i Pere Muntayola. Fou premiada en un concurs del "Centre Català" de Sabadell. La primera edició constava de 100.000 exemplars.

nem aconseguit la plenitud de l'expansió interior, però ja el nacionalisme català ha començat la segona funció de tots els nacionalismes, la funció d'influència exterior, la funció imperialista..."³

La gran burgesia catalana, en crear la Lliga Regionalista, va adoptar aquest nom i no el de nacionalista, perquè pensava actuar políticament no solament a Catalunya. Aspirava a promoure a tot Espanya moviments regionalistes que, tot descartant les reivindicacions socials, tinguessin com a únic objectiu la lluita contra el centralisme de l'aristocràcia terratinent, la reforma de l'Estat sota la direcció de la burgesia catalana.

Prat de la Riba ho dirà prou clarament, més endavant:

"Si l'ideal complex que encén en nova i intensa vida totes les energies catalanes, si el nacionalisme integral de Catalunya va endavant en aquesta empresa i aconsegueix despertar amb el seu impuls i el seu exemple les forces adormides dels pobles espanyols, si pot inspirar en aquests pobles fe en sí mateixos i el seu pervindre, es redreçaran de l'actual decadència i el nacionalisme català haurà donat compliment a la seva acció imperialista.

Lavors serà hora de treballar per a reunir tots els pobles ibèrics, des de Lisboa al Roine, dintre d'un sol Estat, d'un sol imperi. I si les nacionalitats espanyoles renaixents saben fer triomfar aquest ideal, saben imposar-lo com la Prússia de Bismark va imposar l'ideal imperialista germànic, podrà la nova Ibèria enlairar-se al grau suprem de l'imperialisme, podrà intervenir activament en el govern del món amb les altres potències mundials; podrà altra vegada expansionar-se sobre les terres bàrbares i servir els interessos de la humanitat

guant cap a la civilització els pobles endarrerits i incultes."

El programa electoral de "Solidaritat Catalana", presentat en 1907 en el miting del Tívoli declarava:

"A Catalunya, la vivificació del cos social, la intensificació del seu funcionalisme, ha arribat a la màxima plenitud i això fa que, a Catalunya, hagi començat el procés de penetració de l'Estat, la lluita per dur a l'Estat l'empenta fecundant de la vitalitat popular."

I deu anys després de la publicació de *La Nacionalitat Catalana*, Francesc Cambó deia en el debat parlamentari de juny del 1916:

"Ah, senyors diputats! Si a Espanya, a tot Espanya, per damunt de tots els patriotismes de regió i de nacionalitat, existís un ideal col·lectiu; si a Espanya penséssim en Amèrica i penséssim en l'Orient i tinguéssim un ideal d'expansió no territorial, sinó d'expansió econòmica (...) amb quina facilitat es resoldria el plet català."

Però quan la realització d'aquest programa —enderrocament de l'Estat burocràtic centralista, presa del poder per la burgesia— demanava una acció revolucionària ardida i el plantejament obert de la qüestió de la llibertat política i nacional, del progrés, de la igualtat, la burgesia catalana responia, per boca de Prat de la Riba:

"No és qüestió de bon govern ni d'administració; no és qüestió de llibertat ni d'igualtat; no és qüestió de progrés ni de tradició: és qüestió de pàtria."

La burgesia catalana aspirava a mobilitzar la resta de la burgesia espanyola —migrada, incoherent, poc organitzada—, cercava el suport del moviment popular, però la por del proletariat, de l'empenta del poble, la frenava:

³ Cfr. *La Nacionalitat Catalana*. Edicions Biblioteca Catalana. Mèxic 1947. pàg. 184.

temia per damunt de tot els trasbalsos socials i no va voler córrer el risc d'una lluita revolucionària contra el poder de l'aristocràcia terratinent. En realitat —ja ho hem dit— no aspirava tampoc a cap alliberament efectiu del poble català ni a cap Catalunya democràtica. Aspirava, això sí, a aixecar una força sotmesa a la seva direcció que li servís de palanca per a entrar en el govern central i, després, conquistar l'hegemonia en la direcció d'aquest.

La Lliga i el moviment obrer i democràtic a Catalunya

La paralització dels negocis colonials va provocar a tot Espanya —i particularment a Catalunya— una profunda crisi econòmica. Milers d'obrers van quedar sense feina, i mentre els preus pujaven, la patronal es valia de la misèria dels obrers per a rebaixar els salaris i imposar jornades més llargues de treball. Les corporacions econòmiques dirigides per la gran burgesia portaven una violenta ofensiva contra el moviment obrer i les seves organitzacions sindicals, i no dubtaven a recórrer a l'ajuda de les forces repressives de l'Estat semifeudal.

Malgrat la violència de la repressió la lluita obrera s'intensificava per les reivindicacions econòmiques i socials i contra la guerra del Marroc. El mes de març del 1902, va esclatar a Barcelona una vaga general que va oposar, pels carrers, més de 80.000 treballadors a l'exèrcit i la força pública.

De fet, la classe obrera catalana no va seguir la bandera nacionalista i imperialista de la gran burgesia catalana. Això no vol dir que la posició dels seus dirigents anarquistes i socialistes sobre el problema nacional fos políticament justa. L'orientació anarquista d'inhibició en les lluites polítiques, la manca de plantejaments i solucions propis en una qüestió que interessava cada cop més una part considerable del poble català, van fer que el terreny quedés lliure per a l'especulació nacionalista de la burge-

sia. D'altra banda, la manca d'un programa propi de democratització del país va fer que una part de la mateixa classe obrera fos arrossegada per la demagògia de Lerroux, el qual, cobrint-se amb consignes de republicanisme revolucionari, menà sempre una política antiobrera i anticatalana.

La resta de la població de Barcelona i de les ciutats es va repartir entre l'adhesió al republicanisme més o menys federalista, que havia arrelat fortament en les capes menestrals i en la petita burgesia i la intel·lectualitat, a més dels funcionaris locals, els empleats i dependents de comerç, capes treballadores més sotneses a la influència ideològica de la burgesia.

Amb tot, entre la intel·lectualitat i la mitjana burgesia es va manifestar sempre una resistència a la direcció de la Lliga i als seus plantejaments imperialistes que deixaven de banda les idees de progrés social i de transformació democràtica. Aquesta resistència, que es va manifestar ja en 1901, amb la negativa de Guimerà, Aldavert, Martí Julià i altres intel·lectuals de la Unió Catalanista a recolzar la campanya electoral de la Lliga, explica l'aparició d'altres partits nacionalistes burgesos —com el Centre Nacionalista Republicà i posteriorment, la Unió Federal Nacionalista Republicana— que maldaven per una concepció nacionalista més democràtica que lligués la lluita pels drets nacionals de Catalunya amb la lluita dels pobles de tot Espanya per la democràcia i la República.

La ideologia nacionalista burgesa va penetrar al camp fonamentalment amb el moviment de Solidaritat Catalana, que va segellar l'aliança de la gran burgesia urbana i els terratinents catalans. Amb la Solidaritat i, més endavant, amb la Mancomunitat, es va intensificar a les localitats rurals la formació de nuclis nacionalistes, nodrits principalment per la menestralia, els comerciants i els pagesos benestants. Seran aquests nuclis, precisament, els qui emportats per les circumstàncies polítiques i socials jugaran més tard —sota la dictadura de Primo de Rive-

ra— un paper decisiu en la impulsió del moviment pagès democràtic republicà i en la seva integració en el moviment nacional.

Els fets: a) Solidaritat Catalana

Pel moment i les condicions objectives, la constitució de Solidaritat Catalana i el seu triomf electoral d'abril del 1907 van tenir, independentment del caràcter de classe de les forces que la composaven, una projecció democràtica i progressiva.

L'aristocràcia terratinent defensava els seus privilegis i el seu poder polític amb una violenta repressió contra el moviment obrer i contra totes les forces de l'oposició. La repressió era particularment violenta a Catalunya on la classe obrera i la burgesia, oposades entre sí, constituïen separadament dues poderoses forces de l'oposició general. Els oficials de l'Exèrcit, exaltats contra el catalanisme, van assaltar els locals de les redaccions de *La Veu de Catalunya* —òrgan de la Lliga— i del setmanari satíric *El Cu-Cut*. El govern va decretar la Llei de Jurisdiccions que sotmetia a Consell de Guerra tots els ciutadans acusats de "delictes contra l'ordre públic" i "contra la pàtria", és a dir, els militants obrers, republicans i nacionalistes —fins i tot els carlins—.

A les ciutats i al camp es va aixecar un profund moviment de protesta contra la repressió. Amb motiu de l'arribada a Barcelona dels diputats que havien votat contra la Llei de Jurisdiccions, es va celebrar una manifestació de més de 200.000 persones davant del Palau de Justícia. La lluita contra la repressió va contribuir a exaltar el sentiment nacional de les masses populars i va unir en un ampli front, en la pràctica, l'acció de les diverses classes i capes de la població.

En aquestes condicions, el febrer del 1906 es va constituir a Girona un Comitè d'unitat d'acció que prengué el nom de *Solidaritat Catalana*, en el qual participaven

la Lliga, el moviment carlí, Unió Republicana,⁴ Catalunya Federal,⁵ el Centre Nacionalista Republicà⁶ i la Unió Catalanista. El partit Radical, de Lerroux, tot manifestant-se d'acord amb la petició del restabliment de les garanties constitucionals i d'abrogació de la Llei de Jurisdiccions, no solament va negar la seva adhesió a Solidaritat, sinó que la va combatre. Amb aquest motiu, un important nucli de militants radicals es va separar de Lerroux i es va adherir a Solidaritat. El vell líder republicà Nicolàs Salmerón va ser candidat de Solidaritat Catalana per Barcelona, en representació d'aquest nucli. L'apoliticisme anarquista va aïllar la classe obrera de tota acció política i va deixar el moviment popular sota la direcció de la burgesia.

En les eleccions d'abril del 1907 el triomf de Solidaritat Catalana va ser esclatant. A Barcelona va copar les 7 actes de diputat. En el conjunt de Catalunya va obtenir les 14 actes de senador —totes— i 41 diputats dels 44 elegits.

Cóm van utilitzar els homes de Solidaritat la victòria electoral? Quines satisfaccions van donar a les aspiracions del poble? Llevat d'una protesta formal contra la Llei de Jurisdiccions —que la Lliga no volia que servís contra ella, però sí que servís contra el proletariat— els diputats de Solidaritat Catalana es van ficar en una polèmica acadèmica sobre el centralisme i el regionalisme i no van plantejar cap dels problemes veritablement candents, que

⁴ La Unió Republicana va ser creada pels lerrouxistes per intentar capitalitzar el sentiment federalista amb el prestigi de dirigents com Salmerón i Almirall.

⁵ "Catalunya Federal" va néixer d'una escissió a la "Fraternidad Republicana". Un grup de federalistes encapçalats per Miquel Laporta va constituir la nova agrupació per allunyar el federalisme de la influència demagògica del lerrouxisme.

⁶ El C.N.R. va ser fundat per un grup de nacionalistes republicans disconformes amb l'orientació oportunista i reaccionària de la Lliga. L'escissió va esclatar el 1903 amb motiu de la visita del rei Alfons XIII a Barcelona. Encapçalaven el C.N.R. Jaume Carner, Ildefons Sunyol, Lluís Rissech, Pere Coromines. Publicava un periòdic, *El Poble Català*.

podien mantenir l'entusiasme de les masses i estimular llur acció. Aquest entusiasme es va anar refredant i aviat van sorgir dissensions dintre de Solidaritat Catalana.

Alguns diputats nacionalistes republicans van acusar Cambó i Prat de la Riva per l'acceptació del projecte de Llei d'Administració Local i de maniobrar, al marge del Parlament, prop del monarca i de l'equip governant per obtenir la Lliga una representació en el Consell de Ministres. El desencís es va començar a sentir en el poble. L'any 1908 es van celebrar eleccions parcials, per cobrir algunes vacants a Barcelona. La candidatura solidària va ser derrotada; només va aconseguir una acta i encara per minories. Lerroux, Giner de los Rios i Sol i Ortega foren elegits, per majories, en la llista del Partit Radical.⁷

La devallada va continuar en les diverses eleccions municipals i provincials de Barcelona, fins arribar a la derrota de la Lliga en les eleccions generals de maig del 1910 quan la Solidaritat havia ja deixat d'existir. El poble havia comprés, ràpidament, en la pràctica, els límits polítics i socials de la gran burgesia nacionalista.

Els fet b) La setmana tràgica de Barcelona

L'estiu del 1909 es va produir al Marroc el desastre militar del "Barranco del Lobo", que va provocar un gran xoc en l'opinió pública i va intensificar la propaganda popular contra la guerra colonialista. El rei i el govern, que volien salvar com fos el prestigi de l'Estat, van decidir enviar encara més tropes al Marroc. Una gran part de la guarnició de Barcelona —completada amb reservistes— va rebre l'ordre d'embarcar. El dia assenyalat, una gran multitud, en la que abundaven les mullers i els fills dels reservistes, es va concentrar al port per intentar d'impedir la sortida. La Guàrdia Civil va fer foc sobre la multitud.

⁷ Constituïen la candidatura solidària: Francesc Layret, Sunyer i Capdevila, Cruells i el catòlic Ramón Albó (nacionalista de dreta).

Aquesta monstruositat va exasperar la població. La classe obrera va declarar la vaga general, en senyal de protesta. La força pública, després de provocar novament la població, va haver d'aquarterar-se i esperar reforços. Els treballadors van aixecar barricades i durant quatre dies van ser els amos de la ciutat. Un cop arribats els reforços, la Guàrdia Civil va atacar novament el poble amb implacable violència. Hi va haver 105 morts —100 d'entre ells paisans— i un nombre molt superior de ferits —uns 550—. Van ser mantingudes 500 detencions. Cinc dels detinguts i amb ells el creador de l'Escola Moderna, Francesc Ferrer Guàrdia, foren executats a Montjuich. Havien estat condemnats per Consells de Guerra, sense cap prova. Eren, simplement, víctimes de la venjança de classe.

A tot Espanya les masses populars van multiplicar les manifestacions de solidaritat envers les víctimes de la repressió. A la majoria de capitals d'Europa i d'Amèrica hi va haver manifestacions de protesta davant les ambaixades espanyoles. Molts nacionalistes catalans d'esquerra van expressar la seva simpatia pels obrers perseguits. Un d'aquests dirigents nacionalistes, Pere Coromines, fou també perseguit.

En canvi, a Barcelona, la Lliga no solament no va dir ni un mot contra la repressió i els afusellaments, sinó que va publicar un manifest per declarar que estava al costat del govern. El manifest tractava el poble de "turbes exaltades", l'acusava d'"atemptats indignes" i de "violències repugnants", i afegia:⁸

"Protestem pel fet que, per a perpetrar aquests atemptats s'hagi escollit el moment que el nostre Exèrcit lluita heroicament per a sostenir, en una campanya exterior, la dignitat i l'esdevenidor d'Espanya..."

Per a la Lliga, el fonamental eren els interessos colo-

⁸ "La Veu de Catalunya", òrgan de la Lliga, va publicar un editorial amb el crit de "Delateu!".

nials, els interessos de classe. I a continuació reclamava, a canvi de la seva actitud, una participació en el govern:

"Contra el radicalisme que, per la consecució dels ideals col·lectius de Catalunya, aconsellà als catalans l'abstenció en el Govern i l'Administració mentre no sigui resolta una qüestió prèvia de forma de govern o de legitimitat dinàstica o d'una altra classe qualsevol, afirmem el deure de tots els ciutadants d'intervenir activament en el govern del país, no demà si triomfés la República o si canviés el Sobirà, sinó avui: i no des de tals o quals funcions, sinó des de totes les que convinguin al bé de la col·lectivitat."

Els fets, la dinàmica social, s'encarregaven de desfer els miratges. I amb una lògica implacable, la Lliga va ser derrotada en les eleccions generals de maig del 1910. No va aconseguir cap diputat per Barcelona. Francesc Cambó, que es presentava per Barcelona i per La Bisbal alhora, va ser derrotat en ambdós llocs. El Partit Radical va guanyar les cinc actes de majories de Barcelona i la Unió Federal Nacionalista Republicana⁹ va aconseguir les dues actes de minories.

Els caps més clarividents de la Lliga compregueren que per recuperar el terreny perdut havien de tornar a començar sobre una altra base. Encara tenien força a les Diputacions i Ajuntaments del camp català i sobre aquesta plataforma van plantejar una nova campanya pel dret de Catalunya a una administració autònoma, és a dir, pel dret d'exercir el poder polític directe encara que fos en una àrea limitada.

Els fets: c) La Mancomunitat de Catalunya

Els fets del 1909 van commoure l'opinió pública espanyola. El govern Maura va ser obligat a dimitir. Cana-

⁹ Un nou partit, encapçalat per Jaume Carner i Pere Coromines que era, de fet, la continuació a un nivell programàtic més definit del Centre Nacionalista Republicà.

lejas, encarregat de formar el nou govern, va dissoldre les Corts i va convocar eleccions generals. Ja hem vist amb quin resultat a Catalunya. Afegirem que l'orientació cap a l'esquerra fou general a tot Espanya. Per primera vegada es va constituir una coalició electoral republicano-socialista que va dur al Parlament el líder socialista Pablo Iglesias i va créixer el nombre de diputats republicans.

La Lliga, com hem dit, centrà la seva atenció i la seva acció política en la reivindicació de drets autonòmics. La Diputació de Barcelona, presidida per Prat de la Riba, va emprendre una sèrie d'obres públiques i va impulsar una labor cultural de contingut burgès, però progressiva, en l'Espanya d'aleshores.

Convocats per Prat de la Riba, el 20 de Julio del 1911 es van reunir en assemblea la majoria dels diputats, els quals van anomenar una comissió formada pels quatre presidents de les Diputacions i van redactar un avant-projecte de llei per a la constitució de la Mancomunitat de Catalunya. Una comissió presentà el text al cap del govern, Canalejas, el qual es discutí del 28 de Juny al 5 de Juliol del 1912 i mesos més tard —l'Octubre del 1912— sotmeté al Parlament un projecte de llei que admetia el principi de la creació de Mancomunitats en determinades condicions i amb fins molt limitats. La llei va ser aprovada per 171 vots contra 42. El projecte trobà una gran oposició al Senat. Finalment, el govern Dato, desitjós de neutralitzar la gran burgesia catalana, va atorgar per decret el 18 de desembre del 1913 el dret de les Diputacions provincials a mancomunar-se a efectes exclusivament administratius.

El 6 d'abril del 1914 es va constituir la Mancomunitat de Catalunya i Prat de la Riba en fou elegit president. Els drets oficialment concedits cren ben poca cosa, però el principi del dret de Catalunya a una administració autònoma havia estat aconseguit i la seva ampliació en la pràctica passava a ser una qüestió política, una qüestió de força i d'audàcia.

La Mancomunitat constava d'una Assemblea i d'un Consell Permanent. L'Assemblea era integrada pels diputats de les quatre diputacions —elegits pels consells municipals de cada província.— El Consell Permanent constava del President i de vuit Consellers, cadascun dels quals era titular d'un dels departaments següents: Cultura i Instrucció, Camins i Ponts, Obres Hidràuliques, Ferrocarrils i Telèfons, Agricultura i Serveis Forestals, Beneficència i Sanitat, Policia Social i Hisenda. Tots ells eren assessorats per diverses comissions tècniques i auxiliars.

La Lliga va saber aprofitar-se de l'èxit. Va presentar la Mancomunitat com un primer pas vers "la plenitud de Catalunya". Es innegable, a més, que l'obra realitzada va ser positiva —sobretot a la Diputació de Barcelona—. En les eleccions generals del 1914, la Lliga havia refet ja bona part del terreny perdut i aconseguia les 5 actes de majories, mentre la coalició de radicals i nacionalistes republicans s'enduia les dues de minories i Lerroux era derrotat.

Enfortiment del sentiment nacional català. El moviment cultural

Ens enganyariem si veiéssim en l'evolució del moviment nacional català durant aquest anys una simple correspondència als dalts i baixos polítics del grup hegemònic —la gran burgesia—. Si aquesta utilitzava el sentiment nacional com a plataforma pels seus interessos de classe és perquè el sentiment nacional existia i perquè Catalunya era, efectivament, una nació. La lluita política d'aquests anys va contribuir a l'enfortiment del sentiment nacional del poble català.

Per una banda, mentre el desenrotllament capitalista s'intensificava a Catalunya, els problemes de la revolució democràtico-burguesa —reforma agrària, enderrocament de l'Estat oligàrquic, etc.— seguien sense resoldre. Les contradiccions entre el nucli català i la resta d'Espanya —amb

l'excepció d'alguns altres nuclis, com el basc— seguien existint i agreujant-se.

Per altra banda, el plantejament polític del problema nacional, amb les passions que desvetllava a favor i en contra dintre i fora de Catalunya, accentuava en la gran massa dels catalans la tendència a pensar els problemes polítics espanyols en funció i a través del problema nacional català.

En definitiva, mentre la major part de la resta d'Espanya seguia immobilitzada sota el pes de l'oligarquia i de la monarquia burocràtica, Catalunya vivia segons una dinàmica pròpia, de signe europeu, burgesa de contingut, però progressiva en comparació amb la resta del país.

La intel·lectualitat catalana abandonà el modernisme i es dedicà a bastir una cultura neoclàssica, autòctona i actualitzada.

Eugeni d'Ors, teòric del noucentisme, oposà a l'irracionalisme un afany de racionalitat i ponderació. Ara, la seva racionalitat neixia amb una limitació fonamental: a començaments del segle xx, la burgesia com a portadora i definidora de valors culturals ja no podia aspirar a un racionalisme conseqüent. La seva relativitat històrica, l'existència del proletariat amb una ideologia —el marxisme— conseqüentment racional, li ho impedièn. La seva mateixa hegemonia de classe, mantinguda amb tants de compromisos amb la reacció feudal i semifeudal l'obligava a un eclecticisme ideològic en el que convivia elements de racionalisme i de misticisme. El mateix Eugeni d'Ors s'encarregava de marcar el límit de la seva pretensió racionalitzadora amb la fórmula de l'"arbitrarisme", amb el seu afany d'ordre per damunt de tot, amb el seu menyspreu de les formes culturals populars.

Les mateixes virtuts i les mateixes limitacions tingué l'obra cultural de la burgesia catalana: progressiva en l'Espanya de començaments de segle, limitada pel seu fort contingut de classe davant les aspiracions reals del poble català. En conjunt, però, fou una obra positiva, sobretot en el terreny institucional. Les bases creades permeteren,

més tard, l'aparició d'una intel·lectualitat profundament identificada amb el moviment nacional i animada ensems per un ideal democràtic. I, sobretot, acostaren el poble i la cultura, donaren vigència a valors culturals coneguts i compartits per una gran part del poble català.

Recordem, per la seva importància, la creació de l'*Institut d'Estudis Catalans*. Fundat el 1907, fou reorganitzat l'any 1912 amb les seves tres seccions (Històrico-Arqueològica, Filològica i Ciències).

Sota l'impuls de la Mancomunitat, la secció Filològica va emprendre la tasca de fixació de la llengua catalana moderna. Pompeu Fabra va ser-ne el gran artífex, l'home de la reforma ortogràfica, de la normativitat. L'obra no hagués estat possible sense el suport moral i material de les institucions polítiques i econòmiques catalanes i sense un ambient popular interessat en la qüestió.

La Diputació de Barcelona presidida per Prat de la Riba i, més tard, la Mancomunitat van crear un gran nombre d'institucions culturals. Recordem la Universitat Industrial, l'Escola del Treball, l'Escola Superior de Bells Oficis, l'Escola Superior d'Agricultura, l'Escola de Bibliotecàries, l'Escola d'Infermeres, el Museu de la Ciutadella —esdevingut el Museu d'Art de Catalunya a Montjuich el 1934—, el Servei d'Investigacions Arqueològiques, el Servei Aerològic de Catalunya, el Servei Geogràfic, etc. Van crear també els Estudis Universitaris Catalans i, en general, van impulsar totes les ciències, amb un esforç especial en aquells rams —com la tècnica i la ciència aplicada— que estaven més desproveïts i que més necessaris eren per al desenrotllament industrial.

L'obra cultural definia una personalitat nacional avançadament situada respecte a la resta d'Espanya. La lluita política es centrava, essencialment, en la diferenciació de Catalunya, en els pròs i contres. Tot plegat contribuïa a enfortir el sentiment nacional del poble català, a donar-li consciència del propi valor, a accentuar el seu patriotisme català. Aquesta hauria de ser, més tard, la base que permetria al moviment nacional català de seguir endavant,

amb una nova empenta, quan la gran burgesia en perdria la direcció.

El problema nacional català i les forces polítiques espanyoles

Com ja hem vist, el problema nacional català va ser presentat al Parlament espanyol arran del primer triomf de la Lliga el 1901 i amb molta més força després de la victòria de Solidaritat Catalana el 1907. En quines condicions? Amb quines repercussions?

Recordem que, per una banda, els diputats de Solidaritat Catalana constituïen una minoria heterogènia, sota la direcció de la Lliga. I que, per altra banda, la burgesia nacionalista catalana apareixia enfrontada a Catalunya mateix amb una bona parte de la massa popular.

Els dirigents anarco-sindicalistes denunciaven el caràcter reaccionari i clerical de la gran burgesia catalana i, pràcticament caracteritzaven, de la mateixa manera el moviment nacional, sense diferenciar l'actitud i interessos de la Lliga de les justes aspiracions de les masses populars que la seguien.

El Partit Socialista Obrer Espanyol, per la seva part, no tenia un enfocament marxista del problema nacional i no comprenia que degut al sentiment nacional de les masses populars de Catalunya, Euscadi i Galícia, aquestes podrien esdevenir aliades de la classe obrera en la lluita per la democràcia i el socialisme. Va veure el moviment nacional com una manifestació exclusivament burgesa i, sobre la base d'un internacionalisme proletari mal entès, s'hi va enfrontar a desgrat de que d'aquesta manera ajudava les castes monopolitzadores de l'Estat a oprimir les nacions hispàniques..

Es a dir, el problema nacional no aparegué davant de les masses populars de la resta d'Espanya com una qüestió de llibertat i d'igualtat nacionals, lligada amb la lluita per la democratització del país, sinó com una plataforma

política pels objectius de classe de la gran burgesia catalana.

El debat parlamentari immediat al triomf de Solidaritat Catalana esdevingué una contesa acadèmica sobre la història d'Espanya, interpretada per cadascuna de les parts a la seva manera. Podriem resumir el fons de les intervencions amb aquesta de Puig i Cadafalc:

“Jo podria preguntar a aquest Estat uniformista i centralista què ha fet d'aquelles antigues nacionalitats espanyoles. I us podria preguntar: Què heu fet d'Andalusia, que hauria estat el germen d'una nació moderna adornada amb l'aureola dels esplendors orientals? Què heu fet de Galícia, l'esperit positiu de la qual podria engendrar una mena d'Anglaterra en un extrem d'Espanya? Què voleu fer de nosaltres i de les províncies basques, últimes restes vives d'aquelles nacionalitats? Voleu posar-nos a tots un mateix vestit i que tots ens morim d'una mateixa mort? (...) Nosaltres, els acusats de separatistes, volem restaurar aquella tradició espanyola d'una Espanya amb totes les seves varietats. (...) Seria un Estat constituït d'una manera orgànica, d'una manera indisoluble i real, fonamentada en la naturalesa i en la història...”

Enfront de la burgesia nacionalista catalana, les forces que encarnaven precisament la dispersió del passat feudal, les que oposaven tota mena de traves al desenrotllament capitalista del país i, per consegüent, a la constitució i consolidació de la nació espanyola burgesa, es van trobar paradoxalment amb la bandera de la “unitat nacional d'Espanya” a les mans, quan aquesta bandera havia fet ja molt de camí portada per la burgesia —compresa la catalana— durant el segle XVIII i els dos primers terços del XIX i havia adquirit força mobilitzadora entre les masses populars de tot el país, inclusivament de Catalunya i del País Basc.

La lluita contra el centralisme de l'Estat podia ser un

objectiu mobilitzador només en la mesura en que haguessin estat posats en primer terme i en el centre de la lluita contra el poder monàrquic —terratinent els problemes vitals, com el de la reforma agrària i el de la democràcia. En reduir la qüestió a un problema de descentralització político-administrativa argumentada en termes de tradició, la burgesia catalana apareixia davant dels problemes d'Epanya com una força reaccionària que volia fer tornar enrera la història. En definitiva, els termes i condicions amb que la gran burgesia catalana va plantejar el problema nacional van complicar encara més el ja prou complex procés d'unió de les forces progressives de tot Espanya. I, en la pràctica, van afavorir l'aristocràcia terratinent.

Ho veurem de seguida. L'aristocràcia terratinent i la gran burgesia catalana van rivalitzar en l'exaltació de passions nacionalistes d'un i l'altre costat. La primera, contra el “separatisme”, per un unitarisme rabiosos. La segona, contra el “centralisme”, així, sense altre qualificatiu. L'una i l'altra van contribuir a enterbolir als ulls de les masses els veritables problemes del país, com si tot hagués de consistir només en veure qui manaria, si els “catalans” o els “castellans”.

Ja hem dit que l'enfrontament era possible per circumstàncies objectives. D'un costat, el poble català, amb una llengua diferent, amb característiques i costums diferents dels altres pobles hispànics, patia l'opressió de l'Estat centralista en el terreny cultural i polític. La relegació de la llengua materna i l'ensenyament exclusiu i imposat d'un altre idioma eren obstacles per la seva plenitud cultural, pel desenrotllament de les seves forces espirituals. Els privilegis de la casta dominant a Espanya representaven un fre al creixement de les seves forces productives. Tot això, posat de relleu i exaltat per la burgesia era la base de la vigorosa impulsió del moviment nacional, que la repressió estatal exacerbava encara més.

De l'altre costat, les coses eren diferents. La burgesia predominant en el mercat espanyol —amb totes les seves

limitacions— era la catalana i la basca. Des d'aquest punt de vista existien condicions per aixecar la burgesia i les masses pageses de Castella i d'altres regions contra els privilegis proteccionistes que les burgesies catalana i basca exigien cada cop més i que els permetien de vendre més cars els productes en el mercat espanyol. I si la burgesia espanyola, en el seu conjunt, podia unir-se amb la catalana en la lluita pel poder com a classe "nacional" espanyola —com ho havia fet, tot i les inevitables contradiccions, durant el segle XIX, fins la Restauració— la unió esdevenia més difícil, gairebé impossible, quan la burgesia catalana es plantejava la lluita pel poder com a nucli apart. Si encara hagués tingut prou força per portar la comesa endavant! Però ja hem vist quins eren els límits entre la protesta revolucionària i el compromís amb la reacció. En l'esmentat debat parlamentari, el vell liberal Canalejas pogué encarar la burgesia catalana amb la més aguda de les seves contradiccions:

Si algún dia —digué— en discutir aquestes coses amb més d'espai, arribessiu a convèncer-nos que cal constituir la regió catalana, què seria de l'element propietari català? Quina força tindrien els industrials de Catalunya per a canalitzar les aspiracions del proletariat obrer? Jo crec que es produiria una gran lluita. I sabeu si teniu el poder i l'organització vital necessaris per a resistir aquestes lluites del treball, aquestes grans convulsions socials, en les que tota la força, tot el vigor del poder de l'Estat semblen insuficients?"

Per tot això, la política espanyola durant els primers 20 anys d'aquest segle es va trobar gairebé sempre tergiversada i apartada dels seus problemes essencials per campanyes xovinistes que, a Catalunya, consistien en una oposició irracional a tot el que era castellà i, a la resta d'Espanya, en una difamació sistemàtica de tot el que era català, amb manifestacions com les dels boicots més o menys periòdics als viatjants catalans.

I, tanmateix, és notable que, per damunt de les excitacions nacionalistes d'una i d'altra banda, hi havia períodes d'auge del moviment de masses en que totes les forces oposades al poder monàrquico-terratinent arribaven a coincidir. Així com a Catalunya existien forces que rebutjaven el nacionalisme conservador de la Lliga i pugnaven per unir les aspiracions nacionals del poble català amb la lluita dels pobles hispànics per la democràcia i la república, a Castella i arreu del país sorgien forces democràtiques que admetien —més o menys plenament— les reivindicacions autonòmiques catalanes. Era aleshores quan es veia clarament que la contradicció entre els pobles de tot Espanya, per una banda, i l'oligarquia aristocràtica terratinent, per l'altra, era més forta que tot.

La crisi de 1917: El fals nacionalisme de la gran burgesia catalana

El primer d'agost del 1914 va esclatar la primera guerra mundial entre les potències imperialistes. La guerra va repercutir a Espanya, que va quedar neutral, amb una impulsió general dels negocis de la burgesia. La perspectiva del guany fàcil va atreure grans inversions de capital estranger i va accelerar la fusió de la gran burgesia de tot Espanya —compresa la catalana— en una única oligarquia financera en la que també entraren cada cop més els aristòcrates terratinents.

Naturalment, la impulsió dels negocis burgesos comportava un increment de la força numèrica del proletariat. Segons els censos oficials, el nombre d'obriers espanyols va passar de 1.330.000 el 1910 a 1.617.000 el 1920. En alguns rams el nombre d'obriers va augmentar en més del 100 per cent. En el ram siderometal·lúrgic, per exemple, va passar de 61.000 a 200.000.

El comerç exterior absorbia la producció, fins el punt que el mercat interior —tot i la seva feblesa adquisitiva— mancava de productes. La burgesia s'aprofitava de l'exportació per apujar els preus a l'interior.

La contradicció de classe entre la burgesia i el propietari es va aguditzar. Les vagues per millors salaris i per la reducció de la jornada de treball eren freqüents a Barcelona i altres centres industrials d'Espanya. L'estiu del 1916 hi va haver una vaga general de ferroviaris a tot el país. El desembre del mateix any hi va haver, també a tot el país, una vaga general contra l'encariment del cost de la vida.

La consciència de classe dels treballadors es va elevar i un profund corrent empenyia la U.G.T. i la C.N.T. vers la unitat d'acció. Les lluites econòmiques anaven polititzant les masses treballadores i llur acció s'orientava cada vegada més clarament contra el règim monàrquico-terratinent, per la república democràtica.

S'acostava una crisi revolucionària. El feixuc aparell polític de l'oligarquia —superat per la rapidesa dels esdeveniments— començava a trontollar. La burgesia catalana veia acostar-se l'hora de l'arribada al poder. L'oligarquia mobilitzava les seves forces. Amb motiu de la petició de la burgesia catalana d'un Port Franc a Barcelona, va aixecar furioses campanyes contra els "catalans separatistes" i va organitzar boicots contra els productes i els viatjants catalans.

La Liga passà a l'atac amb el manifest "Per Catalunya i per l'Espanya gran", publicat el mes de març del 1916 amb la firma de tots els diputats i senadors catalans que aprovaven la seva política. Els parlamentaris catalans van recórrer les principals capitals de província amb l'intent d'organitzar-hi moviments regionalistes que canalitzessin el malcontentament general contra l'Estat centralista i recolzessin l'acció de la Liga per la conquesta del poder. Llevat d'Euscadi, on s'havia desenrotllat també un moviment nacional, i de Galícia, on les diferències de llengua, el renaixement cultural i les peculiaritats econòmiques i socials contenien un moviment nacional en potència, la Liga no va trobar cap suport seriós enlloc d'Espanya.

En el debat parlamentari de juny del 1916, Cambó ma-

nifestava sense embuts l'aspiració de la Liga i, ensems, el desencant pels fracassos experimentats fins aleshores:

"Som els regionalistes catalans un cas únic en la flora política espanyola, potser en la flora política d'Europa; ens passem la vida combatent els governs i fent oposició als governs, però jo he de dir-vos, senyors diputats, i permeteu que en aquest moment de sinceritat no tingui la hipocresia de la modèstia, que nosaltres som un grup d'homes de govern, que hem nascut per a governar, que ens hem preparat per a governar, que en l'esfera de l'acció on hem governat¹⁰ hem demostrat aptituds per a governar i, tanmateix, senyors diputats, estem condemnats a ser homes constantment d'oposició."

En el curs del mateix debat, el govern pressionà anunciant el projecte de crear un impost especial sobre "els beneficis de guerra", cosa que va a provocar l'alarma de la burgesia industrial i comercial enriquida amb el "boom" d'aquells anys.

Era l'enfrontament directe. Les classes enriquides aspiraven al poder polític. L'oligarquia aristocràtica, que sentia trontollar el seu aparell, es defensava. Les masses populars, víctimes de l'especulació i de l'inflació, lluitaven amb una combativitat creixent. El malestar atenyia l'Exèrcit, on s'anaven constituint les juntes d'oficials anomenades "de defensa". Cadascú mobilitzava les forces que podia. El 7 de juny Cambó reclamava en el Parlament l'autonomia de Catalunya. El 8 de juliol els diputats catalanistes demanaven la cooficialitat de la llengua catalana a Catalunya. El primer d'octubre, els diputats i senadors catalans es reunien amb els bascos per acordar d'oposar-se al projecte d'impost sobre beneficis extraordinaris. El 18 de desembre —com ja hem dit— les organitzacions obreres convocaven una vaga general contra l'encariment del cost de la vida.

L'any 1917 comença amb una crisi ministerial. L'agi-

¹⁰ Allusió a les Diputacions i a la Mancomunitat.

tació augmenta. El 25 de juny el govern acorda la suspensió de les garanties constitucionals.

La Lliga veu arribat el moment decisiu. El 5 de juliol convoca en assemblea tots els diputats i senadors catalans. Adhuc Lerroux hi assisteix. Reunida a l'Ajuntament de Barcelona, sota la presidència de Ramón d'Abadal, l'assemblea declara "la voluntat de Catalunya" d'obtenir un règim d'àmplia autonomia i la necessitat de transformar l'Estat centralista a base d'un sistema d'autonomies regionals. Acorda també —tot fent seves les reivindicacions dels partits democràtics de la resta d'Espanya—: 1) Demanar al govern la immediata reunió de les Corts perquè, en funcions de Constituents, resolguin sobre l'organització de l'Estat i l'autonomia dels municipis i donin solució immediata al problema militar i als problemes urgents de la vida econòmica espanyola; 2) Comunicar l'anterior acord al govern i, en cas de no obtenir la immediata convocatòria de les Corts, invitar tots els senadors i diputats espanyols a una assemblea extraoficial que deliberi sobre els extrems assenyalats i la reunió de la qual es celebrarà a Barcelona el 19 de juliol.

La Lliga pren, doncs, la direcció del moviment contra l'Estat oligàrquic. Juga la carta de la subversió i vol tenir al darrera el suport del poble català.

El cap del govern Dato refusa l'ultimàtum. El 19 de juliol és celebrada l'Assemblea de Parlamentaris convocada per la Lliga en un dels edificis del Parc de la Ciutadella, també sota la presidència de Ramón d'Abadal. Hi assisteixen 55 diputats i 13 senadors, 10 parlamentaris més hi envien públicament llur adhesió. Entre els assistents hi ha el líder del Partit Socialista Obrer Espanyol, Pablo Iglesias. El governador civil, Leopoldo Matos, acompanyat per la força pública, la suspèn sense trobar cap resistència. Es feren algunes arrestacions denominades de "la mano al hombro".

L'Assemblea de Parlamentaris s'entroncava amb la impulsió del moviment obrer i amb l'acord de la U.G.T. i la C.N.T. de preparar la vaga general.

La crisi revolucionària sembla a punt. El 13 d'agost, efectivament, esclata la vaga general a tot Espanya. Es proclamat l'estat de guerra. A Barcelona i a molts altres llocs hi ha topades entre els vaguistes i l'Exèrcit. Hi ha morts i ferits en particular a Sabadell. Alguns diputats són detinguts. Els vaguistes alcen barricades. Intervé l'artilleria. La vaga general durà sis dies.

A Catalunya, a Euscadi, a Astúries, els treballadors van lluitar heroïcament contra la força pública i l'Exèrcit, però la vaga va acabar amb una derrota momentània de la classe obrera. I amb ella, de tot el moviment democràtic.

La vaga general i el moviment democràtic manifestat entorn de l'Assemblea de Parlamentaris eren un gran cop pel poder de l'aristocràcia terratinent, ja minat per les Juntes de Defensa a l'Exèrcit i per la rebel·lia oberta dels funcionaris. El monarca i l'oligarquia, conscients de llur feblesa, van decidir la via del compromís i van oferir a la gran burgesia catalana de participar en el govern.

Una acció decidida podia haver acabat aleshores amb el poder centralista semi-feudal i haver establert un poder que transformés l'estructura política i econòmica del país, ensems que reconegués la personalitat nacional dels pobles de Catalunya, Euscadi i Galícia. Era el moment de plantejar obertament el problema de les llibertats polítiques i de les llibertats nacionals.

Però la gran burgesia catalana havia vist molt de prop la revolució, havia vist les masses populars al carrer. L'empenta verbal d'uns mesos enrera va deixar pas a una prudència covarda. L'interès estret de classe s'imposava per damunt de tot. La porta d'entrada en el poder polític li era finalment oberta i s'estimava més entrar-hi furtivament però sense riscos, que de bat a bat, amb el poble al darrera. Li feia més por el poble que l'oligarquia terratinent. Per altra part, la classe obrera encara no tenia una avantguarda suficientment preparada. Ni el PSOE ni l'anarquisme estaven capacitats per a donar a la vaga una direcció política correcta.

Els parlamentaris van deixar que passés l'escomesa del moviment obrer i es van tornar a reunir el mes d'octubre a l'Ateneu de Madrid. El 2 de novembre, Garcia Prieto constituïa el nou govern en el qual, al costat del homes de l'oligarquia semifeudal, entraven dos representants de la gran burgesia catalana: Joan Ventosa i Calvell a Hisenda i Felip Rodés a Instrucció Pública. Amb aquesta combinació, la Lliga va aconseguir nous privilegis econòmics i que no es parlés més de l'impost sobre beneficis extraordinaris de guerra.

Les masses populars catalanes que, per un moment s'havien arrengrerat amb entusiasme darrera la Lliga, que havien cregut en la seva demagògia sobre l'autonomia catalana, que s'havien llençat al carrer contra l'odiat Estat oligàrquic que la Lliga deia combatre també, es trobaven al cap i a la fi amb que les coses seguien com abans que la Lliga seia en el govern al costat dels enemics "centralistes". Així el fals nacionalisme de la Lliga quedava desemmascarat.

EL MOVIMENT NACIONAL CATALÀ
SOTA LA DIRECCIÓ DE LA MITJANA
I PETITA BURGESIA
[1917-1936]

I
L'ESFORC DE RETROBAMENT

1917: començava una època crítica. L'Estat oligàrquic semblava a punt d'enfonsar-se. Les lluites de classe preniën més i més amplitud. El triomf de la revolució russa d'octubre era un poderós estímul per a les masses treballadores. S'intensificaven les lluites reivindicatives. S'accentuava l'aspiració general a l'enderrocament de la monarquia. Totes les forces de conservació social semblaven insuficients per aturar l'empenta popular. El govern constituït el 2 de novembre no va durar i va deixar pas a un altre govern dit "de concentració" en el que, sota la presidència de Maura, figuraven Dato, Romanones, Garcia Prieto i, per la Lliga, Ventosa Calvell i el mateix Cambó.

Calia apaivagar la tempesta popular. El Govern restablí les garanties constitucionals, decretà l'amnistia pels fets de la vaga general... Però el malcontentament era massa fort. Els preus no paraven de pujar. El 1918 arribaven a l'índex 207 (sobre una base 100 el 1913). El govern "de concentració" no va poder superar les pròpies contradiccions i a l'Octubre del 1918 era substituït per un altre, íntegrament liberal. La Lliga es trobava altra vegada fora del poder.

A finals d'any, Cambó va explicar en un míting al Teatre del Bosc que "sense l'entrada dels regionalistes en el govern Espanya s'hauria desintegrat". Era una explicació franca: la Lliga havia entrat al govern per impedir que "Espanya" —és a dir, la monarquia— es "desintegrés". Per impedir, en substància, la revolució democràtica.

El moment de perill més greu havia passat. I l'oligarquia tradicional havia représ la direcció exclusiva de l'aparell estatal. La Lliga tornava a ser a l'oposició. I tornava a intentar la línia d'abans: la capitalització del sentiment nacional català. Junt amb el partit radical —tan desprestigiât pels seus escàndols administratius, especialment a l'Ajuntament de Barcelona, i tan menyspreat pels treballadors, per la seva demagogia— va llençar una campanya per l'autonomia integral de Catalunya. La demanda fou presentada el 29 de desembre del 1918 per una comissió de diputats de la Lliga, de terratinents alfonsistes i carlins, més alguns diputats aïllats, com Marcel·lí Domingo, Ramón Nogués i Comet i August Pi Sunyer.

Cambó havia dit, en el míting del Teatre del Bosc:

"Déu ha volgut que toqui a la nostra generació el renovament de Catalunya (...). Ara aquesta ressorgirà si no hi ha divisions entre els catalans. (...) Per això no hem de vacillar. Sigui República o Monarquia, Catalunya està decidida a tot, passi el que passi, costi el que costi. Tot el que es posi al davant de la marxa de Catalunya serà esclafat. En aquesta situació, República? Monarquia? Catalunya!

El llenguatge es radicalitzava, però els fets havien obert molts ulls i les paraules de la Lliga no trobaven ja el ressò d'abans. El moviment nacional començava a reorientar-se sense la Lliga, contra la Lliga.

D'altra banda, les lluites obreres s'intensificaven, el

govern suspenia les reunions de Corts —i la petició d' autonomia integral era arxivada—.

L'onze de novembre del 1918, les potències imperialistes, espantades per la possible extensió del moviment revolucionari, ja triomfant a Rússia, firmaven l'armistici. La crisi econòmica no trigaria a esclatar a Espanya. El negoci fàcil dels anys de guerra s'havia acabat bruscament. El comerç exterior d'Espanya, que l'any 1918 presentava encara un superàvit de 362'7 milions de pessetes, l'any 1919 tancava anivellat i el 1920 amb un dèficit de 424 milions. El desembre del 1920 feia fallida espectacular el Banc de Barcelona.

Era la crisi, efectivament. Les corporacions econòmiques catalanes, amb el Foment del Treball Nacional al capdavant, es van disposar a fer-ne pagar les conseqüències a la classe obrera i a les masses populars en general. La resistència d'aquestes topava amb una intransigència cada cop més tancada de la patronal. L'extraordinària energia i l'esperit de sacrifici dels treballadors van inspirar a Martí i Julià la frase que "...el dia que els obrers prenguin el catalanisme en llurs mans, la llibertat de Catalunya serà una realitat...".¹¹

Tanmateix, la classe obrera era presonera, encara, de la ideologia anarco-sindicalista i no comprenia prou bé el paper del moviment nacional com aliat en la seva lluita emancipadora. L'anarquisme, tancat en l'apoliticisme i en la creença que la "revolució social" pot triomfar de la nit a l'endemà, no va trobar altra sortida, davant la intransigència de la patronal, que la famosa "acció directa". En comptes de mobilitzar l'opinió entorn de la classe obrera, va aïllar aquesta d'aquella i es va deixar portar, per les provocacions de la patronal, a un terreny en el que no li quedava altre camí que sucumbir més o menys heroïcament.

La patronal va començar a fer assassinar els dirigents

¹¹ Citat per S. Rocamora en l'estudi *Síntesis de política catalana contemporània*, publicat en "Libro Banco-Cataluña", Buenos Aires, 1956.

dels sindicats obrers pels pistolers dels "Sindicats Lliures". El desembre del 1920, les "forces vives", encapçalades pel Foment del Treball, exigien al govern la destitució del governador civil, Frederic Carles Bas, que no es posava prou incondicionalment al seu servei. El govern central accedia i enviava a Barcelona dos generals tristement cèlebres: Severiano Martínez Anido, com a governador i Miguel Arlegui com a cap de policia. La força repressiva del govern i els pistolers de la patronal emprenien en comú la tasca d'ofegar en sang el moviment obrer. Una gran part de la burgesia catalana ja no acceptava altra llei que la "lleï de fugues". Les reivindicacions nacionalistes quedaren al marge. L'interés de classe passava per damunt de tot. Aquella mateixa classe que feia tant poc de temps encara cridava contra l'absolutisme centralista, demana ara a crits una dictadura. I la dictadura va arribar, llençada, efectivament, des de Barcelona. El 13 de setembre del 1923, el General Primo de Rivera capità general de Catalunya, aplaudit per la burgesia catalana, anunciava el cop d'Estat i es traslladava a Madrid per a fer-se càrrec del poder en nom dels sagrats interessos de l'aristocràcia terratinent i de l'oligarquia financera —amb la gran burgesia catalana inclosa—.

El primer de desembre, el rei i Primo de Rivera passaren per Barcelona, de retorn d'un viatge a la Itàlia feixista. En el banquet que la gran burgesia catalana els va oferir a l'hotel Ritz, el president de la Mancomunitat, Puig i Cadafalc —que havia succeït a Prat de la Riba, mort el 1917— va a brindar per "*l'Espanya nova*". L'Espanya nova que, tot seguit, va prohibir l'ús del català en tots els organismes oficials i l'exhibició de la bandera catalana, va posar la Mancomunitat sota la "presidència" del cacic de Terrassa, el monàrquic Alfons Sala, i, finalment, el maig del 1925 la va dissoldre, davant la passivitat de la Lliga. La gran burgesia sacrificava la pròpia obra, malbaratava les aspiracions hegemòniques de cara a Espanya a canvi de "l'ordre públic" a Catalunya.

Esforços per a la reorientació del moviment nacional

La classe obrera i les masses pageses de tot Espanya superaven de mica en mica el nihilisme anarquista i el reformisme del Partit Socialista. Els delegats al Congrés de la C.N.T. celebrat al Teatre de la Comèdia de Madrid l'any 1919, acordaren l'adhesió a la Internacional Comunista i a la Internacional Sindical Roja. Els grups específics anarquistes van escamotejar l'acord sense gaires contemplacions. La repercusió de la revolució russa —motor del moviment revolucionari internacional d'aquells anys— va ser més profunda en els rengles del P.S.O.E. La Joventut Socialista primer, fundà l'any 1920 el Partit Comunista Espanyol i més tard prestigiosos dirigents i gran nombre de militants fundaren el Partit Comunista Obrer. Tanmateix, els primers militants comunistes no podien propagar encertadament unes teories que no coneixien prou bé i que solament amb la fundació del Partit Comunista d'Espanya, l'any 1921, van començar a ser divulgades. La revolucionària solució del problema nacional dels comunistes russos era encara mal coneguda. De fet el Partit Comunista no va poder propagar àmpliament les seves posicions polítiques i ideològiques fins la República.

Des del 1917 alçaven el cap molts nuclis i partits nacionalistes, oposats a la Lliga, i grups republicans oposats al llerrouxisme. Es feien i desfeien, canviaven de nom, s'unificaven i es tornaven a separar. Començava l'esforç per retrobar una nova orientació del moviment nacional, després de la traïció de la Lliga. La ideologia nacional-imperialista de la gran burgesia havia fracassat. La petita i mitjana burgesia s'esforçava per elaborar i propagar una nova concepció del nacionalisme i per pendre'n la direcció política.

En el moment del cop d'Estat de Primo de Rivera, alguns partits havien adquirit ja una certa consistència.

Estat Català, fundat per Francesc Macià l'any 1922, gaudia del prestigi del seu fundador ex coronel que s'

havia retirat de l'Exèrcit l'any 1907 en presentar-se com a candidat de Solidaritat Catalana. Era propietari de "Valmanya", un dels latifundis més grans de Catalunya. Però per la seva ideologia era un petit burgès, home afable i sentimental, que combinava la bonhomia amb l'energia del militar. Entorn seu es van aplegar nuclis petit-burgesos actius que, per naturalesa de classe i per estar menys lligats al mercat espanyol en el seu conjunt, es manifestaven radicalment per la República i per una solució del problema nacional estrictament catalana. Alguns admetien el pacte posterior amb els restants pobles hispànics. D'altres es declaraven resolutament separatistes.

Acció Catalana, creada també el 1922 per Jaume Bofill i Mates, Lluís Nicolau d'Olwer, Antoni Rovira i Virgili, Carles Jordà, Leandre Cervera i d'altres, era expressió de la intel·lectualitat liberal i europeitzant i de la mitjana burgesia, els interessos de la qual entraven en contradicció creixent amb l'oligarquia financera —compresa la gran burgesia catalana— no solament a Catalunya sinó en el mercat espanyol en el seu conjunt. Junt amb altres agrupacions nacionalistes basques i gallegues, *Acció Catalana* va fundar l'organisme "Galeusca".

Unió Socialista de Catalunya, constituïda el 1923 per Rafael Campalans, Gabriel Alomar, Manuel Serra i Morret, Joaquim Xirau i d'altres, expressava el nacionalisme de bona part de la intel·lectualitat universitària. Els fundadors s'havien separat del P.S.O.E. per la concepció centralista d'aquest, incompatible amb el moviment nacional català. Era particularment actiu a l'Escola Industrial i en el moviment cooperatiu. Intentava d'incorporar al nacionalisme una èlite obrera i de fer una síntesi del nacionalisme i del socialisme reformista.

En aquests partits militaven o van ingressar durant la Dictadura diversos intel·lectuals de prestigi. I, sobretot, advocats que s'havien distingit en la defensa judicial de la C.N.T. i dels militants anarco-sindicalistes. Entre aquests advocats destacava la figura de Lluís Companys, que tam-

bé era assessor jurídic de la *Unió de Rabassaires*. La seva influència va ser decisiva per guanyar a la causa del moviment nacional diversos dirigents cenetistes i els nuclis dirigents dels rabassaires.

Francesc Macià, una figura cabdal

En ser instaurada la dictadura de Primo de Rivera, Macià s'exilià a França, on es dedicà, íntegrament a la propaganda de l'ideal catalanista i a l'obtenció de recursos per l'alliberament de Catalunya, que concebia més aviat com una acció militar que com una lluita política.

Una de les seves primeres activitats fou el llençament de l'emprèstic "Pau Claris", els bons del qual portaven les quatre barres, l'estel d'Estat Català i la llegenda següent:

"Per la llibertat de Catalunya; per la cultura dels catalans, per la riquesa catalana, pel millorament i dignificació del proletariat."

La difèrença amb les formulacions de Prat de la Riba era fonamental. Macià s'adreçava a tothom, al burgès i al treballador. Dels catalans d'Amèrica rebia diners i consells de mantenir-se ferm en "l'ideal separatista". L'any 1925 va fer un viatge a Moscou i va prendre contacte amb la Internacional Comunista. L'alliberament dels pobles de la vella Rússia per la revolució socialista havia impressionat profundament diversos nuclis nacionalistes. A París es va constituir un comitè de relacions entre Estat Català, la C.N.T. i el Partit Comunista d'Espanya. Tammateix, la pressió insistent dels elements de dreta va influir Macià. Les seves relacions amb els comunistes es van anar refredant i l'esmentat Comitè va desaparèixer mentre es reforçaven les relacions entre Macià i els dirigents d'Acció Catalana.

La gran burgesia pressionava cada cop més els petits comerciants i industrials. L'aparell de la Dictadura li servia

per aconseguir més privilegis contra el poble treballador. Els petits competidors eren implacablement eliminats.

Macià cregué arribat el moment de l'aixecament de Catalunya. Organitzà una centúria d'homes armats i el novembre del 1926 es van concentrar a Prats de Molló —al departament francès dels Pirineus Orientals— amb l'intent de passar a Catalunya i donar el senyal de la sublevació. Els dirigents anarquistes havien d'ordenar la vaga general en nom de la C.N.T.

Macià i la seva centúria van ser detinguts pels gendarmes francesos. La vaga general no es va produir. Però el seu gest, romàntic i patriòtic, va desvetllar una onada d'entusiasme en el poble català, a les ciutats i al camp.

Macià, expulsat de França, va visitar diversos països d'Amèrica Llatina. A La Havana va jurar la "Constitució" separatista elaborada pels nuclis catalans de Cuba.

Mentrestant, a Catalunya, sota la bandera de Macià, començava una intensa activitat ideològica i política, contra la Lliga i exaltadora de la nova concepció del moviment nacional.

Eixamplament del moviment nacional sota la Dictadura

La persecució del moviment nacional per la Dictadura feia cada dia més evident la incompatibilitat de les aspiracions democràtiques i alliberadores d'aquell amb la monarquia. El moviment nacional català s'identificava, doncs, cada cop més clarament amb el republicanisme. D'aquesta manera adquiria un caràcter democràtic que no havia tingut sota la direcció de la Lliga. Les forces democràtiques de la resta d'Espanya, orientades també cap el republicanisme, no podien deixar de veure en el moviment nacional català un aliat poderós. Tot plegat enfortia l'amistat i la col·laboració entre els pobles d'Espanya.

L'any 1927, el moviment obrer havia recuperat ja bona part de les forces i del terreny perduts. Els sindicats eren

reconstituïts de mica en mica. Les vagues, freqüents. La burgesia nacional —petita i mitjana— intensificava la propaganda nacionalista, tot barrejant-hi temes de caràcter social. La solució dels quals era condicionada a la del problema nacional. La seva formulació podria ser sintetitzada així: els salaris havien de permetre una vida decorosa als obrers i llurs famílies, l'escola havia de ser gratuïta i els estudis superiors accessibles als fills dels treballadors, els arrendaments i parts pagats pels pagesos als grans propietaris eren abusius i calia rebaixar-los. Però per a que tot això fos realitzable calia que, previament, Catalunya fos lliure i governada pels catalans.

Diguem que l'anarquisme va facilitar —per via d'abstenció— la penetració d'aquesta propaganda nacionalista en la classe obrera. Per als anarquistes el problema nacional era un problema polític més que només interessava els polítics. La classe obrera es trobava així mancada de plantejaments i posicions propis.¹²

Les societats culturals, esportives, recreatives, les cooperatives, els ateneus, les escoles nocturnes, eren centres de contínues discussions, de polèmica ideològica entorn a les noves concepcions nacionalistes. I àdhuc la rivalitat entre el Club de Futbol Barcelona —l'equip dels catalanistes—

¹² La concepció anarquista del problema nacional no podia ser més elemental i negativa. Uns anys més tard, ja en plena República, l'òrgan de la C.N.T. *Solidaridad Obrera* la resumiria així: "La nacionalitat catalana o qualsevol mena de nacionalitat és una concepció tan artificial com la de la nacionalitat anglesa, espanyola, russa, etc." (S.O.30.9.1932). La seva actitud pràctica o bé consistia en el menyspreu pur i simple del moviment nacional o en l'oposició irreductible. El Ple dels sindicats de la C.N.T. del 23.4.1931 —uns dies després de la proclamació de la República— declarava que la C.N.T. lluitaria contra les aspiracions separatistes "...arrelades a les regions de Catalunya, Galícia i Bascònia..." amb totes les seves forces, "...des de la vaga general fins la insurrecció armada..." (S.O. 24.IV.31) (Vegeu l'estudi de L.V. Ponamariéva, "La qüestió nacional a Espanya i el moviment d'alliberament dels catalans, del 1931 al 1933" en el volum "Sobre la història de les lluites alliberadores del poble espanyol." Moscú, 1959).

i el Real Club Deportivo Español —l'equip dels homes d'Unió Patriòtica del Primo de Rivera— servia per a la propagació de l'ideal nacionalista. El teatre d'aficionats era un altre centre d'agitació. Ho eren les ballades de sardanes, les subscripcions populars per les edicions de l'Institut d'Estudis Catalans... Tot ajudava a formar els nuclis locals de l'organització nacionalista i a endegar el malcontentament contra la Dictadura pel camí d'una acció conscient per la República i els drets nacionals de Catalunya.¹³

La intel·lectualitat, des de la Universitat i els diversos Instituts i Centres culturals prohibits o condemnats a vida precària per la Dictadura, intervenia activament en la lluita política i es deçantava cada cop més cap a les posicions republicanes i nacionals de la petita i mitjana burgesia.

Els estudiants van constituir la Federació Universitària i Escolar (F.U.E.) i van actuar cada cop més obertament contra la dictadura. En col·laboració amb la F.U.E. de Madrid, van ser els iniciadors i organitzadors principals de l'Exposició del Llibre Català a la Biblioteca Nacional de Madrid, l'any 1927. Amb aquest motiu van ser celebrades reunions, col·loquis i conferències que contribuïen a estretyar l'amistat castellano-catalana. La participació de Pompeu Fabra en l'Exposició, amb una conferència sobre la llengua i la cultura catalanes, va mobilitzar molts intel·lectuals madrilenys de categoria i va inspirar el seu manifest en defensa de la cultura catalana. Aquesta col·laboració entre intel·lectuals catalans i castellans s'orientava també cada vegada més decididament cap a una posició pro-republicana i pro-reconeixement de la personalitat nacional de Catalunya.

En definitiva, l'opressió nacional de la Dictadura, la negació de les llibertats bàsiques, que en un primer moment havien colpit durament les forces democràtiques i

¹³ Vegeu més endavant la situació al camp i l'evolució de la qüestió agrària.

nacionalistes, provocava —per via de reacció— una ampliació del moviment democràtic i nacional. Totes les formes d'expressió eren emprades, clandestines, semilegals i legals. Nous sectors s'incorporaven a l'acció. I sota el silenci i l'ordre aparents del règim dictatorial, s'anava preparant la gran explosió popular que enderrocaria la Dictadura i proclamaria la República —i amb ella, els drets nacionals de Catalunya—.

La Lliga, abandonada per la joventut¹⁴ va fer encara alguns intents per recuperar la direcció del moviment nacional. Cambó va trencar el seu mutisme amb l'opuscle *El silenci de Catalunya* que volia ser una justificació de la col·laboració de la Lliga amb Primo de Rivera amb l'argument suprem que aquest havia restablert l'ordre públic a Catalunya.

Els dirigents de la Lliga van començar a publicar articles i comentaris sobre "els veritables interessos catalans", la línia directriu dels quals era la condemna del nacionalisme d'esquerra i del separatisme i la demostració que Catalunya no podia prescindir del mercat espanyol. La

Lliga veia venir la caiguda de Primo de Rivera i volia situar-se per quan arribés el moment. En caure, efectivament, Primo de Rivera el gener del 1930, Cambó va publicar el llibre "Per la concòrdia", en el que reivindicava l'obra de la Lliga. Atacava el catalanisme d'esquerra —especialment la tendència Macià— i es pronunciava contra la República i a favor de la Monarquia.¹⁵

La Lliga va emprar totes les seves energies a defensar la Monarquia, a deturar el corrent popular per la República i la democràcia. Va donar un ministre —Ventosa i Calvell— per a l'últim govern monàrquic —el de l'almirall Aznar—. Com sempre, el seu interès de classe passava per damunt de tot. I aquells homes que uns anys enrera drecaven les masses populars catalanes contra l'Estat burocràtic, incapaç i corromput de l'oligarquia, acudien una vegada més a defensar-lo contra l'empenta renovadora del poble.¹⁶ No és d'estranyar, doncs, que el dia de la proclamació de la República, centenars de milers de persones sortissin al carrer a Barcelona cridant "Visca Macià, mori Cambó."

¹⁴ L'organització juvenil de la Lliga s'havia dissolt i els seus caps més representatius havien passat a Acció Catalana.

¹⁵ Argumentava que "... és més fàcil convèncer un home de la raó de Catalunya que haver de convèncer tot un poble..." Insistia en "l'iberisme", és a dir, en l'aismilació de Portugal.

¹⁶ El 1931, Cambó va fundar un nou partit, el "Partido Centro Constitucional", per unir les forces monàrquiques i tradicionalistes de tot Espanya. Entre els seus membres hi havia el Duc de Maura, Antonio Goicochea (un dels futurs organitzadors de l'aixecament feixista), el Duc de Figuera, etc.

LA BURGUESIA NACIONALISTA-REPUBLICANA EN EL PODER

Proclamació de la República

L'any 1929 va ser decisiu. La crisi mundial començava a repercutir intensament a Espanya i aguditzava la lluita de classes. A Barcelona, els obrers de l'Exposició Internacional es van declarar en vaga. El gener del 1930 Primo de Rivera va haver de cedir el poder al general Berenguer, que va restablir algunes llibertats públiques, va decretar una amnistia per als presos polítics i autoritzà el retorn d'exiliats. També va anunciar eleccions legislatives. El rei i l'oligarquia volien sortir del pas amb algunes concessions però, de fet, contribuïen a fer més patent la descomposició del règim i a estimular les forces democràtiques.

Els partits burgesos republicans i els principals partits nacionalistes catalans, junt amb el Partit Socialista, es van posar d'acord amb el Pacte de Sant Sebastià per a proclamar la República i organitzar el primer govern provisional. Els dirigents sindicalistes es comprometien a deixar que els polítics fessin la "revolució política" i a no provocar conflictes durant els primers sis mesos de República. D'aquesta manera, els dirigents socialistes i anarquistes —que tenien una influència preponderant en la classe obrera— es posaven a remolc de la burgesia i li permetien de capitalitzar els esforços i sacrificis realitzats per les masses obrera i pageses.

Els representants dels partits nacionalistes catalans a la reunió de Sant Sebastià —Jaume Aiguadé, Manuel Carrasco i Formiguera i Maties Mallol i Bosc— després d'aprovar el pacte, van signar una declaració en la qual precisaven que llur participació

“...fou precedida del reconeixement unànime i explícit, per part de totes les forces republicanes espanyoles, de la realitat viva del problema de Catalunya i del compromís formal, contret per tots els presents, respecte a la solució de la qüestió catalana segons el principi d'autodeterminació, concretat en el projecte d'Estatut o constitució autònoma, proposada lliurement pel poble de Catalunya i acceptada per la voluntat de la majoria dels catalans, expressada en un referendum votat per sufragi universal...”

Com a forma d'acció contra la monarquia era prevista la sublevació. El 12 de desembre del 1930, els capitans Fermí Galàn i Angel Garcia Hernández es van sublevar al capdavant de la guarnició de Jaca, però en no ser secundats per altres guarnicions van haver de rendir-se. 48 hores després eren afusellats. El crim, en comptes de salvar la monarquia, en va precipitar la fi.

El general Berenguer va dimitir i l'almirall Aznar constituí un nou govern el 18 de Febrer del 1931. Com ja hem dit, Ventosa i Calvell ocupava la cartera d'Hisenda en nom de la Lliga. Era un últim intent de salvar el que la història ja havia condemnat.¹⁷

Van ser convocades eleccions municipals. Els diversos partits nacionalistes d'esquerra van formar una coalició encapçalada per Francesc Macià que va presentar candidatures úniques arreu de Catalunya, enfront de la conjunció Lliga-Tradicionalistes. Acció Catalana, que esperava, potser, capitalitzar en benefici propi la probable desfeta de la Lliga, va presentar candidats independents.

¹⁷ “L'any 1931 hi hagué a Barcelona una altra fallida espectacular, la del Banc de Catalunya”.

El poble va bolcar els vots en les candidatures de la coalició d'esquerra. El triomf va convertir aquesta coalició en un nou partit: *Esquerra Republicana de Catalunya*.

Amb les eleccions del 12 d'abril esclatava l'entusiasme republicà de tots els pobles d'Espanya. El rei havia d'abandonar el país. El 14 d'abril era proclamada la República. Milers de persones sortien al carrer a manifestar el seu entusiasme. I el crit que a Catalunya simbolitzava el triomf popular era —ja ho hem dit—: “Visca Macià, mori Cambó”.

La Generalitat de Catalunya

Macià i els seus partidaris no varen esperar. Van proclamar de seguida la República. I en el manifest de proclamació, Macià deia: “Catalans:

Interpretant els sentiments i els anhels del poble que ens acaba de donar el seu sufragi, proclamo la República Catalana, com a Estat integrant de la Federació Ibèrica.

D'acord amb el president de la República Federal Espanyola, don Niceto Alcalà Zamora, amb el qual hem ratificat els acords del Pacte de Sant Sebastià, assumeixo provisionalment les funcions de president del Govern de Catalunya, esperant que el poble espanyol i el català expressin quina és, en aquests moments, llur voluntat...”

El text de la proclamació anava més enllà dels esquemes institucionals previstos pel Pacte de Sant Sebastià. El govern provisional de la República, alarmat, va enviar a Barcelona els seus dos ministres catalans —Lluís Nicolau d'Olwer i Marçalí Domingo— i el socialista Fernando de los Ríos per discutir amb Macià els termes de la proclamació. El govern de la República no volia pre-establir el caràcter federal o unitari de la República i, molt menys, acceptar el terme de Federació Ibèrica. Els resultats de la discussió van consistir en un canvi de denominació: la

“República Catalana” esdevenia “Generalitat de Catalunya”. Les raons eren oficialment explicades en una nota:

“Els tres ministres del Govern Provisional de la República han confirmat, de la manera més completa i absoluta, la seguretat que es complirà el Pacte de Sant Sebastià. Tots els reunits hem reconegut la conveniència d'avançar l'elaboració de l'Estatut de Catalunya, el qual, un cop aprovat per l'Assemblea d'Ajuntaments catalans, serà presentat com a ponència del Govern Provisional de Catalunya a la resolució de les Corts Constituents.

També ha estat unànime per part de tots els reunits el reconeixement de la saludable eficàcia revolucionària dels actes realitzats fins ara a Catalunya. Per la seva part, el Consell de Govern que ha vingut actuant fins aquest moment a Catalunya ha decidit fer-ho, d'ara endavant, amb el nom, de gloriosa tradició, de Govern de la Generalitat de Catalunya”.

El canvi de denominació va passar, en el fons, desapercbut per a les masses populars, per a les quals l'essencial era la consolidació de la República, la satisfacció de les aspiracions nacionals i de les reivindicacions econòmiques i socials. Però alguns nuclis van condemnar-lo. Alguns nuclis de l'antic *Estat Català* van reprendre aquest nom i es van constituir en nou partit. Un altre grup més reduït s'havia declarat obertament separatista i a mitjans del 1930 va constituir *Nosaltros Sols*. La seva influència, tingué poca importància.

Els nuclis catalans d'Amèrica, deslligats de la variable situació de Catalunya, també van protestar per la substitució de la “República Catalana” i van escriure a Macià fent-n'hi retret. La resposta de Macià, datada el 17 de juny del 1932, és un document important que ens permet de veure alguns dels límits amb què topa el moviment nacional sota la direcció de la petita i la mitjana burgesies:

“Aquesta victòria electoral de les esquerres —diu Macià— és l’arma democràtica que ens posa a les mans els destins de Catalunya. Només així poguerem proclamar la República Catalana com a fruit de l’ideari mantingut sempre per nosaltres.

Malauradament, la República Catalana, per fets que seria llarg de contar, no tenia l’ajuda d’organitzacions netament nacionalistes i amb un criteri patriòtic prou definit. He de confesar-vos que els grups que l’haurien sostinguda, extremistes de tota mena, haurien parat la mà, l’endemà de la revolta al carrer. Hauriem aconseguit una República roja, cosa que repugnava a la immensa majoria dels catalans i suposo que també a vosaltres. Estic segur que aquesta República de caràcter social que us hauria estat imposada, sens dubte hauria posat els catalans en lluita amb nosaltres mateixos, hauria fet perillar les nostres llibertats i l’existència de la República mateixa”.

Document important, hem dit perquè posa de relleu la contradicció interna inherent als moviments nacionals dirigits per la burgesia: el temor a l’acció de la classe obrera i les masses populars, l’afany de reduir el moviment nacional a unes realitzacions que no vagin més enllà de l’interès de classe de la burgesia dirigent.

Però de fet, amb la proclamació de la República i l’establiment de la Generalitat, el poble català —que sentia moltes de les seves reivindicacions nacionals satisfetes— va portar a un primer pla les seves aspiracions socials.

El Consell de la Generalitat governava, de fet. Era el moment de començar a donar satisfacció a les necessitats més urgents i sentides de la població. La Generalitat demanava al poble paciència i més paciència al·legant que l’Estatut havia de ser aprovat encara pel Parlament de la República. Per no irritar la reacció, mantenia l’ordre i deixava que aquesta conspirés, que la gran burgesia sabotegés l’economia i tanqués fàbriques, acomiadés milers

de treballadors i els condemnés a la desocupació forçosa i a la misèria. Deixava que el governador civil, Anguera de Sojo, utilitzés la força pública contra la classe obrera que lluitava pel dret al treball i per millors salaris. A tot Catalunya, la Guàrdia Civil era enviada contra els treballadors industrials en vaga i contra els pagesos que es negaven a pagar als terratinents els mateixos arrendaments o parts que abans i a les companyies propietàries dels canals, els mateixos cànon. Un exemple significatiu va ser la vaga de setembre del 31 dirigida, essencialment, contra el governador Anguera de Sojo. Hi van participar més de 300.000 persones. Hi van haver xocs amb la policia, detencions, empresonaments. Macià que havia començat condemnant els excessos de la policia, va acabar fent una crida en la que condemnava “els infractors de l’ordre” i assenyalava “...la necessitat de prendre mesures contra la intolerable situació que amenaça la vida i la salut dels ciutadans”.

L’Estatut de Catalunya

El 14 de juliol del 1931, l’Assemblea i el Govern Provisional de la Generalitat aprovaven el projecte d’Estatut de Catalunya elaborat a Núria per una comissió presidida per Jaume Carner. Constava de 52 articles, el primer dels quals enuncitava que “Catalunya és un Estat autònom dintre de la República espanyola”. En el preàmbul hom feia constar l’aspiració a una estructuració federativa de l’Estat espanyol. El projecte preveia també que la llengua oficial a Catalunya havia de ser el català. La Generalitat es reservava el poder legislatiu i executiu en matèria d’ensenyament, en tots els graus; règim municipal i divisió territorial de Catalunya; regulació del dret civil i hipotecari; organització dels tribunals; nomenament de notaris i registradors de la propietat; legislació de ferrocarrils, camins, canals i ports; ordenació dels serveis forestals, agrònomic i pecuaris. Sindicats i cooperatives agrícoles i acció social agrària; beneficència i sanitat interiors; po-

licia i ordre interiors; serveis d'aviació civil i radiodifusió; establiment i ordenació de centres de contractació de mercaderies i valors; cooperatives i mutualitats; emissió d'emprèstits, i altres matèries relatives a la vida interior de Catalunya no reservades pel poder central.

També corresponia a la Generalitat la competència executiva en diverses matèries legislades per la República entre elles la recaptació d'impostos i monopolis.

La defensa, l'establiment dels drets constitucionals i les condicions per a ser espanyol, les relacions internacionals, el règim d'aduanes, les relacions amb l'Església, l'organització militar, la declaració de guerra, el sistema monetari, l'emigració i immigració, el servei de passaports, les comunicacions (correus, telègrafs, radiocomunicació) i d'altres matèries eren atribució exclusiva del govern central.

Com a recursos principals, la Generalitat es reservava els impostos directes: contribució territorial, rústica i urbana; contribució industrial i de comerç; contribució sobre les utilitats de la riquesa mobiliària; impostos de drets reals i sobre transmissió de béns.

El projecte fou sotmès a l'aprovació dels ajuntaments, primer, i de tot el cos electoral català, després. El 2 d'agost del 1931, el poble català aprovà el projecte d'Estatut amb el 95 per cent de vots a favor, que equivalia al 75 per cent del cos electoral. Al camp el percentatge favorable era del 99 per cent.¹⁸

El 15, d'agost, el projecte fou portat personalment per Macià a Madrid, tot esperant que l'aprovació per les Corts seria ràpida.

Però a les Corts la majoria dels diputats no veien amb gaire bons ulls la qüestió catalana. Adhuc en la coalició governant hi havia moltes reserves, especialment per part dels socialistes. La discussió de l'Estatut no va començar fins el 6 de Maig del 1932 i va avançar lentament, enmig

¹⁸ El nombre total de vots feu de 592.960 a favor i 3.276 en contra.

d'innombrables regateigs que, en el fons, eren concessions a la reacció.

El destí de l'Estatut —i el reconeixement més o menys autèntic i ple del dret d'autodeterminació— depenien doncs, de l'acció de les masses populars. L'Esquerra, però, no va fer gairebé res per organitzar-la i centrava la seva acció en els compromisos parlamentaris. El setembre del 1931, Lluís Companys demanava al poble, en un discurs pronunciat a Barcelona, "tranquil·litat", "comprensió", "esperit de responsabilitat"... Tanmateix, el 24 d'abril del 1932, 200.000 persones es manifestaven a Barcelona i obligaven les Corts a començar la discussió dues setmanes més tard.

Durant la discussió parlamentària, el text inicial fou objecte d'importantes modificacions. La formulació de l'article primer es convertí en un altre que definia Catalunya com a "regió autònoma integrant de l'Estat espanyol". Fou també suprimit el punt sobre l'aspiració a una estructura federal de l'Estat espanyol. El català fou reconegut com a idioma oficial de Catalunya, però en igualtat de condicions amb el castellà. Al paràgraf que atorgava a la Generalitat el poder legislatiu en matèria agrària, feu afegida una clàusula que salvaguardava la competència del poder central en allò que calgués per "...la protecció de la riquesa i la coordinació de l'economia...", clàusula que serviria, precisament, a la gran burgesia catalana per a impugnar, més tard, les reformes socials al camp català. En el domini de la justícia era reconeguda a la Generalitat la competència en l'organització de totes les jurisdiccions, llevat de la militar. A Catalunya era creat un Tribunal de Cassació, però no un Tribunal Suprem com preveia el projecte. Els fiscals eren, doncs, subordinats al poder central. En la qüestió de policia i ordre interiors s'acordà el traspàs a la Generalitat dels serveis de policia de Catalunya —llevat dels de frontera—. Però al mateix temps era creada una "Junta de Seguretat", formada per representants de la Generalitat i del poder central —en nombre igual— que exercia un control

superior de policia sobre el territori català. Fou atorgat al govern central el dret d'enviar la força armada a Catalunya, no solament a petició de la Generalitat —com era previst al projecte inicial— sinó també per pròpia iniciativa. El govern central tenia també el dret d'inspecció sobre l'execució a Catalunya de la legislació general d'Espanya. En cas de conflicte entre la Generalitat i el govern central, el litigi seria examinat no per un tribunal especial paritari —com preveia el projecte— sinó pel Tribunal de Garanties Constitucionals, en el qual Catalunya només hi podia tenir un representant.

La lentitud de la discussió fou trencada per la con-moció de l'aixecament del general Sanjurjo. Sota la pressió de l'empenta popular i de la derrota de la reacció, les Corts aprovaren l'Estatut, el 9 de setembre del 1932, per 318 vots a favor i 19 en contra.

Un cop aprovat l'Estatut, fou elegit el Parlament de Catalunya. Macià fou designat president de la Generalitat —ja amb caràcter efectiu— i es va formar el nou Consell de govern. El Parlament de Catalunya constava de 85 diputats.¹⁹ La majoria era formada pels 61 diputats de l'Esquerra Republicana, Acció Catalana i Unió de Rabassaires i els 5 de la Unió Socialista de Catalunya. L'oposició, pels 16 diputats de la Lliga i dels terratinents. Hi havia també un diputat d'Unió Democràtica, elegit en les llistes de la Lliga però que, de fet, col·laborava amb la majoria. La Generalitat va crear noves institucions, va redreçar-ne d'altres que havien decaïgut durant la Dictadura i va realitzar una obra molt estimable en el terreny cultural i educatiu. Però les aspiracions de millorament econòmic i social de les masses catalanes no van ser satisfetes en la mesura en que podien i havien de ser-ho. I això, de mica en mica, anava accentuant el divorci entre el poble y l'equip burgès governant.

Ara bé, malgrat les reticències i les concessions a la

¹⁹ De fet eren 83, puix dos d'ells havien estat elegits en dues circumscripcions diferents.

reacció, l'Estatut era una important victòria per a les forces democràtiques de Catalunya i de tot Espanya. Catalunya no havia gaudit mai de tanta llibertat en els darrers 200 anys. L'Estatut havia estat aconseguit gràcies a l'auge de les forces democràtiques a tot Espanya. Era un cop a l'unitarisme reaccionari de l'oligarquia i, per tant, una important contribució a l'enfortiment de la democràcia espanyola. Era també un instrument —imperfecte però real— per a plantejar la lluita contra la reacció catalana en condicions favorables per al poble. No és d'estranyar, doncs, que els homes de la Lliga i els terratinents de l'Institut de Sant Isidre veiessin l'Estatut com un enemic i lluitessin contra la seva aplicació aliats a la reacció centralista. I si aquest instrument no fou més efectiu la causa cal cercar-la en les indecisions, en les inconseqüències revolucionàries de les forces que en dirigien la seva aplicació a Catalunya i a la resta d'Espanya.

L'obra cultural i pedagògica de la Generalitat

Constitueix, sens dubte, l'aspecte més positiu de la seva gestió.

L'article 31 del projecte d'Estatut establia: "L'ensenyament primari serà obligatori i gratuït. La Generalitat facilitarà als escolars més aptes l'accés a l'ensenyament secundari i al superior..." La disposició era complementada en el preàmbul per una declaració de principis pedagògics que deia:

"El nostre poble aspira a que l'escola es transformi profundament, d'acord amb els mètodes practicats en les nacions més progressives, per a que en ella l'infant aprengui a ser un bon ciutadà i, mitjançant la noció de la solidaritat humana, purifiqui la seva ànima del pes que creen les diferències socials..."

La disposició i la declaració de principis expressen la grandesa i els límits de l'empenta renovadora de la burgesia republicana nacionalista.

En la pràctica tingué, entre altres, les següents conseqüències: el català retrobà —per primera vegada en l'època moderna— la categoria d'idioma d'ensenyament i d'administració, amb tot el que això significa per al propi desenrotllament de l'idioma com a instrument de cultura. A les escoles, el català era llengua exclusiva per als infants de 4 a 6 anys. A partir d'aquesta data, a totes les escoles de l'Estat a Catalunya s'ensenyava tres dies en català i tres dies en castellà.

El pressupost d'Instrucció Pública rebé una atenció especial,²⁹ foren construïdes noves escoles, la majoria modernes, ben airejades, funcionals. Els salaris dels mestres foren seriosament augmentats, s'implantaren nous mètodes pedagògics amb àmplia iniciativa per a la investigació i l'experimentació.

Una important conquesta democràtica era el caràcter laic i mixt de l'escola. Els llibres de text, completament renovats, eren inspirats per un criteri harmonitzador del seny, del patriotisme català, de l'amor a la República, al progrés, per bé que amb el llast d'una concepció idealista de la nació, del progrés i de la història.

La Universitat Autònoma deixà de ser el parent pobre, menystingut per l'Estat i la societat, per a esdevenir una institució de gran prestigi. El català fou emprat com a llengua d'ensenyament superior. Els catedràtics i professors tingueren àmplies possibilitats d'orientar l'ensenyament segons la pròpia inspiració i el propi talent renovador.

Les institucions creades anys enrera per la Mancomunitat i els homes de la Lliga reberen un gran impuls i pogueren expressar bona part de les seves virtualitats, amagades per l'estreta orientació classista del primer moment. L'Institut d'Estudis Catalans esdevingué el centre fonamental de la renovació cultural i lingüística. La reforma ortogràfica —ja del tot imposada— demostrà les grans possibilitats d'adaptació de la llengua catalana a les necessitats d'una

²⁹ El pressupost d'Instrucció Pública de l'Ajuntament de Barcelona, per exemple, fou triplicat. (Cfr. A. Sieberer, "Espagne contre Espagne", Ginebra, s.d. pàg. 223).

societat moderna altament desenrotllada. Prengué nova importància l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana, que pogué fer un treball de masses. La Fundació Patxot augmentà els seus premis i estímuls per als treballs científics de tota índole. Eren publicades almenys una dotzena de revistes mèdiques en català i moltes d'altres en els diversos dominis científics. La ciència catalana esdevingué una important realitat. Augmentaren les possibilitats —i el rendiment científic i pedagògic— institucions com la Universitat Industrial, l'Escola del Treball, l'Escola Normal i d'altres.

En el terreny literari, augmentaren les edicions de llibres i revistes. Sorgiren noves editorials. I, sobretot, la llengua catalana tingué via lliure en la premsa diària i en la radio. Ha estat calculat que el nombre de revistes, diaris i publicacions periòdiques en català, des del 1920 al 1936 arribà a ser de 1.579, la majoria dels quals aparegueren durant el període republicà. L'augment de les publicacions era no solament un fet a Barcelona-capital sinó a totes les comarques catalanes: era un augment en nombre i en extensió. Augmentava també el nombre de butlletins excursionistes i esportius en català.

L'esforç i els resultats foren també importants en l'ampliació de la xarxa de biblioteques i en la millora de les ja existents. La Biblioteca de Catalunya esdevingué una gran institució.

Creixien les activitats folklòriques, els esbarts i orfeons, les agrupacions dramàtiques —aficionats i professionals—, els centres recreatius, les activitats populars de tota mena.

Un esment especial mereix la tasca de creació, ampliació i modernització de Museus, que culminà amb el Museu d'Art Català al Palau de Montjuich, obra decisiva i incomparable per a la valoració de l'art romànic català i universal.

Tot plegat era la demostració de les possibilitats renovadores de l'idioma i la cultura catalanes. I de quines han de ser les condicions perquè aquestes possibilitats puguin manifestar-se: democràcia a Catalunya i a tot Espanya.

Quedà també demostrat que la possessió d'un instrument de govern propi feia possible que les iniciatives culturals i ideològiques minoritàries d'anys enrera adquirissin caràcter de masses.

Si no s'avançà més fou perquè la reacció ho impedia (v.g. durant el bienni negre l'Estatut fou suspès i moltes revistes i publicacions suprimides, mentre els homes de la Lliga eren al poder), però també pels límits de classe de la burgesia nacional que no pensava en una democratització radical de la cultura sinó, en el millor dels casos, en la "purificació de l'ànima dels ciutadans del pes que creen les diferències socials..." En la pervivència d'aquestes diferències socials hi havia, precisament, el límit que la burgesia republicana no s'atrevia a enfonsar i que impedia que la renovació cultural fos encara més profunda del que ja fou.

Moviment obrer i lluites socials. Creació del Partit Comunista de Catalunya

En ser proclamada la República, la classe obrera era ja a Catalunya el nucli més important de la població activa.²¹ La gran masa dels obrers seguia sota la influència de la C.N.T. Però una part d'ells era influïda per la burgesia nacionalista, a la qual havia atorgat els vots.

L'actitud dels anarquistes, tancats en el criteri de la "revolució social" concebuda com a "tot o res", era vista

²¹ Segons el cens electoral del 1930, la població catalana es repartia de la manera següent:

—*Activitats industrials*, 605.371, dels quals 567.000 obrers i empleats. La resta patrons i menestrals.

—*Activitats agrícoles*, 362.873, dels quals uns 40.000 obrers.

—*Activitats comercials*, 147.205; *Professions liberals*, 70.270; *Exèrcit*, 26.850; *Dones de feina i sense professió*, 823.353; *Menors de 15 anys*, 755.380 (cal tenir en compte que molts treballaven). *Total*, 2.791.302. (Cfr. "La composició professional de la població de Catalunya", "La correspondència internacional", núm. extraordinari, 1938).

amb disgust per molts quadres sindicals i va obrir una profunda crisi ideològica en els sindicats cenetistes. La primera manifestació important en fou el "Manifest dels 30", signat per Joan Peirò i altres dirigents sindicalistes l'agost del 1932, en el que es declaraven "revolucionaris però no cultivadors del mite de la revolució". La seva crítica de la F.A.I. (Federació Anarquista Ibèrica) era justa, però la seva posició negativa envers el Partit Comunista els duia a posicions reformistes i, de fet, a la impotència. Més tard se'n van separar altres encapçalats per Angel Pestaña, el qual va crear el Partit Sindicalista, de vida feble i escassa influència. L'any 1933 es va separar de la C.N.T. la Federació Local de Sindicats de Sabadell, que es va constituir en Federació autònoma dita d'oposició al monopoli anarquista de la C.N.T. Els anarquistes lluitaven sense contemplacions contra tota mena d'oposició a l'interior de la C.N.T. A molts indrets de Catalunya van aparèixer sindicats autònoms expulsats de la C.N.T. pels faistes i altres, descontents de la direcció faista, es separaren.

A Catalunya, el creixement del Partit Comunista es va veure obstaculitzat pel sectarisme dels seus dirigents i per l'acció del grup de Joaquim Maurin que s'havia aprofitat de les seves posicions en la direcció de la Federació Catalana Balear del Partit Comunista d'Espanya per crear un grup escissionista —el Bloc Obrer i Camperol— en el qual especulaven amb la simpatia dels obrers pel comunisme per arrossegar-los a posicions de tipus nacionalista. Aquest grup, d'orientació trotsquista fundà més tard el Partit Obrer d'Unificació Marxista (P.O.U.M.), el qual va ser desemmascarat disminuint sensiblement la seva influència.

L'any 1932, després del IV Congrés, celebrat a Sevilla, el Partit Comunista d'Espanya va reorganitzar la seva direcció, que va ser posada en mans de Josep Díaz, Dolors Ibàrruri i altres militants que havien assimilat justament les teories marxistes-leninistes —confirmades pels 14 anys de construcció del socialisme a la U.R.S.S.— i sabien

aplicar-les correctament a les condicions concretes d'Espanya. Ràpidament augmentà a tot Espanya l'autoritat i la influència del Partit Comunista.

L'estiu del 1932, les organitzacions comunistes de Catalunya, que actuaven fins aleshores com a Federació Catalana-Balear, es van reunir en Conferència i van constituir el Partit Comunista de Catalunya. La seva tasca era d'aplicar a Catalunya la línia general dels comunistes de tot Espanya, de portar a la classe obrera la ideologia marxista-leninista, de fusionar les aspiracions socials i nacionals de les masses populars catalanes en una lluita única per les realitzacions econòmiques i polítiques que consolidessin la democràcia i la fessin avançar cap al socialisme. La divulgació de les realitzacions del socialisme i de la solució del problema nacional a la U.R.S.S., guanyaven cada dia més les simpaties de les masses populars vers la ideologia comunista. El Partit Comunista va anar ampliant la seva organització i s'anà constituint en el centre de una nova empenta unitària del moviment obrer i pagès a Catalunya.

Les vagues eren freqüents a Catalunya. Obrers, empleats i dependents mercantils exigien el millorament de llurs condicions de vida. Els dirigents anarquistes de la C.N.T., en comptes d'organitzar i orientar l'acció de les masses treballadores, van preparar un moviment insurreccional i proclamaren el comunisme llibertari a la conca minera de l'Alt Llobregat. L'heroisme i la combativitat dels miners eren, així, esmerçats en una causa perduda. L'any següent, el gener del 1933, van realitzar un altre "putsch" amb intents d'assalt contra algunes casernes de l'Exèrcit a Barcelona, Lleida i altres ciutats de Catalunya i de la resta d'Espanya. Aquestes accions, organitzades pels grups específics anarquistes, independentment de la voluntat dels qui hi participaven, no colpejaven la reacció sinó que li facilitaven les maniobres contra la República i la democràcia. Els anarquistes s'anaven aïllant del conjunt de la classe obrera. I, d'altra banda, l'actitud de la Generalitat —que no prenia cap mesura radical a favor

del poble per por a exacerbar l'oposició de la gran burgesia i dels terratinents— creava el desengany en la majoria del poble. Les organitzacions i institucions republicanes s'anaven quedant aïllades davant l'ofensiva de la reacció, que capitalitzava còmodament el malcontentament popular.

En les eleccions generals al Parlament de la República de novembre del 1933, la coalició Lliga-terratinents recuperava bona part del terreny perdut i deixava les esquerres triomfadores de 1931 en minoria.²²

El desengany envers els partits de la petita i mitjana burgesia havia fet que entre la classe obrera catalana trobés ressò la consigna d'abstenció dels anarquistes. Al camp tornava a sentir-se el temor de les represàlies dels grans propietaris.

El Partit Comunista d'Espanya va presentar candidatures pròpies a les eleccions per explicar la situació a les masses obreres i pageses. Dirigits els seus plantejaments contra la reacció i contra el perill que feia planar sobre el país. Però criticava al mateix temps, la prudència de la coalició nacionalista burgesa envers la gran burgesia i els terratinents. Denunciava la persecució de la Generalitat contra el moviment obrer cenetista i, tot criticant les tàctiques "putschistes" dels dirigents anarquistes, defensava la justesa de les reivindicacions obreres i pageses, íntimament lligades al sentiment nacional del poble. Cridava la classe obrera i la pagesia a unir-se contra l'amenaça de la reacció i a pressionar la Generalitat per a fer-li prendre mesures més radicals a favor del poble. Finalment, assenyalava la necessitat d'actuar conjuntament amb els restants pobles hispànics, en defensa de la República, per una autèntica

²² En les eleccions per a les Corts Constituents del 28 de Juny del 1931, l'Esquerra va aconseguir 42 diputats, Acció Catalana, 26 i la Lliga, 3. En les eleccions del novembre del 1933 l'Esquerra va aconseguir 23 diputats i la Lliga també 23. A Barcelona capital van ser elegits 13 de la Lliga, 4 de l'Esquerra, un de la C.E.D.A. i un federal. A Barcelona-provincia, 12 de l'Esquerra i 3 de la Lliga.

economia agrària, per la depuració de l'exercici i per rapir traspàs a la Generalitat de tots els serveis que li corresponien segons l'Estatut i que la reacció li regatejava.

La qüestió agrària. La Llei de Contractes de Conreu

En ser proclamada la República, gairebé el 80 per cent dels pagesos catalans treballaven terra d'altri. A Catalunya no hi havia grans latifundis —o almenys no predominaven com al sud d'Espanya—. El tipus principal de relació era el de les hisendes de terratinents mitjans amb un complicat sistema semifeudal d'arrendaments.

En els llocs on estava estesa la viticultura —sobretot a Barcelona i Tarragona— la forma dominant d'arrendament era la "rabassa morta". El pagès estava obligat a la rompuda i conreu de la terra i a lliurar al propietari una determinada part de la collita que, sovint, arribava al 50 per cent. El rabasser havia de pagar els impostos i totes les càrregues fiscals i moltes vegades una quantitat en concepte de dret d'entrada que equivalia, de fet, al preu de la terra. D'antuvi el contracte de rabassa morta era pràcticament perpetu perquè s'acabava quan morien els primers ceps o les dues terceres parts de la plantació. Amb la crisi de la filoxera —a finals del segle passat— van morir la majoria dels ceps i els propietaris se'n van aprofitar per desnonar milers de rabassaires. El Codi Civil va establir un termini de 50 anys com a durada del contracte. En acabar el termini, el propietari es trobava amb un terreny romput i conreat que havia augmentat molt de preu sense costar-li res, mentre el rabasser es quedava sense terra ni recursos.

Un altre tipus de contracte era el de parceria, particularment estès a les zones cerealistes. També aquí el propietari tenia dret a una part de la collita. La durada del contracte no depenia de la vida de les plantes sinó de la voluntat del propietari en el moment de la fixació del contracte.

També estava molt estès el subarrendament. Bon nombre

de pagesos rics no propietaris, subarrendaven la terra als pagesos pobres i mitjans —els més nombrosos— mentre ells vivien de l'especulació o del conreu de les millors terres.

Abundaven, per altra banda, formes de dependència com la masoveria, en la qual els terratinents o primers arrendataris llogaven un obrer o un pagès amb poca terra i li facilitaven, en condicions determinades, una parcel·la a canvi del conreu de la terra d'aquells.²³

El domini dels propietaris al camp català no era solament econòmic sinó també polític. Seguia vigent —contràriament al que passava a les ciutats— el caciquisme. Els grans propietaris, organitzats en l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre, mantenien estrets lligams amb la burgesia urbana —representada sobretot per la Lliga— i entre ambdues forces procuraven de controlar el camp català i convertir-lo en una reserva del seu predomini polític.

Enfront d'aquesta situació els camperols venien organitzant-se i lluitant des de feia anys. Sorgiren associacions locals de "Pagesos, jornalers i parcers" que lluitaven per l'augment de jornals, per la rebaixa de la jornada de treball i pel millorament dels contractes de conreu. Per aquests anys bon nombre de camperols ingresaren en els sindicats de la C.N.T. i de la U.G.T. Després de la crisi revolucionària del 1917 el moviment nacionalista d'esquerra va anar guanyant influència al camp. L'any 1922 fou creada la *Unió de Rabassaires i altres Cultivadors del Camp de Catalunya*. Entre els seus dirigents destacaven F. Riera, Amadeu Aragay i el futur president de la Generalitat, Lluís Companys. En els primers moments, la Unió va limitar la seva activitat als mètodes legals de lluita, en forma de peticions a les autoritats. El seu programa reivindicatiu era moderat, però aportava un principi d'organització pròpia i contribuïa a donar consciència a la massa pagesa de la seva força, enfront dels propietaris.

²³ Cal fer constar que totes aquestes formes contractuals segueixen vigents avui dia al camp català.

La Unió anà guanyant influència en els anys de la Dictadura, tot i les condicions desfavorables per a la seva activitat. La vella fórmula la que "...a Catalunya la terra està molt repartida i no cal una reforma agrària..." fou arreconada per consignes com el rebaixament dels arrendaments i parts, la justícia social, la redistribució de la propietat, la supressió d'impostos, la creació d'escoles, etc. Les masses treballadores del camp se sentien, així, interpretades en les seves aspiracions.

En ser proclamada la República, el moviment pagès adquirí una gran empenta. Molts rabassaires i arrendataris van deixar de pagar la renda als propietaris. A primers de maig del 1931, milers de pagesos van emprendre una marxa cap a Barcelona, però foren dispersats per ordre del governador.

El govern de la República va anunciar la reforma agrària, però la reforma no venia. L'onze de juliol del 1931 fou publicat un primer decret sobre la revisió dels contractes d'arrendaments agrícoles, que afectava només les rendes pagades en diners i no en fruits. Tot i així, a Catalunya foren presentades immediatament moltes demandes de revisió. Els propietaris organitzaven la resistència, amb la complicitat de l'aparell administratiu i judicial.

L'Estatut, que preveia el traspàs de la política agrària a la Generalitat, fou aprovat en massa per la pagesia. Mentre aquesta veia en l'autonomia la garantia d'una satisfacció de les seves aspiracions, els propietaris i terratinents utilitzaven tots els instruments de l'administració central per defensar els seus privilegis.

El 8 de setembre del 1931, el governador civil Anguera de Sojo va publicar una circular en la que no solament interpretava de manera desfavorable a la pagesia els decrets de revisió de rendes, sinó que declarava il·legal la "propaganda verbal i tota mena d'agitació contra les normes establertes" i enviava la Guàrdia Civil al camp per a sotmetre els pagesos.

La Generalitat assistia impotent —per la pròpia passivitat— a l'agudització de la lluita.

La Unió de Rabassaires augmentava els seus efectius. L'agost del 1932 tindria ja 25.000 afiliats.²⁴ Però els dirigents de la Unió procuraven de mantenir el conflicte dintre de límits reduïts, en el marc de la legalitat i amb tendència al compromís; multiplicaven les crides a la calma i subordinaven la solució dels problemes agrícoles a la condició "sine qua non" de la prèvia autonomia. Mentrestant, prosseguia l'ofensiva de l'element propietari.

El setembre del 1931 la situació al camp era tan tensa que l'Institut de Sant Isidre va proposar a la Unió de Rabassaires l'obertura de negociacions que, un cop acceptades, van acabar amb l'acord dit "Pacte de la Generalitat". Era una mena de treva que no tocava les posicions econòmiques i socials dels terratinents i propietaris i, per tant, deixava el problema tal com estava. El periòdic de la Unió —"La Terra"— demanava als pagesos "disciplina, disciplina i disciplina".²⁵ Però la pagesia no feu graire cas del pacte i la lluita continuà.

A l'octubre del 1931, un gran nombre de rabassaires de la província de Tarragona es van negar a pagar la renda i es van declarar amos de la terra que treballaven. El governador civil envià, com sempre, la Guàrdia Civil. Hi hagué topades, ferits... A l'estiu del 1932, en apropar-se la collita i el termini del pagament de la renda, augmentà el nombre de peticions de revisió de rendes que, en una gran majoria, eren rebutjades pels jutges sotmesos als propietaris. El juliol del 1932 els centres més importants del moviment pagès eren els districtes de Vilafranca del Penedés i el Vendrell. Els pagesos recollien secretament la collita o impedièn la presència dels propietaris. En molts casos deixaven de pagar les contribucions i impostos. El govern acudia al remei clàssic —la Guàrdia Civil— mentre la Generalitat deixava fer.

En ser finalment aprovat l'Estatut de Catalunya el

²⁴ Cfr. Amadeu Aragay, *El problema agrari català*, Barcelona 1933, pàg. 151.

²⁵ Cfr. *La Terra*, 26 - setembre - 1931.

9 de Setembre del 1932, la pagesia esperava que la Generalitat i l'Esquerra intervindrien per a solucionar el problema. Passaren els mesos i la solució no es veia. Els pagesos començaren a enviar peticions a la Generalitat. El 14 d'abril del 1933 milers de rabassaires es concentraren a Barcelona, davant del Palau de la Generalitat. Finalment, el 20 d'abril el Parlament Català començava l'examen del projecte de Llei de Contractes de Conreu, esdevingut llei l'onze d'abril del 1934.

La llei regulava els preus dels arrendaments en diners i els contractes de parceria, i obria la porta per aconseguir-ne la rebaixa per via judicial. Segons l'article 39, paràgraf 1, el preu de l'arrendament no podia excedir del 4 per cent del valor de la terra. La llei reconeixia a tot pagès que portés més de 18 anys conreant terra d'altri, el dret d'adquirir aquesta terra o part d'ella en propietat. El preu —fixat per comissions mixtes en cas de no haver-hi acord entre propietari i arrendatari— podia ser pagat d'un cop o en 15 anualitats, tot pagant interessos per la quantitat deguda. Si l'arrendatari volia comprar la terra en aquestes condicions, l'arrendador era obligat a vendre. S'establia en termes semblants, la possibilitat de redempció de les rabasses mortes, eren suprimits els subarrendaments i eren declarats nuls els contractes que obligaven el conreador a pagar contribucions, tributs i càrregues.

La llei era més aviat tímida i ben poc revolucionària com es pot veure. Però era un reconeixement de la situació real al camp català, un camí obert per a l'afany dels pagesos de ser amos de la terra que treballaven. Una gran commoció va somoure el camp català. Milers de pagesos van demanar immediatament el dret d'adquisició. A tot arreu va començar la lluita dels parcers pel rebaixament de la renda. Quedava ben demostrat, en els fets, que també a Catalunya calia una reforma agrària. De cop, el moviment nacional va rebre del camp una empenta vivificadora que la burgesia republicana no va saber aprofitar de manera conseqüent.

Els terratinents catalans van emprendre el combat contra la Llei de Contractes de Conreu. Van organitzar una concentració a Madrid per demanar al govern central que intervingués contra una llei votada pel Parlament català, que la fes anular pel Tribunal de Garanties Constitucionals. La Lliga i els terratinents demostraven, una vegada més, que el seu interès de classe estricta passava per damunt de tot.

Llavors es va veure també un fet nou en la història d'Espanya. El dia 8 de setembre, dia de la concentració dels propietaris catalans a Madrid, 200.000 treballadors madrilenys van declarar la vaga general, en solidaritat amb el poble de Catalunya i en defensa de les seves institucions autonòmiques. La vaga general —proclamada amb la consigna de "ni pa ni sal" als terratinents reaccionaris, enemics del poble català— va ser efectiva i total a les fàbriques, al transport urbà, als espectacles públics, als hotels i als cafés. El ressó va ser enorme. Els mítings reaccionaris que organitzava especialment Royo Villanova contra les llibertats catalanes, foren, en endavant, interromputs sovint pels treballadors castellans amb el crit de "Visca Catalunya lliure!".

El poble català podia, així, veure qui eren els seus amics i qui els seus enemics. El problema nacional era situat en termes més clars, no com un dret que "els catalans" han d'arrencar "als castellans", sinó com un aspecte més —importantíssim— de la lluita per la democràcia, contra la reacció de dintre i de fora de Catalunya, com una solució que han d'imposar units els demòcrates de tot Espanya.

Convé de dir que la vaga general dels treballadors madrilenys no fou un fet casual o espontani, sinó el resultat de l'educació internacionalista i solidària dels treballadors, per part del Partit Comunista d'Espanya. Aquest en fou la força inspiradora i organitzadora, amb el suport entusiàstic de les Joventuts comunista i socialista i dels socialistes d'esquerra que formaven el nucli dirigent de la federació madrilenya de la U.G.T.

Les eleccions del 1933 que van donar la victòria a la reacció, van ser el senyal d'una nova gran ofensiva dels terratinents catalans. Durant l'any 1934, 1.300 rabassaires van ser expulsats de les terres que treballaven.²⁶ En aquesta situació, l'aprovació definitiva de la Llei de Contractes de Conreu va ser un acte positiu de la Generalitat i una contribució a l'enfortiment del sentiment democràtic i patriòtic al camp català. La lluita per la terra esdevenia cada cop més clarament, als ulls de la pagesia, una part de la lluita per les llibertats nacionals i democràtiques.

Així, el 6 d'Octubre del 1934, la proclamació de l'Estat Català va donar lloc a un veritable alçament pagès. El 7 d'Octubre, destacaments de rabassaires es van posar en camí de Barcelona per ajudar a la Generalitat, però van ser detinguts per la tropa. Els dies successius, l'alçament abastà molts districtes agrícoles. Igualada, per exemple, estava en mans dels rabassaires. El districte coster de Vilanova i la Geltrú era el centre principal de la lluita, i sofria el bombardejament de la Marina de Guerra.

Nous homes s'havien incorporat a la direcció de la "Unió de Rabassaires", que li donaven un caràcter molt més combatiu i progressiu. El moviment pagès català havia fet un gran pas endavant i la seva contribució a la lluita per les llibertats nacionals i democràtiques era més important que mai.

La República davant l'amenaça feixista.

El 6 d'octubre del 1934

Arreu d'Espanya s'enfortia la unitat de la classe obrera davant l'amenaça feixista. Les Aliances-Obreres van rebre un gran impuls quan hi va ingressar el Partit Comunista. La política d'unitat obrera i d'aliança obrera i pagesa

²⁶ Cfr. Allison Peers, *Catalonia Infelix*, Londres 1937, pàg. 225. Vegeu també, *Els desnonaments rústics a Catalunya*, Volum editat a Barcelona el novembre del 1935 per la Unió de Rabassaires, que conté una llista impressionant de pagesos víctimes de la venjança de classe dels grans propietaris.

del Partit Comunista influïa àdhuc entre els treballadors cenetistes.²⁷

A Catalunya, malgrat les maniobres dels trotsquistes, l'Aliança Obrera —en la qual va ingressar el Partit Comunista de Catalunya— va jugar també un paper important, però va topar amb la negativa dels anarquistes a participar-hi i amb la influència que exercia la burgesia nacionalista d'esquerra.

El 4 d'octubre va dimitir el govern Samper. Era evident que la crisi seria solucionada amb un govern presidit per Lerroux i en el qual entraria la C.E.D.A.²⁸ de Gil Robles, organització feixistitzant. La seva entrada al govern era considerada per les organitzacions democràtiques com una provocació, com un fet incompatible amb l'existència de la República. Només una vaga general ho podia impedir. Però quan el Partit Comunista la va proposar, els dirigents socialistes de dreta van respondre que només ordenarien la vaga si el govern amb la C.E.D.A. s'arribava a constituir efectivament. Això va impedir que la vaga fos unànime des de bon començament.²⁹ Però ja el dia 4 va començar a alguns llocs i el dia 5 s'inicià a Astúries un moviment popular insurreccional dirigit pels treballadors.

El dia 6, a Barcelona, l'Aliança Obrera va organitzar una imponent manifestació a les Rambles i Plaça de Sant Jaume que va demanar al govern de la Generalitat que trenqués amb el govern central reaccionari, proclamés la República Catalana i armés el poble.

Però el 6 d'octubre la petita i mitjana burgesia van demostrar la seva inconseqüència revolucionària, la seva

²⁷ A Astúries, per exemple, va ser constituït un Comitè provincial d'Aliança Obrera amb la participació de comunistes, socialistes i cenetistes.

²⁸ "Confederación Española de Derechas Autónomas."

²⁹ Vegeu el testimoni del dirigent socialista Julio Alvarez del Vayo. *Les batailles de la llibertat, Cahiers Libres*, París 1963, pàg. 176. La vaga es va haver d'ajornar per l'obstinació de Largo Caballero. Quan el govern Lerroux-CEDA era ja constituït ell encara deia: "No ho creuré fins que no ho llegeixi al Butlletí Oficial".

incapacitat per a dirigir el moviment nacional fins les seves darreres i lògiques realitzacions. Davant la pressió popular, el govern de la Generalitat decidí —després de llargues deliberacions— proclamar l'Estat Català de la República Federal Espanyola, però es va negar a armar el poble, a buscar el suport efectiu i entusiàstic de les masses obreres i pageses. La por de veure's desbordada per la classe obrera i les masses populars va poder més que l'amenaça feixista de l'oligarquia financiera i terratinent. La proclamació de l'Estat Català en aquestes condicions no passava de ser una simple disposició jurídica sense força ni empenta renovadora. Per això l'autoritat central va tenir ben poques dificultats per anul·lar la proclamació.

El general Batet, capità general de Catalunya, va declarar l'estat de guerra. L'Exèrcit —hostilitzat només davant dels locals de l'Agrupació Socialista i del C. A. D. C. I.,³⁰ on va caure el fundador del Partit Català Proletari, Jaume Compte —va avançar sense trobar resistència fins a la Plaça de Sant Jaume. Els escamots organitzats per Dencàs, conseller de Governació de la Generalitat, van desaparèixer sense lluitar. El govern de la Generalitat que havia promès armes a l'Aliança Obrera "si calia" la va neutralitzar, de fet, amb aquesta promesa. La matinada del 7 d'octubre el govern de la Generalitat, amb el president Companys al capdavant, es rendia a les tropes del general Batet.

Les institucions autonòmiques catalanes, conquerides gràcies a la lluita del poble, eren lliurades per la burgesia nacional a la reacció sense lluita. La immensa força d'una classe obrera disposada a defensar-les i d'una pagesia mobilitzada en la mateixa causa a través de la llei de contractes de Conreu eren desaprovechades. La inconseqüència revolucionària de la classe dirigent frustava el poble català dels drets i llibertats que havia arrencat a la reacció centralista.

³⁰ "Centre Autonomista de Dependents del Comerç i la Indústria."

Mentrestant, a Astúries, l'Aliança Obrera dirigia una heroica resistència de més de 15 dies.

Vers el partit únic de la classe obrera catalana: la formació del Partit Socialista Unificat de Catalunya

La sublevació feixista

L'experiència del 6 d'octubre havia obert molts ulls. Els dirigents anarquistes de la C.N.T. no solament no van voler declarar la vaga general sino que quan aquesta era un ja un fet, el 7 d'octubre, van acceptar la invitació de l'Exèrcit i van parlar des de Ràdio Barcelona per demanar als obrers que abandonessin la lluita i tornessin al treball. Arreu de Catalunya les masses es van sentir decebudes, enganyades per la claudicació de la Generalitat.

Faltava una força realment dirigent, realment revolucionària, capaç de realitzar integralment les aspiracions socials i nacionals del poble català. La idea del partit únic de la classe obrera s'obria camí. Els obrers d'avantguarda sentien la necessitat de comptar amb un gran partit obrer de masses, basat en els principis del marxisme-leninisme.

Les circumstàncies eren difícils. Amb la claudicació de la Generalitat, Catalunya passà a ser governada per la reacció. El govern filo-feixista aplicava, arreu d'Espanya, la política de repressió i de regressió social que ha rebut el nom de "Bienni negre". Les institucions autonòmiques catalanes foren, de fet, abolides. Catalunya passà a ser regida per governadors generals com el lerrouxista Pic i Pon. El representant de la Lliga, Ramón d'Abadal, es feu càrrec de la Generalitat ocupada, mentre els membres del govern Companys eren condemnats a cadena perpètua. Les presons eren plenes d'obriers, pagesos i altres demòcrates, més de 30.000 a tot Espanya. A Astúries, els miners eren torturats i assassinats. Les llibertats democràtiques eren abolides, els sindicats clausurats, les vagues prohibides, els partits polítics perseguits, obligats a passar a la clandestinitat. Els terratinents catalans expulsaven de les terres

—com hem vist— els pagesos que s'havien acollit als drets de la Llei de Contractes de Conreu. El Parlament espanyol reaccionari decidia la suspensió de l'autonomia de Catalunya.

La defensa dels presos i la lluita contra la pena de mort foren, a tot Espanya, els primers objectius de lluita per a redreçar la situació.

El 2 de juny del 1935, el Partit Comunista d'Espanya va celebrar el primer míting públic, després d'octubre, al Monumental cinema de Madrid. El secretari general, Josep Díaz, declarà que el partit assumia sobre si mateix els fets d'octubre i explicà la manera de superar la situació. Qüestió essencial era la unitat obrera i la lluita per la formació d'un ampli Front Popular Antifeixista. Va presentar quatre punts que podien ser aprovats per totes les forces democràtiques i convertir-se en el programa del Front Popular: *reforma agrària, dret d'autodeterminació dels pobles de Catalunya, Euscadi i Galícia, millorament de les condicions de vida del poble, i amnistia general*. Posteriorment, el VII Congrés de la Internacional Comunista donaria nova força al plantejament de Josep Díaz.

La política del Partit Comunista fou l'eix del Front Popular, base del triomf electoral de les forces democràtiques el 16 de febrer del 1936.

A Catalunya quatre partits obrers: *Partit Comunista, Federació Catalana del P.S.O.E., Unió Socialista i Partit Català Proletari*, van constituir un Comitè d'Enllaç que, en l'essencial aprovava la línia política del Partit Comunista d'Espanya i lluitava per la seva aplicació a Catalunya.

La creació d'aquest Comitè d'Enllaç va facilitar el reagrupament del moviment sindical no cenetista en una puixant *Unió General dels Treballadors de Catalunya* i va aconseguir el suport dels elements més avançats de la Unió de Rabassaires. L'anunci que els quatre partits anaven a fusionar-se en un sol partit obrer marxista-leninista va promoure un gran corrent d'adhesions, del qual es beneficiaven tots quatre. L'acció del Comitè d'Enllaç va ser

decisiva per a la participació dels partits nacionalistes d'esquerra en el Front Popular de Catalunya.

L'empenta popular, l'acció de les organitzacions democràtiques a tot Espanya, van obligar finalment el president de la República a disoldre el Parlament i a constituir un govern que va convocar eleccions generals pel 16 de febrer del 1936.

A Catalunya, la força orgànica de l'Esquerra Republicana i de la conjunció de partits nacionalistes-republicans pesava encara més que la dels quatre partits obrers. Tanmateix, la influència política d'aquests ascendia i va ser decisiva per convèncer la gran massa de treballadors cenetistes que el pretès apoliticisme s'havia acabat i que calia votar pels candidats del Front Popular.

El triomf d'aquest, el 16 de febrer, va significar l'alliberament dels 30.000 presos i perseguits, i el restabliment de les llibertats democràtiques. El president Companys i el govern de la Generalitat sortiren de la presó i retornaren a les seves funcions. La Llei de Contractes de Conreu fou declarada novament efectiva.

La reacció va comprendre que el triomf electoral del Front Popular havia creat les condicions per a un irresistible avanç de la democràcia, per a un assalt decisiu contra els privilegis feudals, contra el domini de l'oligarquia. La reacció decidí de jugar la última carta: la sublevació, la guerra fratricida, la violència contra el poble, l'ofegament de la democràcia a cops de canó.

El 18 de juliol una part de l'Exèrcit es sublevava. A Catalunya el poble derrotava, al carrer, els militars rebels i es disposava a la defensa de la democràcia, de les llibertats nacionals. La guerra civil seria llarga, cruel, sanguinària. Un milió d'espanyols serien sacrificats per a que la reacció pogués recuperar els seus privilegis. La reacció nacional i internacional havia trobat el seu home: el general Franco.

Catalunya es retrobà, novament, dividida: la immensa majoria del poble es situà al costat de la República i lluità en la seva defensa. La gran burgesia, els homes de la Lliga,

els terratinents, es situaren al costat de Franco, del feixisme que ofegaria en sang la llibertat nacional del poble català.

El Front Popular havia donat al poble consciència de la seva força. La sublevació feixista va accelerar el procés de fusió dels quatre partits obrers. El 23 de juliol del 1936 neixia el Partit Socialista Unificat de Catalunya, partit de la classe obrera catalana, partit marxista-leninista de

masses, nacional i internacionalista, la missió històrica del qual és dirigir la lluita de la classe obrera catalana per a posar fi a l'explotació social i a la opressió nacional de Catalunya i realitzar íntegrament les aspiracions nacionals del poble català en íntim lligam amb la lluita de la classe obrera i dels pobles de tot Espanya per la democràcia i el socialisme.

CONCLUSIONS

Seria absurd de reduir el problema nacional català a un simple epifenòmen de l'acció política —interessada, classista— de la burgesia catalana. Però també ho seria de considerar el problema nacional català al marge d'aquesta acció política, al marge de la lluita de classes.

La burgesia catalana —la gran burgesia, primer, la mitjana i la petita després— han pogut encapçalar el moviment nacional català en un moment determinat perquè hi havia el fonament real de la nació catalana. I perquè aquesta nació ha estat formada històricament en el complex procés polític, econòmic i social de l'Espanya moderna, amb una burgesia que s'havia quedat a mig camí en l'estructuració capitalista del país i amb una oligarquia terratinent d'origen feudal que conservava, en l'essencial, els seus privilegis i posicions.

Projectat en aquesta Espanya plena de reminiscències feudals, el moviment nacional català ha estat en tot moment una força progressiva, un factor de renovació econòmica i política. I si no ho ha estat més és perquè les classes que l'han dirigit no han tingut la força ni la voluntat de portar-lo fins les seves lògiques conseqüències.

Encara més, la força del moviment nacional ha estat tal, que la gran burgesia catalana l'ha pogut emprar com a plataforma per la seva exclusiva cursa vers el poder polític.

La gran burgesia catalana s'havia mantingut apartada del moviment nacional mentre cregué que l'aparell estatal de l'oligarquia era suficient per llurs interessos: proteccionisme econòmic, expansió colonial, ordre públic... A finals del segle passat, un Prat de la Riba, un Puig i Cadafalch, un Duran i Ventosa, un Verdaguer i Callís no eren més que ideòlegs apassionats sense massa audiència entre els homes de la indústria, del comerç i de la banca. Les

mostres d'interés d'aquests per aquells coïncidien gairebé matemàticament amb les periòdiques amenaces de lliurecanvisme que arribaven de Madrid. Els veritables dirigents polítics catalans eren els cacics de pobles i ciutats, un Planas i Casals, un Comas i Masferrer, per exemple.

La gran burgesia catalana es decidí a crear un partit polític propi, i no un partit qualsevol, sinó, precisament, un partit nacionalista: la Lliga. Què havia passat? Havia passat, senzillament, que l'Estat de l'oligarquia havia estat estrepitosament vençut en la primera guerra imperialista moderna, la guerra amb el EE.UU. Espanya s'havia quedat sense colònies i sense possibilitat de retrobar-les. La fallida era total, cara enfora i cara endins. Qui més qui menys parlà de regeneració, de "set claus al sepulcre del Cid" i altres coses per l'estil. La burgesia catalana comprengué que no era el moment de parlar sinó d'actuar. L'Estat oligàrquic no li servia. Calia refer-lo, renovar-lo. Calia, en una paraula, que la burgesia mateixa prengués en les seves mans el poder polític.

La crisi no feia més que traduir una necessitat objectiva: la de realitzar, d'una vegada, la revolució democràtico-burguesa, tantes vegades intentada i tantes vegades frustrada durant el segle XIX. Era l'hora de la substitució del poder semifeudal pel poder capitalista, de l'extensió de les relacions de producció capitalistes a tot Espanya.

Era una tasca que demanava moltes forces. I la burgesia no en tenia pas massa. A Catalunya sí que era, efectivament, la força hegemònica. Per això Catalunya, la nació catalana, va ser la seva base natural de suport, la seva plataforma d'acció política.

El caciquisme —sistema polític de l'Estat oligàrquic— per adaptar-lo a les necessitats de la burgesia capitalista fou substituït a les ciutats per una forma moderna més àgil: el partit polític de masses.

La doctrina —tal com fou finalment elaborada per Prat de la Riba— era explícita: volem el poder polític per adaptar-lo a les necessitats de la burgesia capitalista i per intentar una nova expansió colonial; com que la burgesia no és prou forta i coherent a tot Espanya, la nostra via d'acció serà el regionalisme, és a dir la reestructuració de l'Estat espanyol d'acord amb les comunitats orgàniques del país. Era la única fórmula perquè la burgesia catalana, que no tenia prou força per mobilitzar les masses de tot Espanya, pogués participar en el poder amb el màxim pes específic.

Aquest era el propòsit. Però la burgesia catalana no era la burgesia francesa de finals del segle XVIII. Es llençava a la lluita amb el temor de ser desbordada per l'esquerra, és a dir, per les masses populars. Per això estava condemnada a oscillar constantment entre la revolució i el compromís, entre la necessitat d'enderrocar l'Estat oligàrquic i la por de no tenir prou força per a crear-ne un altre de propi.

És prou simptomàtic que el primer moviment fos el d'intentar encara el compromís, atènyer el poder a través de les camarilles: ens referim a la campanya entorn al general Polavieja.

Un cop llençada a la lluita política oberta, la gran burgesia catalana va topar, cada vegada més dramàticament, amb el límit inicial. Mobilitzà el poble amb la campanya de Solidaritat Catalana i no sap què fer de l'empenta popular. Els treballadors es llencen directament contra el mateix Estat que ella vol transformar —parlem de la "Setmana Tràgica"— i tot l'ímpetu polític li desapareix rera el reflex estret de classe: la gran burgesia condemna l'acció popular per boca de la Lliga, es solidaritza amb l'Estat oligàrquic i intenta, una vegada més, la maniobra per arribar al poder. Perd, així, bona part del terreny guanyat. El poder li sembla més lluny que mai després de la desfeta electoral del 1910. L'administració local i provincial és el seu refugi: demostrarà en la pràctica que sap governar, que és capaç de fer les coses que l'Estat

oligarquic no fa. La Mancomunitat és l'obra d'una burgesia que sap administrar allí on efectivament té el poder econòmic i social.

Però la qüestió no és aquesta. Es tracta de saber si la mateixa burgesia que administra la Mancomunitat amb tanta seguretat té la força i la voluntat política de transformar l'Estat espanyol i de resoldre el gran problema de les llibertats democràtiques i nacionals.

1917 és el moment decisiu. L'empenta popular fa trontollar l'Estat oligàrquic, els suports tradicionals d'aquest flauegen, tot està en moviment: la classe obrera declara la vaga general. Però quan la Lliga que pretenia portar la direcció política del moviment veu les masses al carrer i sent de prop la revolució cedeix novament al sentiment estret de classe. En comptes de veure l'ocasió d'enderrocar l'Estat oligàrquic, d'entrar al poder per la porta gran, al capdavant de les forces populars i renovadores, es fixa en la porta de servei que li entreobre l'oligarquia i s'hi fica furtivament.

¡Ja ha arribat al poder! Li ha costat 17 anys, però ja hi és. Sense glòria i amb poca pena. Aconsegueix alguns privilegis, ofega els intents de nous impostos i contribueix a salvar l'Estat oligàrquic de l'escomesa del poble. En el moment decisiu no ha dubtat: entre el poble revolucionari i veritablement renovador i l'oligarquia reaccionària, immòbil, ha triat aquesta. Ha venut 17 anys de lluita política per una miqueta de poder, per un poder que ella creu potser definitiu però que no trigaran a discutir-li els mateixos que l'hi han ofert en un moment de pànic.

Tot plegat, què demostra sinó la impossibilitat que el moviment nacional atenyi els seus objectius sota la direcció de la gran burgesia? El límit és estricte: l'interés de classe. Per més que aquest interés sigui presentat com a l'interés de tots, com a "interés nacional", la pràctica el redueix a la seva dimensió exacta. I el poble, que s'ha mobilitzat darrera d'aquest interés, es troba al capdavant frustrat en la seva aspiració alliberadora.

Serà la burgesia petita i mitjana la força capaç de

portar el moviment nacional fins a les seves últimes conseqüències, fins a l'exercici del dret d'autodeterminació, fins a l'establiment de la llibertat nacional, la democràcia, la justícia social?

La burgesia petita i mitjana de Catalunya aconseguí de prendre el relleu de la gran burgesia en la direcció del moviment nacional. Diem relleu, però no volem dir continuïtat. Entre la Lliga i l'Esquerra, entre Prat de la Riba-Cambó i Macià-Companys, la diferència era substancial. Com substancial fou la diferència entre la Mancomunitat i la Generalitat. Prat parlava de la missió imperialista del catalanisme. Macià del millorament i la dignitat del poble. L'Esquerra estava molt més a la vora de les aspiracions reals de les masses catalanes.

Però, tot i la diferència, el mal era el mateix: incoherència revolucionària, filla de l'interès estret de classe.

Des del moment que la burgesia republicana va arribar al poder a Catalunya va governar obsedida per la por d'anar massa endavant, pel temor a ser desbordada per les masses populars. Era la gran manera d'inmobilitzar-se: no prenia les mesures radicals que el poble demanava, per por a una reacció massa violenta de la dreta i a la consegüent resposta popular.

Així, l'Estatut li era escapçat de mica en mica per la reacció, els poders autonòmics li eren regatejats, la justícia social proclamada en el paper, burlada en la pràctica per patrons, industrials i terratinents. Per la seva incoherència, per la seva permanent oscil·lació, permetia que la reacció de dintre i de fora de Catalunya anés escamotejant de mica en mica les llibertats nacionals que el poble havia conquistat.

I, tanmateix, la manera d'impedir-ho era prou clara. La Llei de Contractes de Conreu fou la demostració que les llibertats nacionals de Catalunya formen un tot indissoluble amb les llibertats socials i polítiques, que la llibertat nacional ha de servir per impulsar aquestes, i, viceversa, que la justa solució dels problemes socials i polítics és la

millor garantia per a la justa solució del problema nacional.

La lluita política plantejada entorn de la Llei de Contractes de Conreu es va orientar naturalment en termes de classe i no en termes "nacionals": a un costat, les masses pageses i treballadores de Catalunya que veien en la Generalitat l'instrument de la justícia social que exigien, i els treballadors de Madrid i la resta d'Espanya, que defensaven les reivindicacions dels treballadors i pagesos catalans i les institucions autonòmiques; a l'altre costat, la gran burgesia i els grans propietaris catalans i l'oligarquia espanyola que havien esborrat entre si el límit de separació "nacional" i lluitaven conjuntament contra els interessos de la pagesia catalana i contra les institucions autonòmiques.

Era la demostració que el problema nacional català —com tots els problemes nacionals d'Espanya— és una part més —importantíssima— de la lluita general per la democràcia, que el poble català aconseguirà la llibertat nacional en aliança amb les masses populars de la resta d'Espanya i en lluita contra la reacció de dintre i de fora de Catalunya. I que les llibertats nacionals han de servir no solament perquè els catalans poguem parlar lliurement català, sinó per a solucionar els problemes socials de Catalunya, per a combatre la reacció "catalana", per instaurar a Catalunya una veritable democràcia. Només quan el moviment nacional s'orienta en aquest sentit troba el suport de les forces democràtiques d'Espanya i es prou fort per imposar les llibertats nacionals i fer-les respectar per la reacció.

La incoherència revolucionària de la petita i la mitjana burgesies esclata amb l'episodi del 6 d'octubre. Els dubtes, la prudència, les oscil·lacions de la burgesia republicana havien permès la reacció d'arribar al poder. L'amenaça feixista era cada dia més clara. Amb l'entrada de la C.E.D.A. al govern la prova de força era plantejada. Com s'hi va enfrontar la burgesia republicana de casa nostra? Simplement, va claudicar. I, tanmateix, l'ocasió

no podia ser més propícia per a la mobilització popular. Les passions estaven exacerbades per la Llei de Contractes de Conreu, el poble estava disposat a sortir al carrer amb les armes a la mà a defensar la República, els republicans de tot Espanya veien Catalunya com un baluard contra la reacció. La burgesia nacional es va espantar: entre la dreta agressiva i la perspectiva del poble en armes no va saber ni voler decidir-se: va proclamar l'Estat Català i no va fer res per convertir-lo en realitat. Car proclamar una institució com aquesta des del balcó de la Generalitat i no cercar el suport armat i entusiàstic del poble que l'havia d'imposar *de fet* i defensar-la contra la reacció, equivalia a lliurar-se sense combat a la reacció que —ella sí— disposava de la força armada. Així va ser exactament. Amb el resultat que les institucions autonòmiques van ser anul·lades, la Llei de Contractes de Conreu suspesa, les terres represes als pagesos, les llibertats polítiques liquidades, els sindicats i partits perseguits... Tot el que el poble havia conquerit era malharatat per la burgesia nacional. L'esforç revolucionari del poble era frustrat per la inconseqüència de la classe dirigent.

I hauria de ser una altra vegada el poble qui derrotés la reacció, obrís les portes de les presons i tornés a posar el poder en mans d'aquesta burgesia nacional que tan tímidament l'havia utilitzat. El mateix poble que defensaria la República amb les armes a la mà davant la sublevació feixista i que resistiria l'ofensiva de la reacció nacional i internacional durant tres anys.

L'experiència històrica del moviment nacional català demostra, doncs, al nostre entendre, que ni la gran burgesia ni la burgesia petita i mitjana no són forces que el puguin portar a la plena realització dels seus objectius alliberadors. Demuestra també "a contrario sensu" que la força capaç de portar-lo fins el final ha de ser una altra: la classe obrera, en una paraula.

Però, què va fer la classe obrera catalana per prendre la direcció del moviment nacional durant el període que hem estudiat? La classe obrera, en el seu conjunt, va anar

a remolc de les forces nacionalistes burgeses, quan no va lluitar obertament contra d'elles.

Podria explicar-se, sobretot en el primer període per un reflex immediat de classe: els homes que dirigien el moviment nacional eren els mateixos patrons que explotaven els obrers sense pietat a les fàbriques i als camps. L'odi de classe —que els patrons no feien res per apaivagar ni amagar— impossibilitava una acció conjunta respecte al problema nacional.

Aquesta explicació és, segurament, justa però no suficient. La República, per exemple, fou proclamada per les masses populars. Els vots dels treballadors portaren al poder la coalició republicana-socialista.

Fins ben entrada la República, la classe obrera va estar dirigida fonamentalment per dues forces: l'anarquisme i el socialisme reformista. Ni l'una ni l'altra no comprenien l'essència del problema nacional. L'una —l'anarquisme— no hi veia més que la maniobra política de la burgesia. L'altra —el socialisme— era incapaç de superar l'esquema centralista, en nom d'un internacionalisme mal entès.

Afegim-hi, encara, un altre factor important. La classe obrera catalana no era, en bona part, d'origen català. El plantejament nacionalista estret que ignora la problemàtica social o que si l'esmenta és per subordinar-la a la solució prèvia de la qüestió nacional, allunya forçosament les masses "al·lògenes" que no se senten interpretades ni urgentment interessades pel moviment. Des del moment que la divisòria passa entre "catalans" i "castellans" i no entre "democràcia" i "reacció" —que és per on ha de passar les forces que han de solucionar el problema nacional són migpartides. I una bona part d'elles —no la menys combativa, certament— és convertida, objectivament, en instrument del veritable enemic comú: la reacció centralista, l'oligarquia. Recordem, encara, l'episodi de la Llei de Contractes de Conreu per veure on és la justa solució del problema: unitat de totes les forces democràtiques de dintre i de fora de Catalunya, de tot Espanya, contra la reacció, també de dintre i de fora de Catalunya.

I tot això demostra la necessitat d'un partit de la classe obrera catalana, nacional i internacionalista a l'ensem, capaç de lligar en un mateix impuls revolucionari la lluita per la democràcia a tot Espanya i per les llibertats nacionals de Catalunya.

Aquest partit és el Partit Comunista. Hem vist les dificultats amb què topà la seva organització a Catalunya: la llarga tradició anarquista, la influència del nacionalisme burgès, les maniobres escissionistes d'aventurers trotsquistes... Però hem vist també que en un període molt curt —els anys de la República— el Partit Comunista esdevenia un partit de masses, i la classe obrera catalana anava superant tots els obstacles fins a la formació del seu propi partit i que aquest partit —el Partit Socialista Unificat de Catalunya— fou el producte d'aquest moviment de masses en ascens i d'una presa de consciència de les limitacions revolucionàries de la burgesia republicana.

El P.S.U. de C. va nèixer en plena guerra i en plena guerra es va desenvolupar. En aquells tres anys va demostrar la seva capacitat revolucionària. Després vingué la derrota popular, la llarga nit feixista. I el P.S.U. de C. ha estat sempre present en el primer rengle de la lluita per la democràcia, per les llibertats nacionals.

La classe obrera catalana compta, actualment, amb un partit marxista-leninista propi, amb el P.S.U. de C. estretament lligat al Partit Comunista d'Espanya. Compta, doncs, amb l'arma necessària per a assegurar la direcció del moviment nacional català i per portar-lo —conjuntament amb totes les forces democràtiques del país— a la plena realització dels seus objectius, a l'exercici efectiu del dret d'autodeterminació en el marc d'una Espanya democràtica.

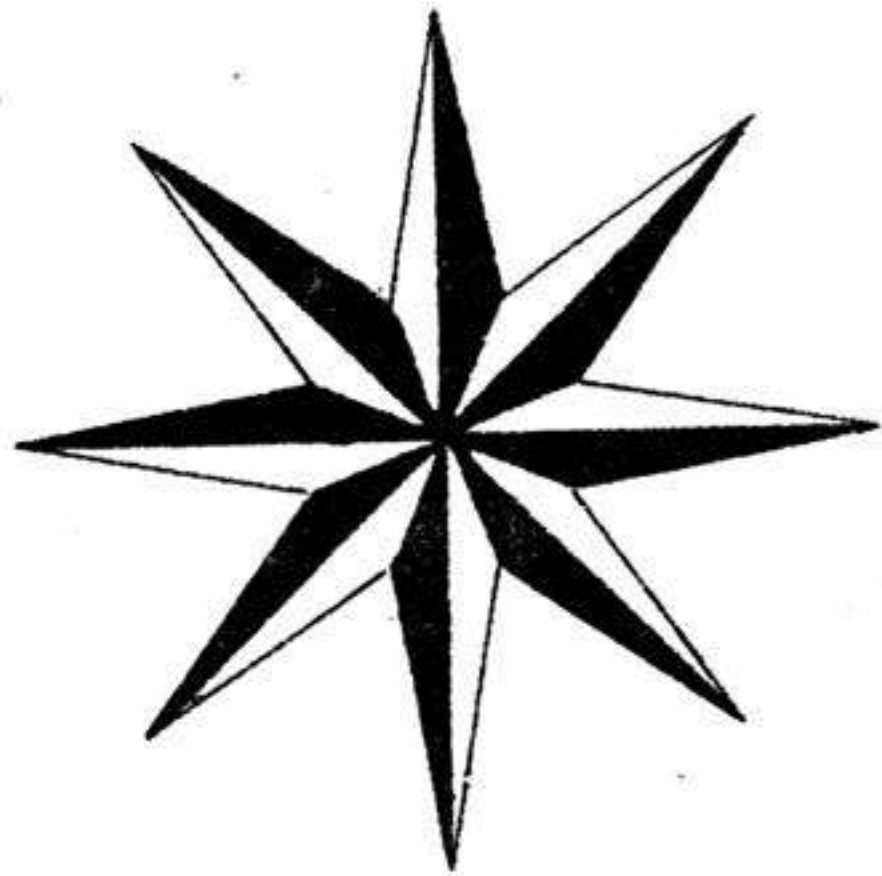
INDEX

1a. Part

	Pàg.
I. Antecedents Històrics	
II. El descobriment d'Amèrica i les seves conseqüències	
III. El primer període del segle XIX: 1808-1833..	
IV. Conclusions i perspectives	

Segona Part

I. Introducció	
II. El moviment nacional català sota la direcció de la gran burgesia (1893-1917)	
III. El moviment nacional català sota la direcció de la mitjana i petita burgesia (1917-1936)	
IV. Conclusions	

Edicions Nous Horitzons